

Rudolf Steiner

Okultní vývoj člověka

Předmluva

Aby mohl být doplněn obraz toho, jak se historicky vyvíjelo anthroposofické duchovně vědecké hnutí během první čtvrtiny 20. století, budou zde uvedeny některé detaily z uvítacího proslovu, který pronesl Rudolf Steiner k haagským posluchačům při zahájení těchto přednášek. Vyzvedl tehdy, že tyto přednášky jsou pro něho slavnostním aktem, neboť je to první přednáškový cyklus, který mu bylo dopřáno konat v rámci nově založené Anthroposofické společnosti. Jejím založení předcházela rozchod s tehdejší předsedkyní Theosofické společnosti, která chtěla čelit rostoucímu porozumění pro křesťanství, k němuž došlo v důsledku činnosti Dr. Steinera, založením řádu „Hvězda Východu“. Tomuto řádu měla být podřízena veškerá organizace Theosofické společnosti a sloužit jí za propagační nástroj, aby mohla být připravena půda znovuobjevivšímu se Kristu v jistém indickém chlapci. Tím se Theosofická společnost, která až dosud měla být společenstvím lidí, usilujících o duchovní poznání na neutrální půdě způsobem objektivním a v rozsahu co nejširším, měla stát činitelem ve službách místních ambicí a osobních cílů, aby tak mohla dosáhnout rozhodujícího vlivu také v západních zemích. Tím byla rozbita základna, na níž mohlo být spolupracováno. Místo svobody bádání a vnitřního dobývání si duchovního obsahu prohloubeným vědomím, měla být s použitím sugestivních prostředků a za vymáhání osobních slibů věrnosti vnucena dogmata, která se již nechtěla dovolávat svobodného uvážování, nýbrž vyžadovala autoritativní podřízení. To bylo ovšem v rozporu se zásadami a uznanými předpoklady, za nichž byla spolupráce sjednána. Proto když mělo nastat donucování pomocí těch, kteří se v německém duchovně vědeckém hnutí k tomu ochotně propůjčili, muselo to být energicky odmítnuto.

Jako vždy, když dojde k odmítnutí touhy po moci, reaguje se obvykle ihned osočováním těch, kteří se tomuto požadavku nechtějí podvolit a nejučinnější zbraní je při tom věci jednoduše převrátit v opak (jak tomu bylo také v tomto případě). To, co bylo z morální nutnosti potíráno, to se prostě přišlo na kabát protivníkovi. Proti těmto věcem se Dr. Steiner ve svém úvodním proslovu obrací a vítá právě provedené odpoutání se od theosofického hnutí jako osvobození.

Založení Anthroposofické společnosti předcházelo seskupení se ve „Svaz“ o Vánocích 1912 po proslovení skvostných přednášek o „Bhagavadgítě a Pavlových dopisech“, jež dokazují, oč hlouběji pronikl Rudolf Steiner do tajů pradávnejší moudrosti, než ti, kteří dovedli orientální moudrost toliko zahřívát, podávající ji materialistickou formou a bez jakéhokoli smyslu pro dějinný vývoj. Rudolf Steiner s obdivem uznává velikost pradávnejší moudrosti a začleňuje ji zároveň do vývojového proudu lidských duchovních dějin. Vidí v křesťanství naplnění toho, co bylo připraveno starou mysterijní moudrostí a líčí postup, kterým se uskutečňovala tak zvaná involuce a evoluce. Téma „Bhagavadgíta a Pavlovy dopisy“, vytvářející spojení mezi starou orientální moudrostí s křesťanstvím, bylo něčím přímo daným ve chvíli,

kdy se odloučení anthroposofického hnutí od hnutí theosofického stalo nezbytností. Dávná moudrost neměla snad být méně ceněna a méně obdivována, ale svobodně měly být přitom také hlášány ony pravdy, jež jsou obsahem křesťanství. Bylo třeba zdůraznit nutnost proměny okultních metod vzhledem k proměnám, které prodělala během uplynulých století také samotná lidská bytost.

Nikoli nejmenší příčinou těžkých zmatků v Theosofické společnosti byla právě neznalost těchto věcí. Chtěla naočkovat Evropanovi orientální metody a těmito rozvíjet jeho vnitřní nazírání, ačkoli pro kultivaci jeho osobnosti existuje naprosto odlišná vývojová cesta duše. Časové přizpůsobení a obnovení metod, vedoucích k duchovnímu poznání, je již dáno jak proměnou jeho snivých duševních sil v jasné ostré rozumové schopnosti, tak i zpevněním jeho fyzického organismu. Musí proto usilovat o duchovní poznání pomalou cestou bdělého vědomí a vnitřní aktivity. Do podvědomé sféry nesmí být dnes zasahováno. Tato závažná skutečnost, vedle ještě jiných věcí, o nichž bude hovořeno v úvodu cyklu samého, činily radikální rozchod s Theosofickou společností nutností. Tím jedině mohly být sjednány podmínky pro zdárný rozvoj anthroposofie, vybudované na podkladě křesťanské esoteriky a přírodovědeckého myšlení.

Od cyklu „Bhagavadgíta a Pavlovy dopisy“, předneseného v Kolíně, vede spojovací čára k cyklu „O významu okultního vývoje člověka pro jeho schránky a jeho jáství“, jenž byl prosloven v Haagu. Téma přednášek, jimiž se tato kniha zabývá, bylo zvoleno po zralém uvážení v době, kdy si lidé tak rádi zahrávají s transcendentními věcmi, kdy se šíří po celém světě tak mnohé, co nemůže lidem prospět, nýbrž jim jen uškodit, v době, kdy se tak málo klade důraz na nutnost nejprůšnější morální sebekontroly a na zachování střízlivého zdravého lidského rozumu, schopného postavit člověka náležitým způsobem do praktického života. V těchto přednáškách se vniká ještě intimněji do oné oblasti, jejíž základy byly vybudovány předtím Rudolfem Steinerem v jeho spisech.

Jako posvatný, vážný úkon označuje přednášející tento cyklus, který mohl být konán jako první po osvobození se od toho, co určitým způsobem přece jen poutalo okovy svobodný duchovní vývoj. „Okovy“ – praví – „jež bychom, chtějíce skutečně kráčet s požadavky spirituálního vývoje, museli shledávat stále nesnesitelnějšími. Jde tu o osvobození, s nímž musí z našich řad odtáhnout, doslovně odtáhnout to, co žilo dříve mezi námi jako brzdící myšlenky, které dříve uvnitř naší práce – nechci se blížeji šířit o způsobu, jak to bylo praktikováno – přece jen působily.“

„Velmi mnohému musí být porozuměno, milí přátelé“ – pokračuje dále – „neboť to, jak například naši odpůrcové vystoupili v Německu – což nás vedlo k nutné obraně – to se všude prokázalo být v každém ohledu opakem toho, oč musí být opravdovým okultním hnutím usilováno, ukázalo se být v podstatě v podobě objektivních nepravd touhou po tyranizování.“

Opravdový okultista může dospět jen k tomu, nemít nic společného s těmi, o nichž ví, že nemohou k němu náležet, to znamená, nemít je ve svých řadách. Jediným principem, který se má v okultním hnutí uplatňovat, je pozitivní práce a právo nestarat se o ty, kteří pracují na jiné základně (*bázi*).“

Nárokování si tohoto práva nazývá Rudolf Steiner „pradávným svatým kritériem opravdového porozumění pro okultismus“.

Marie Steinerová

K předmluvě

Z díla Rudolfa Steinera „Cesta mého života“ vyjímáme následující stať, která by měla doprovázet jako průvodní slovo všechny ony přednášky proslovené k veřejnosti, které na naléhavé přání členů anthroposofické společnosti vyšly nejprve jako soukromé tisky a které jsou nyní zpřístupňovány veřejnosti v knižní formě:

„Jako výsledek má anthroposofické činnosti vyplynulých věcí: Za prvé moje uveřejněné knihy, za druhé velká řada kursů, jež byly původně myšleny jako soukromý tisk a měly být prodávány pouze členům Theosofické (později Anthroposofické) společnosti. Byly to záznamy, jež byly pořízeny více nebo méně zdařile během přednášek a jež pro nedostatek času nemohly být zkorigovány. Mně samému by bývalo nejmilejší, kdyby mluvené slovo mohlo zůstat slovem mluveným. Členové se však dožadovali soukromého tisku kursů. A tak došlo tedy k jeho uskutečnění. Kdybych byl měl dosti času, pak mohlo odpadnout ono od počátku užívané omezení „jen pro členy“. Od tohoto bylo tak jako tak po době jednoho roku upuštěno.

V této „Cestě mého života“ je třeba především říci, jak se mé uveřejněné knihy a tyto soukromé tisky začleňují do toho, co jsem vybudoval jako anthroposofii.

Kdo chce sledovat můj vlastní vnitřní zápas a moji práci spojenou s tím, aby mohla anthroposofie předstoupit před vědomí přítomné doby, musí tak učinit na podkladě mých všeobecně zveřejněných spisů. V nich jsem se také vypořádal s veškerým současným úsilím o poznání. V nich je podáno to, co se mi postupně stále víc a více formovalo v „duchovním zření“, co se stalo – zajisté v mnohém směru nedokonale – stavbou anthroposofie.

Vedle tohoto požadavku – vybudovat anthroposofii a sloužit při tom pouze tomu, co vyplynulo z úsilí předávat sdělení z duchovního světa dnešnímu všeobecně vzdělanému světu – přistoupil nyní požadavek vyjít vstříc také tomu, co zaznívalo z řad členstva jako potřeby duše, jako touha ducha.

Byla zde především silná touha slyšet evangelia a bibli v pojetí, jež podává anthroposofie, když je prozáříme jejím světlem. Bylo zde přání slyšet něco o těchto zjeveních v přednáškových kursech.

Zatím co se interní přednáškové kursy konaly ve smyslu tohoto požadavku, přistoupilo k tomu ještě něco jiného. Těchto přednášek se účastnili pouze členové. Ti byli obeznámeni se základními prvky anthroposofie. Bylo k nim tedy možno mluvit jako k těm, kteří již mají za sebou určité poznatky z anthroposofického oboru. Charakter těchto interních přednášek byl tudíž takový, jaký nemohl být použit ve spisech určených veřejnosti.

O těchto věcech jsem tedy mohl mluvit v interních kroužcích takovým způsobem, který bych nutně musel jinak pozměnit, jestliže bych o nich hovořil veřejně, pokud by vůbec mohlo být o nich veřejně hovořeno.

Takže při existenci dvojích spisů – veřejných a soukromých, je zde skutečně něco, co pochází ze dvou naprosto rozdílných základů. Zcela veřejné přednášky jsou výsledkem toho, co ve mně zápasilo a pracovalo; v soukromých tiscích spoluzápasí a spolupracuje Společnost. Naslouchám záchvěvům duševního života členstva a můj postoj při přednáškách vyplývá z mého vžívání se do toho, co takto slyším.

Již pro tento způsob práce na podkladě skutečných duševních potřeb členstva nutno soukromé tisky posuzovat jinak než to, co bylo od samého svého počátku

myšleno pro veřejnost. Měly obsahovat ústní sdělení, jež nebyla určena pro tisk, neboť to, o čem bylo hovořeno, to bylo odposloucháno v té nebo oné době duševním potřebám členstva.

Co je psáno ve veřejných spisech, to odpovídá požadavkům anthroposofie jako takovým. Na způsobu pak, jak se vyvíjely soukromé tisky, spolupracovala v použitém smyslu duševní konfigurace celé společnosti.“

Úvodní slova k přednáškovému cyklu

Haag 20. 3. 1913

Milí přátelé,

jsme zde poprvé shromážděni k přednáškovému cyklu od doby, co ti z našich přátel, kteří mohli poznat naše současné úsilí, se spojili se členy dřívější německé Theosofické společnosti, která – nemůžeme to nazvat jinak – byla z naší společnosti vyloučena. Je zapotřebí, milí přátelé, abych ve chvíli (pro mne obzvlášť slavnostní), kdy vás mohu pozdravit – v souvislosti s konáním tohoto cyklu, připojil několik slov k tomuto srdečnému, upřímnému pozdravu.

Je to nutné z toho důvodu, že naši přátelé snad ještě často budou v nejbližší době při různých příležitostech a na různých místech muset hovořit o pravém stavu událostí, které se v poslední době odehrály mezi námi a našimi přáteli. Z mnohých přípisů a projevů jsme mohli vidět, že tu a tam nebylo pocíťováno jako přirozené to, že jsme na své přednášky nepřipouštěli členy theosofické společnosti, pokud je spravována z Adyaru. Ukázalo se, že toto nutné opatření nebylo všude pocíťováno ihned jako tak nezbytně nutné; na mnoha místech vládlo mínění, že pro zachování pokoje atp. bychom udělali lépe, kdybychom nesáhli tak přísně k takovému opatření.

Ale přece, milí přátelé, když uvážíte vše, co se stalo, budete moci, ba dokonce budete muset před každým hájit, že v daném vážném okamžiku se muselo k tomuto opatření sáhnout. Neboť totiž musíte uvážit, že německá sekce snad nevystoupila (jak by se to mohlo formálně vykládat) z theosofické společnosti, ale byla ve vší skutečnosti přece vyloučena. Vyloučena s důvodem, který formálně možno definovat zcela zvláštním způsobem, že zde dokonce byla odvaha říci, že německá sekce nějak porušila stanovy theosofické společnosti. Prohlašuje se totiž, že tato německá sekce vyloučila ze svého složení členy Hvězdy Východu, tedy vyznavače určitého názoru.

Je nutné uvážit, že druhá strana napřed udělala všechno, aby německá sekce nemohla jinak, než – nikoli členy Hvězdy Východu, ale – osobnosti, které v Německu přicházely v úvahu jako členové Hvězdy Východu, skutečně nepřipouštět již k přednáškám německé sekce. Neboť v okamžiku, kdy Hvězda Východu začala pronikat do Německa, postavila se s vysloveně nepřátelským úmyslem proti německé sekci; hlavně se snažila vyjadřovat systém, který se mimo jiné zase (mohli bychom říci) tak skrytým zvláštním způsobem projevil v posledním, březnovém „Theosofistu“.

Osobnosti, vlajkonoši Hvězdy Východu, se snažili líčit naši práci tak, jako kdyby se nám jednalo o to, vylučovat z našich snah nějaký duchovní názor, stanovisko. Tím byl veden proti německé sekci útok, spočívající vesměs jen na objektivní nepravdě. A všechna opatření, jež byla mírnější povahy, zůstala neúčinná proti podryvání, které se stále přirostřovalo v tom směru, že se hanobil před celým světem veškerý charakter našich snah. Nakonec jsme byli nuceni prohlásit (v zájmu možnosti naší práce), že nemůžeme jít pohromadě s těmi osobnostmi, které se v Německu připojily ke Hvězdě Východu. Ale podobné útoky přicházely od osobností Hvězdy Východu také ze zahraničí. Opatření, které zde bylo učiněno proti Hvězdě Východu nebylo ničím jiným, než obranným opatřením, a kdo je líčí jinak, ten to neříká správně. Bylo

to nutné obranné opatření, vyprovokované skutečností, že naše práce by byla nejen rušena, ale naprosto znemožněna, kdybychom k tomuto opatření nesáhli.

Naši práci možno skutečně charakterizovat poukazem na to, že existovaly mezi námi lóže, které pracovaly docela jinak nežli my, a přesto jim nebyl ani vlas zkřiven. My jsme uznali všechny lóže, které se stavěly na docela jiné stanovisko než naše. Ale když potom v souvislosti s výslovným podryváním ze strany Hvězdy Východu měly být založeny lóže, které již ve svém názvu nesly útok nejen na naši práci, ale na pravdivost a čestnost našeho smýšlení, pak bylo obranné opatření nutné z toho důvodu, že bychom se byli stali nepravdivými lidmi, kdybychom byli takové lóže nějak tvořili. Tak jsme byli přivedeni k nutnosti, buď se stát hluboce vnitřně nepravdivými, nebo se chopit tohoto obranného opatření proti členům Hvězdy Východu.

Vždy je možné v prazvláštním světle líčit tuto taktiku (nejprve někoho donutit k nějakému jednání a potom takové jednání označit za nezákonné). Smím říci, že vlastně u mála opatření ve světě se stalo, aby se lidé chovali takovýmto způsobem; to zůstalo vysokou měrou přece jen vyhrazeno dnešní theosofické společnosti.

Když dále čtete přípis, který k nadcházejícímu vyloučení německé sekce byl podán paní Besantovou generálnímu sekretáři tehdejší sekce, tu nebudete moci považovat tento přípis za nic jiného – než za skutečné vyloučení; budete si muset říci: kdyby jej německá sekce nebyla takto brala, pak by se postavila na nepravdivou půdu.

Ale potom musíte uvážit, že těmto věcem předcházela oběžník z mé strany generálním sekretářům, kde bylo podrobně vyloženo, jak se věc vlastně měla. Tento oběžník obsahoval skutečné podklady pro posouzení stavu věcí. Musel jsem dospět ke smutné zkušenosti, že mimo generálního sekretáře skandinávské sekce, který však mezitím odstoupil, nebyla ani jediná osobnost ve sboru generálních sekretářů a generální rady, která by projevila ochotu zabývat se tím, co jsem předložil. Vše, co vycházelo od generálních sekretářů, bylo postaveno tak, že předem se předpokládalo, že všechna líčení z Adyaru jsou ta jediné směrodatná, co jediné mohlo sloužit za podklad k posouzení stavu věcí. Je to smutná zkušenost, která vyplynula jako výsledek mého tehdejšího oběžníku. Je možno říci: Mohla se nás zmocnit oprávněná bolest nad osudem theosofické společnosti, když jsme museli zjistit u celé korporace tuto všeobecnou hluchotu k docela otevřeně mluvícím skutečnostem.

A koruna celému tomu systému byla nasazena řečí, kterou paní Besantová v Adyaru pronesla, kde ukázala, jak jí schází jakákoli možnost získat vztah k potřebnému citu pro povinnost, který musíme mít, abychom skutečnosti nejprve ověřili a potom teprve něco tvrdili. Paní Besantová tvrdila, jak známo, že moje výchova byla vedena jezuitů. Není možno říci něco, co by absurdnějším, bláhovějším způsobem bilo do tváře – veškeré, veškeré pravdě, nežli tvrzení, vržené první osobností vedení theosofické společnosti do shromáždění v téže době, kdy jsme v Kolíně za přítomnosti četných přátel i z této země měli přednáškový cyklus, ve kterém jsme znovu mohli potvrdit, že jsme se snažili stát pevně a pravdivě na pravdivé půdě staré theosofické společnosti.

Měla by se pocítit, milí přátelé, celá anomálie takové skutečnosti. Nejen že se stalo toto, ale paní Besantová měla odvahu, ne záviděníhodnou odvahu, že na skutečnosti, které jsem vylíčil v čísle „Mitteilungen“ (kdy jsem byl poprvé donucen tyto

skutečnosti vylíčit), učinila odpověď, v jejímž závěru pronesla slova, že to jsou její poslední slova v této záležitosti.

Milí přátelé, po dosavadních zkušenostech by možná mohlo být – může zde snad existovat taková možnost – že jsou zde v theosofické společnosti lidé, kteří na takovou odpověď ještě něco dají. V této odpovědi by se mohlo hledat slovo, které by odpovídalo objektivní pravdě; nic by se nenašlo, neboť v této odpovědi je všechno postaveno přímo na hlavu. A sice tak, že toto stavění na hlavu se provádí za ohromného slovního harcování. Je přímo podivuhodné, že se může najít někdo, kdo je schopen takovým způsobem stavět věci na hlavu; každá věta v oné odpovědi obsahuje něco, co je opakem toho, co se stalo.

Při berlínské valné hromadě nebo shromáždění Anthroposofické společnosti jsem ani slovem nepoukázal na tento článek, abych ještě více nevyčerpával čas, který byl již silně omezený. A nechci se ani dnes zabývat tímto článkem, který si stačí jen přečíst, aby každý viděl, z jakého ducha vyplynul.

Jen se chci zmínit o jedné věci, neboť ta není hned sama z toho vidět. Na konci se nachází věta, která zní asi takto: Dr. Steiner praví, že pamflet Dr. Vollratha – je míněn tištěný pamflet, o kterém byla tak nesnesitelným způsobem řeč na předcházející valné hromadě – ten že neobsahuje nic jiného než jistá opakování, která mu paní Besantová zaslala ohledně jeho vyloučení.

Kdo umí číst, ten může vidět, že zde přece paní Besantová praví, že tento dopis, výzvu od Dr. Vollratha ... měla po ruce ..., ba říká více: „Jestliže onen dopis neobsahoval nic více než onen pamflet, který mně zaslal Dr. Vollrath, tedy to musí být velmi nevinné.“ Jestliže však paní Besantová tvrdí, že pamflet by musel být nevinný, tak opakuje obvinění, která byla obsažena v onom tehdejší prohlášení (výzvě) Dr. Vollratha paní Besantové, jelikož přece praví, že to bylo nevinné.

Mezi těmito obviněními se nachází například bod, že Dr. Vollrath se musel proti mně obrátit, poněvadž hrabivým způsobem požívám příliš vysoký plat a poněvadž moje cvičení jsou tak černomagické povahy, že četní lidé prý onemocněli, mnozí prý zemřeli ... a že všechna ona cvičení měla zase za účel získat magické síly a nikoli poznání... a tak podobně. O všech těchto věcech tvrdí Vollrath, že je ochoten je dokázat, požádá-li o to paní Besantová.

To byl dopis, který zaslal Vollrath do Adyaru. Tento dopis měla paní Besantová u sebe, a zmíněné věci byly jeho podstatnou částí. Paní Besantová o tom praví: „Jestliže Dr. Steiner tvrdí, že tento pamflet obsahuje jen opakování oné tehdejší výzvy, pak musí být tento pamflet velmi nevinné povahy.“ Tedy paní Besantová před světem nazvala tyto obžaloby (že Dr. Steiner se chtěl obohatit, zatímco každý plat odmítl – a že dával cvičení, která jsou prý černomagické povahy, která činí lidi nemocnými, ze kterých lidé dokonce umírají), tato obvinění nevinnými, aby vylíčila světu svým způsobem tento případ. Tak vypadá to, co v únorovém sešitu „Theosofistu“ paní Besantová znovu servírovala svým přívržencům.

K těmto slovům bych nechtěl již nic připojovat; neboť tyto věci jsou skutečně stále méně snesitelné, čím více k nim něco připojujeme. Chtěl bych se jen zeptat, zdali naše pocity, které jsme měli teď v Berlíně, když se naši přátelé rozhodli vyvinout úsilí, aby se konečně věc skoncovala, zdali tento náš pocit byl oprávněný, neboť předpokládáme, že naši přátelé by sami měli pocit, že je nemožné, abych mluvil k těm, kdo se nadále nazývají vyznavači paní Besantové. Porušili bychom všechny okultní zásady, kdybychom chtěli mluvit k lidem, kteří nás – smím-li toho výrazu použít – vyhodili, kteří nás vylíčili takovým způsobem, jak se to zlíbilo paní Besantové.

Zabývat se věcmi jako březnovým „Theosofistem“ se mi protiví tak, že to nechci dělat. Neboť to, co je zde ponořeno do cukrově sladké omáčky, je nejskrytější útok, jaký si jen lze představit. Zásadně stojíme na stanovisku – jak jste viděli ze stanov Anthroposofické společnosti, že k nám může přijít každý. Ale ti, kdo nedovedou vidět do pravdy v záležitosti, o kterou jde, ti prohlašují zásadně, i když k nám chtějí přijít, že by nás vlastně chtěli mít venku z naší společnosti.

A způsob, jakým se zachovali generální tajemníci, dokazuje, že by od nás bylo nepravdivé, kdybychom teď učinili jiné opatření, nežli to – že se udělá čára mezi tím, co chceme my, a tím, co se teď dělá v theosofické společnosti ne podle zásad, ale proti všem zásadám staré theosofické společnosti.

Ale mohu snad říci také druhou stránku celé záležitosti, milí přátelé.

Vlastně bylo jen žádoucí, aby se naši přátelé necítili jaksi na rozpacích, když se dále bude rozebírat to a ono. Pouze z tohoto důvodu bylo nutno říci slova, která byla právě řečena jako pozadí toho, co vám dále chci říci jako jakýsi pozdrav. Vlastně musím doznat, milí přátelé, že já sám (smím-li k vám ještě okamžik mluvit – a přátelství, které jste mi prokázali, mě k tomu jistým způsobem opravňuje) – já sám pociťuji vše to, co se stalo, vedle všeho drsného, vedle všeho trapného zároveň, jako velké osvobození, jako osvobození právě z tlaku, který již léta tížil v životě theosofické společnosti od doby onoho mnichovského kongresu evropských sekcí, kdy jsme se snažili vnést do theosofické společnosti nový tón, vystupující tehdy ještě nesměle, a to na základě nikoli národnostním nebo jednostranně názorovém, ale na skutečně široké základně přítomné doby. Tehdy jsme mohli slyšet úsudek: To, co jste zde udělali, není theosofie, to je něco docela jiného.

Společnost, která je založena na okultismu, ta má v sobě přece jen, i když se jednotlivec může osvobodit od jejích hranic a mezí, má přece jen síly, působící duševně i duchovně. A nebylo prostě možno v rámci theosofické společnosti uplatňovat to, co se oprávněně nazývá okultismem, uplatňovat jej v celé jeho liberálnosti a v jeho přizpůsobení pro naši přítomnou vývojovou epochu lidstva. A doufám, že bude-li nám dopřáno vést dále Anthroposofickou společnost, přesvědčí se naši přátelé, že osvobození od theosofické společnosti nepřinese nám zúžení, ale naopak rozšíření našeho okultního snažení.

Mnohé z toho, co nebylo možno uskutečnit v theosofické společnosti pro její předsudky, protože vůči nám vystupovala s úzce omezenými zvyklostmi, to se dá uskutečnit v Anthroposofické společnosti. Ti, kdo budou chtít vidět, uvidí, že se nyní chceme snažit právě o širokost pohledu, kterou potřebujeme v naší přítomnosti a aby to, co v naší době má dolů z duchovních světů plynout jako bohatství duchovní moudrosti a jako duchovní podněty vůle – mohlo skutečně sloužit k dobru té části lidstva, která má pro to porozumění.

Proto mám za to, že tento první cyklus, který mohu konat zde před vámi, milí přátelé, a který je prvním cyklem založené Anthroposofické společnosti, proto mám za to, že je třeba jej pozdravit jako zvláště slavnostní.

I. přednáška

Bude mým úkolem, milí přátelé, abych k vám hovořil o tématu, které může být dnes důležité pro všechny ty, kteří nečiní z duchovní vědy jen pouhou teorii, nýbrž přijímají duchovní vědu do svého srdce a do své mysli. Kteří ji přijímají opravdu tak, že se jim tato stává skutečným obsahem života; něčím, co jim – jako lidem přítomnosti – vtéká do jejich veškerého lidského bytí. Bude důležité, aby se dověděl nejen esoterik, nýbrž i každý, kdo chce přijmout anthroposofické myšlenky do svého srdce, něco o proměnách, jež zakouší celá lidská bytost tím, že člověk koná cvičení buď onoho druhu, jak jsem popsal v knize „Jak dosáhneme poznání vyšších světů“, nebo jak tato jsou krátce shrnuta ve druhém dílu „Tajné vědy“, nebo že si člověk prostě, ale s celým srdcem a s celou myslí osvojuje anthroposofické myšlenky.

Anthroposofie, ať už je pěstovaná esoterně nebo exoterně, pěstovaná však přitom s opravdovou vážností, způsobuje potom v celé lidské organizaci určité změny. Za pomoci anthroposofie – to možno směle tvrdit – se člověk stává jiným, proměňuje celou svou lidskou skladbu. Jak fyzické tělo, tak éterické, tak astrální, tak i vlastní „já“ se určitým způsobem proměňují tím, jestliže člověk přijímá anthroposofii skutečně do svého nitra. Postupně podle pořadí pohovoříme o změnách, jež prodělávají jednotlivé lidské schránky (pod vlivem esoterně či vážně exoterně pěstované anthroposofie). Je pak zvláště obtížné mluvit o změnách lidského fyzického těla – a to z toho prostého důvodu, jelikož tyto změny jsou na počátku esoterního života sice důležité, avšak určitým způsobem lze také často označit jako nezřetelné, nepatrné. Fyzické tělo prodělává důležité, významné změny, avšak zevně, pro nějaké zevní vědění jsou nepostřehnutelné. Nemohou být pozorovatelné již z toho jednoduchého důvodu, poněvadž fyzično je tím, co má člověk ze svého nitra nejméně ve své moci. A ihned by tu také vznikalo nebezpečí, kdyby esoterní cvičení či anthroposofická práce byly takové povahy, že by u fyzického těla docházelo ke změnám, které by přesahovaly to, co je člověk s to plně ovládat.

Změny fyzického těla zůstávají v určitých mezích.

Máme-li nejprve shrnout do několika stručných slov ony změny, jež prodělává za naznačených podmínek fyzické tělo člověka, pak musíme říci: fyzické tělo se stává nejdříve v sobě pohyblivější a vnitřně živější (*oživené*).

Co to znamená pohyblivější?

V normálním lidském životě máme fyzické tělo před sebou tak, že jeho jednotlivá ústrojí navzájem komunikují, že jednotlivé orgány jsou mezi sebou spojeny. Působení jednotlivých ústrojí přechází navzájem do sebe. Tím, že dá člověk na sebe vážně působit esoterice nebo anthroposofii, stanou se jednotlivé orgány samostatnější, na sobě nezávislejší. Všechny jednotlivé orgány se navzájem od sebe emancipují. Celkový život fyzického těla se do jisté míry utlumí a naproti tomu vlastní život jednotlivých orgánů se posílí. I když stupeň ztlumení celkového života a posílení vlastního života orgánů je zcela nepatrný, musíme přece říci: vlivem esoteriky a anthroposofie, stávají se srdce, mozek, mícha a všechny orgány vůbec samostatnější a oživenější, na sobě nezávislejší, vnitřně pohyblivější. Jednotlivé orgány přecházejí ze stavu stabilní rovnováhy do stavu rovnováhy labilní. Je dobře

znát tuto skutečnost proto, jelikož člověk je velmi snadno ochoten, vnímá-li něco z onoho jiného stavu rovnováhy u svých orgánů, připisovat to nepatřičně nevolnosti nebo onemocnění. Není totiž zvyklý vnímat tuto pohyblivost, neodvislost svých orgánů. Svě orgány vnímáme, pociťujeme jen tehdy, když fungují jinak, než odpovídá normálnímu stavu. Pociťujeme pojednou, i když zpočátku pouze zcela slabě (*jemným způsobem*) toto osamostatňování orgánů ze vzájemných vztahů; můžeme to považovat za onemocnění či nějakou nepatřičnost.

Vidíte tedy, jak musíme být opatrní, pokud jde právě o toto naše fyzické tělo. Samozřejmě jedna a táž věc může být jednou nemocí, kdežto podruhé pouhým doprovodným projevem vnitřního života. Musíme v každém jednotlivém případě obojí od sebe rozlišovat. Je zde však nutno říci, že to, čeho se zde dosahuje duchovně vědeckým životem, se zcela beztak nachází v normálním průběhu vývoje lidstva. V dávných dobách vývoje lidstva byly jednotlivé orgány na sobě ještě více závislé než dnes a v budoucnu se budou z této své závislosti ještě více vymaňovat. Jako musí ten, kdo se hlásí k anthroposofii, předem v nejrůznějších oblastech života a poznání prožívat (*prodělávat*) – předvídat dopředu do jisté míry ony pozdější vývojové stupně, které lidstvo jako celek prodělá teprve v budoucnosti, tak si musí doslova nechat líbit i tento vývojový stupeň (že se jeho orgány stávají na sobě nezávislejší). Může se to v jednotlivých orgánech a orgánových soustavách projevit jemným, mírným způsobem.

Chtěl bych uvést zvláštní příklad. Všichni asi znáte onen jev, že člověk, který žije stále na jednom místě, když tedy nemusí v důsledku svého povolání mnoho cestovat, že se svým místem doslova srůstá, srůstá s půdou, na které žije. Běžte na venkov mezi zemědělce a zjistíte, že tam jsou lidé se svou půdou, podnebím ještě více srostlí, než dnešní obyvatelé měst, kteří pak často vyhledávají pobyt na venkově. Pro obyvatele venkova je zatěžko – jsou-li přesazeni do jiné krajiny nebo do jiného klimatu – se aklimatizovat. V duši takových lidí se probouzí často až nepřekonatelný stesk a touha po domově, po onom kousku půdy, po onom místě na Zemi, s nímž jsou srostlí. To nám má jenom poukázat na to, jak se člověk musí přizpůsobit celým svým organismem krajině a klimatu. V našem normálním životě skutečně dochází k přizpůsobení se celého lidského organismu. Vše v nás utrpí, vše se ovlivní (účastní se toho, co nás obklopuje), přemístíme-li se například z roviny do hor nebo do vzdálenější krajiny. U esoterika nebo u člověka, který se vážně zabývá anthroposofií, možno upozorovat, že přejde-li z jedné krajiny do druhé, není ovlivněn jen celý jeho organismus, nýbrž že se krevní soustava jakoby vyděluje z ostatního organismu a oběh krve při tom doznává určitého většího ovlivnění. A kdo v této věci nabude určitou vnímavost, ten může skutečně na svém krevním oběhu, na způsobu jak tep pulsuje – pozorovat to, přejde-li z jednoho místa na druhé. Kdežto u člověka, který není tak proniknutý esoterikou nebo duchovně vědeckým životem, je při potřebné aklimatizaci ještě velmi zasažena nervová soustava. U esoterika nebo u toho je prodchnut vážným duchovně vědeckým životem, je nervová soustava zasažena jen velmi nepatrně, ustupuje do pozadí; vnitřní svazek mezi soustavou nervovou a krevní se přerušuje. A je to pak právě krevní systém, který se stává určitým způsobem citlivější pro vlivy klimatu a půdy, zatímco nervová soustava se stala neodvislejší.

Chcete-li mít pro takové věci důkazy, musíte je hledat nejpřirozenějším způsobem, kterým je lze nalézt. Totiž tak, že se sami uvedete do podobné situace, že sami putujete na jiné místo. Pokuste se pozorovat sami sebe a uvidíte, že si tuto okultní skutečnost budete moci ověřit vlastní zkušeností. Je mimořádně důležité

uvědomit si takovouto skutečnost již z toho prostého důvodu, že se tato skutečnost poznenáhlu přetvoří ve zcela zvláštní schopnost citlivosti. Na své krvi odpozoruje například ten, kdo se stal anthroposofem ve svém srdci, charakter cizího města. Nemusí se přitom ani obracet k něčemu jinému. Jeho krev mu sdělí (*pozoruje na ní*), jak se krajiny, lokality od sebe navzájem liší.

Naproti tomu se nervová soustava vyděluje z celého organismu jiným způsobem. Kdo se dává pronikat anthroposofií apod., ponenáhlu pozoruje, že pociťuje ještě zcela jiným způsobem rozdíly mezi jednotlivými ročními obdobími (obzvláště mezi létem a zimou), než jak to vnímá jeho běžný současník. Dnešní normální člověk pociťuje na svém fyzickém těle vlastně v podstatě ponejvíce jen tepelné rozdíly. Ten, kdo učinil anthroposofii obsahem své duše, ten pociťuje nejen rozdíl teplot, ale odděleně od toho má ještě zvláštní zážitek ve své nervové soustavě, takže je pro něj snazší v létě pochopit určité myšlenky, které jsou vázány na fyzický mozek, než v zimě. Ne, že by snad bylo nemožné pochopit v zimě ty či ony myšlenky, nýbrž lze dojít k neklamné zkušenosti, že je to v létě snazší než v zimě, že v létě – tak řečeno – plynou snázeji než v zimě. Můžeme také pozorovat, že v zimě se nám lépe daří formovat myšlenky abstraktním, a v létě naproti tomu zase obrazným, názorným způsobem. To pramení z toho, že nástrojem pro fyzickou úroveň, nervovou soustavou, prochívá proměna ročních dob. A to jemně a vnitřně neodvisleji od veškerého organismu, než je tomu obvykle.

Hlavní změnou ve fyzickém těle je však to, že vůbec začínáme toto fyzické tělo pociťovat silněji než dříve, což může nabýt hodně povážlivých forem. Duše se stává vůči tomuto fyzickému tělu do jisté míry citlivější; tížeji je snáší. Je neobyčejně obtížné si to zcela ujasnit, máme-li si věc vyložit opravdu správně. Přesto – představme si sklenici s vodou; v ní je rozpuštěná sůl, takže je to kalná kapalina. Představme si (za normálního stavu člověka), že jeho tělo éterické, astrální a „já“ jsou jako tekutinou a že jeho tělo fyzické je v ní rozpuštěno jako sůl. Nyní nechejme kapalinu ve sklenici trochu zchladit. Sůl se pomalu začne srážet, stává se těžší tím, že se osamostatňuje. Obdobně vytuhuje a odlučuje se z celkové skladby čtyř článků lidské bytosti také fyzické tělo. Přitom se svažuje, scvrkává se, i když jen nepatrně. Je to nutno vzít na vědomí; naprosto doslova. Jen si to nesmíme představovat ve velké míře, takže není třeba se obávat toho, že by člověk v důsledku dalšího osamostatňování svých fyzických orgánů mohl během anthroposofického vývoje dostat po těle hluboké vrásky. K tomuto scvrknutí dochází následkem zhuštění fyzického těla v sobě. Tím se však stává naše fyzické tělo něčím, co již nenosíme tak lehce jako předtím, co nás více tíží. Pociťujeme je jako méně pohyblivé než dříve. K tomu přistupuje skutečnost, že ostatní články se stávají naproti tomu pohyblivější. Pojednou začínáme pociťovat to, co jsme vlastně dříve ani necítili (jestliže to bylo zdravo); čemu jsme dříve říkali spokojeně „já“, to pociťujeme potom jako něco, co nosíme na sobě jako něco, co se stalo těžším. Začínáme nyní pociťovat své fyzické tělo v jeho celistvosti. A obzvláště začínáme ve svém těle pociťovat vše to, co do sebe pojalo a co v tomto fyzickém těle má od prvopočátku samostatnou existenci. Zde se dostáváme k otázce, kterou lze plně pochopit vlastně jen v této souvislosti. Jde o otázku masité stravy. Chceme zde však poukázat jen na určitou pravdu, aniž bychom agitovali pro to či ono.

Musíme si již jednou ujasnit (poněvadž jde právě o tělo fyzické), co je vlastně podstatou masité a rostlinné potravy; a potravy vůbec. To vše má být pouze jakousi

epizodou, vloženou do naší rozpravy o vlivu anthroposofického života na schránky člověka, epizodou o tom, co lze nazvat, charakterizovat jako obnovování, doplňování, regeneraci tohoto fyzického těla zvenčí přijímanými látkami. Vztahu člověka k jeho potravě porozumíme správně teprve tehdy, když si ujasníme nejprve jeho poměr k ostatním přírodním říším, především k říši rostlinné.

Rostlinná říše, jakožto říše života, pozvedá anorganické (*neústrojné, neživé*) látky až vzhůru k určité vyšší organizovanosti. Aby mohla vzniknout živá rostlina, to předpokládá, že lze neživé látky určitým způsobem, jakoby právě v živoucí laboratoři, zpracovat a přivést vzhůru až k určitému stupni organizovanosti. Máme tedy v rostlině živoucí bytost, která přivádí a organizuje neživé přírodní látky až k určitému vyššímu stupni. Člověk je potom jako fyzická bytost uzpůsobený tak, že je s to, aby s organizujícím pochodem započal tam, kam až jej dovedla rostlina, a řídil jej pak od toho bodu dále. Vzniká tedy vyšší lidský organismus, jestliže člověk uspořádá dále to, co k určitému stupni organizovala rostlina. Věci se mají naprosto přesně tak, že jestliže si člověk utrhne a sní jablko nebo stromový list, je tu potom vlastně dokonalá kontinuita obou organizačních pochodů. Je v tom nutno spatřovat nejdokonalejší pokračování. Kdyby věci připouštěly, aby mohlo být činěno vždy to nejpřirozenější, pak bychom řekli: Nejpřirozenější by bylo vždy to, že by člověk jednoduše pokračoval v organizačním procesu tam, kde jej rostlina nechala stát, tzn. aby přijímal rostlinné orgány tak, jak se vyskytují venku a odtud by je pak v sobě dále organizoval. Takový pochod by skutečně probíhal v jedné nepřerušované organizační linii; ta by vedla od neživé látky až k rostlině, až k určitému bodu organizace a od tohoto bodu až k lidskému organismu.

Vezměme nyní hned to nejhrubší: člověk požívá maso zvířete. Zvíře je bytostí, která rovněž přivádí organizační proces dále než rostlina, tedy k určitému bodu nad rostlinnou organizací. Můžeme proto o zvířeti říci: pokračuje také v organizačním pochodu rostliny. Předpokládejme tedy, že člověk požil zvířecí maso.

Co se při tom děje?

Dochází k následujícímu: člověk nemusí nyní použít z vnitřních sil ty, které by musel vynaložit u rostlinné potravy. U rostlinné potravy je nucen k jejímu dalšímu uspořádání použít určitého množství sil (aby mohl dál potraviny organizovat z bodu, kde rostlina přestala). Toto množství sil zůstává při masité potravě nevyužito; člověk tedy může začít až od určitého bodu (po který zvíře přivedlo organizaci rostliny). Můžeme tedy říci: člověk nezačíná se svou organizační činností tam, odkud by v ní pokračovat mohl, ale nechává tyto síly v sobě nepoužity a nasazuje je později, nechávaje vykonat za sebe část potřebné práce zvíře. Práci, kterou by jinak vykonat musel, kdyby přijal rostlinnou potravu.

Blaho organismu nespočívá snad v tom, aby jeho pracovní výkony byly co nejmenší, nýbrž v tom, že uvádí skutečně všechny své síly do činnosti. Se silami, které by jinak uváděl do organizační činnosti, kdyby jedl jenom rostlinnou potravu, člověk zachází podobně, jako kdyby si řekl: Zříkám se své levé ruky a proto ji přivážu k tělu, aby nemohla být používána. Tak spoutává člověk ve svém nitru ony síly, požívá-li zvířecí maso, síly, jejichž činnost by jinak probouzel, kdyby jedl rostlinnou potravu. Odsuzuje tedy určité množství sil v sobě k nečinnosti. Vše, co se takto v organismu odsoudí k nečinnosti, způsobuje zároveň, že dotyčná ústrojí, která by jinak byla činná, se nevyužívají (*zanedbávají*), ochromují se a tuhnou (*zatvrďávají*). Člověk tudíž, když požívá zvířecí maso, část svého organismu usmrcuje, nebo alespoň ochromuje. Tuto část svého organismu, kterou tak člověk v sobě nechal

zatvrdnout, nosí potom životem jako cizí těleso. Toto cizí těleso v normálním životě člověk necítí. Jakmile se však organismus stane v důsledku anthroposofického života vnitřně pohyblivý a jeho orgánové soustavy se stanou na sobě nezávislejší, pak se fyzické tělo člověka, které se již beztak (jak jsme již charakterizovali) cítí nepohodlně (*nemocně*), začne se cítit ještě více nemocně, protože má v sobě ono cizí těleso. Jak jsem řekl, nemá to být agitace, nýbrž zde má být jenom poukázáno k určitým pravdám. Poznáme ještě jiné účinky zvířecí potravy, neboť jsme nuceni zabývat se touto kapitolou obšírněji.

Zde je tedy původ toho, že při pokračujícím vnitřním anthroposofickým životě vzniká v člověku ponenáhu odpor k masité stravě. Ne, že by snad bylo zapotřebí anthroposofovi tuto potravu zakazovat, nýbrž jeho zdravě se rozvíjející vnitřní instinktivní život se ponenáhu brání masité potravě a nesnáší ji. Je to tedy mnohem lepší, než když se člověk stane vegetariánem z nějaké abstraktní zásady. Nejlépe, jestliže duchovní věda přivede člověka sama k tomu, že začne mít odpor k masité potravě. Nemá velkou cenu, jestliže si člověk vzhledem ke svému vyššímu vývoji odvykne jíst masitou potravu jiným způsobem. Můžeme tedy říci: zvířecí potrava způsobuje v člověku něco, co je pro jeho fyzické tělo břemenem a člověk toto břemeno pociťuje. Toto je pak jedna strana okultní skutečnosti.

Budeme ji charakterizovat ještě z jiné strany. Jako jiný příklad bych chtěl uvést alkohol. I vztah člověka k alkoholu je podroben změně, jestliže se člověk s opravdovou vážností a vnitřní živostí proniká duchovní vědou. Alkohol je totiž v říši přírody něčím zcela zvláštním. Nezatěžuje lidský organismus jen jako břemeno, nýbrž stává se v lidském organismu přímo protisílou. Neboť pozorujeme-li rostlinu, vidíme, že přivádí svoji organizaci až k určitému bodu, s výjimkou vinné révy, která uspořádání převádí za tento bod. Co si ostatní rostliny nahromadí výhradně pro malý zárodek v semeni (všechnu onu klíčivost a pučivost, která se uchovává jinak jen pro zárodek a nevkládá se do ostatních částí rostliny), to se vlije u vinného hroznu určitým způsobem také do plodové dužiny. To způsobí, že tzv. kvašením, proměnou toho, co naznačeným způsobem vniklo do vinného hroznu, co bylo v hroznu samém přivedeno až k nejvyššímu napětí, vzniká něco, co má uvnitř rostliny podobnou moc, jakou má „já“ člověka v jeho krvi. Tuto sílu možno okultně přirovnat jen k moci, kterou má „já“ člověka v jeho krvi. Co tedy vzniká při výrobě vína, co se vždy vytváří při výrobě alkoholu, je v jiné přírodní říši tím, co musí vytvářet člověk, působí-li ze svého „já“ na krev. Těsný vztah mezi krví a „já“ je nám znám. Zevně se například manifestuje tím, že –

pociťuje-li „já“ stud, vyžene to člověku ruměnc studu do tváře;

pociťuje-li „já“ strach, úzkost, člověk zase zbledne.

Takové působení „já“ na krev, které zde však existuje i jinak, se okultně zcela podobá onomu působení, které vzniká, když dochází ke zpětnému pochodu u rostliny, jímž se to, co vniklo do hroznové dužiny (nebo vůbec do něčeho rostlinného), přetváří v alkohol. Obdobně „já“ tedy musí vytvářet v krvi zcela podobný proces – vyjádřeno okultně, ne chemicky – k jakému dochází při výrobě alkoholu, když je zpětně odvíjen organizační pochod rostliny (když se tento pochod stává pouze chemickým procesem). Důsledek toho je, že alkoholem přivádíme do svého organismu něco, co z druhé strany působí obdobně, jako působí „já“ na krev. To znamená, že jsme alkoholem přijali do sebe opačné „já“ (jakési proti „já“ – gegen-Ich), „já“, které bojuje přímo proti působení našeho duchovního „já“. Alkoholem se působí na naši krev z druhé strany tak, jako je na ni působeno pomocí

„já“. Jestliže proti tomuto svému „já“ postavíme odpůrce v podobě alkoholu, pak rozpoutáme ve svém nitru válku; a v zásadě vzato – zatracujeme, odsuzujeme k bezmocnosti všechno to, co vychází z našeho „já“.

To je okultní stránka věci.

Kdo nepije alkohol, zajišťuje si svobodnou možnost působení ze svého „já“ na krev.

Kdo pije alkohol, počíná si jako někdo, kdo chce zbourat zeď a proto buší na její jednu stranu, zároveň však na druhé straně postaví lidi, kteří buší proti němu, proti jeho vlastním úderům. Přesně tímto způsobem vyřazuje požívání alkoholu činnost „já“ v krvi. Proto ten, komu se duchovní věda stala živlem (*elementem*) jeho života, pociťuje účinek alkoholu v krvi jako přímý boj proti svému „já“. A je tedy přirozené, že skutečný duchovní vývoj se může zdárně rozvíjet jen tehdy, když mu do cesty neklademe tuto překážku. Právě na tomto příkladě můžeme poznat, jak se jeví esoterikovi nebo anthroposofovi to, co i jinak se tělesně jeví být porušením rovnováhy.

Jednotlivé orgány a orgánové soustavy fyzického organismu se však osamostatňují po mnoha jiných stránkách. Tak např. mícha a mozek se stávají na sobě mnohem nezávislejšími. O potravě, o okultní fyziologii potravy budeme mluvit ještě zítra; dnes bych chtěl ještě setrvat u tématu osamostatňování. Tato nezávislost míchy na mozku se může projevit tím, že se člověk skutečně dostává postupováním se duchovní vědou postupně do situace, že pociťuje, jakoby fyzický organismus sám v sobě nabýval větší samostatnosti. To může přivodit zcela nepříjemnou situaci (*stav*). Proto je také nutné, abychom o těchto věcech věděli. Může se např. stát, že ten, kdo se vyvíjí, pojednou zpozoruje, že říká slova, aniž by měl v úmyslu je vyslovovat, ačkoli – jak říkáme – má sebe v moci. Jde po ulici; náhle zpozoruje, že řekl slovo, které si třeba oblíbil, které by nevyslovil, kdyby právě neprodělal ono osamostatnění se míchy od mozku. Co jinak je zadržováno, to se stane osamostatněním míchy od mozku jen něčím reflexivním (*pouhým reflexem*).

Ale i v mozku samém se osamostatňuje jedna část od druhé. Vnitřní mozkové partie se totiž osamostatňují od obklopujících je partií vnějších, zatímco v normálním životě obě části mozku více spolupracují. Projevuje se to tím, že se pro esoterika nebo anthroposofa stane abstraktní myšlení těžším než před tím, že je tento druh myšlení jeho mozku překážkou. Pro vyvíjejícího se anthroposofa, je snadnější myslet obrazně (představovat si něco – tak řečeno – imaginativně), než myslet abstraktně. U zvláště horlivých anthroposofů se to dostavuje dokonce velmi brzo. Dostaví se u nich záliba pouze pro anthroposofickou činnost. Tito lidé nyní začínají rádi číst především věci z duchovně vědecké oblasti, také začínají myslet duchovně vědecky. A to nejen pouze z toho důvodu, že jsou horlivými anthroposofy, nýbrž proto, že je pro ně snazší vmyslet se (*vpravít se*) do těchto spirituálních představ. Toto myšlení potom zaměstnává, pokud se týká fyzické oblasti, vnitřní, střední mozkové partie, kdežto abstraktní myšlení zaměstnává vnější partie; odtud právě ona nechť mnohého zaníceného anthroposofa (či žáka jakékoli jiné pravé duchovní cesty) vůči abstraktnímu způsobu myšlení a abstraktní vědy. Odtud také onen stesk některých anthroposofů, když zjistí, že nedovedou tak dobře abstraktně myslet jako dříve, a jak se pro ně právě toto abstraktní myšlení stalo obtížnější.

Tak tedy se jednotlivé orgány stanou v sobě poměrně oživenější a samostatnějšími (týká se to dokonce i jednotlivých částí orgánů). Z toho můžeme vidět, že u člověka, který to prodělává, musí dojít k něčemu novému. Dříve to byla jen dobrotivá příroda, která uváděla bez jeho přičinění jeho orgány do správného spojení; nyní to musí být on, který tyto osamostatněnější, na sobě nezávislejší orgány musí opět uvést do harmonie silou, kterou musí vyvinout ve svém nitru. Toto zharmonizování orgánů a jejich částí lze dosáhnout tím, že se při každém správném studiu duchovní vědy, zároveň vždy zdůrazní to, co zvyšuje vládu člověka nad jeho osamostatněnějšími orgány. Vzpomeňme si proto, milí přátelé, jak často zdůrazňujeme nutnost toho, co vlastně má v naší literatuře tak velký význam, co mnozí lidé označují prostě tak, že říkají:

Ach, to je přece tak hrozně těžké!

Byl jsem nucen již často odpovědět na poznámku: „Pro začátečníka je kniha „Theosofie“ vlastně příliš těžká.“

Musel jsem říci: Nuže, tato nemohla být snazší, protože kdyby byla lehká, lidé by sice určité duchovně vědecké pravdy do svého nitra přijaly – ty by již způsobily, že by se osamostatnily jednotlivé mozkové partie. Kniha je však úmyslně sepsána (*konstruována*) takovou formou, aby také ta druhá partie mozku byla přinucena se cvičit, aby tak řečeno nezůstávala pozadu. To je ona zvláštnost, která u hnutí, jež spočívá na okulturních základech činí nutným, aby se dbalo nejen toho, co je správné pouze v abstraktním smyslu a co by se potom hlásalo světu libovolným způsobem. Zde je nutné seznamovat lidi s těmito věcmi zdravým způsobem a co nejpochtivěji dbát na to, aby se tyto věci nehlásaly jen s ohledem na jejich co největší popularizování. Tím jedině je možno zabránit tomu, aby hlásaná věc nepřinesla lidem místo prospěchu škodu.

V anthroposofii nejde o to, aby byly příslušné pravdy jednoduše podávány v knihách a sdělovány v přednáškách, nýbrž záleží i na tom, jak jsou tyto knihy napsány a jakou formou mají být přednášky předneseny.

A je tím lépe, jestliže ti, kdo se chtějí stát nositeli takového hnutí, se nedají odradit v zájmu popularizování od toho či onoho. Více než na kterémkoli jiném poli (*oboru*) záleží zde na přiznání se k čisté a poctivé pravdě. A právě tehdy, když přistupujeme k otázkám podobného druhu, jako je proměna lidských schrán působením duchovního života, tu teprve zpozorujeme, jak je nutné, aby byla anthroposofie vnášena do světa správným způsobem.

Rád bych jenom poznamenal, že tyto přednášky, které budu konat, je nutno brát jako celek a že se tedy mnohé, co se může té nebo oné duši v první přednášce zdát jako pochybné, bude vyjasněno (vedeno na pravou míru) v dalších přednáškách.

II. přednáška

U anthroposofa se účinky esoteriky více dotýkají těla (*schrány*) éterického, astrálního a "já" než těla fyzického. Přesto však získáváme pro příští dny, kdy budeme uvažovat z tohoto stanoviska o těchto duchovnějším článcích lidské přirozenosti, potřebnou základnu, jestliže přihlédneme nejprve k tomu, co se dá říci o změnách fyzické schrány. Výslovně budiž řečeno, že změny, které zde uvádím, se nevztahují snad na nejvyšší stupně iniciace, nýbrž spíše jen na počáteční esoterní anthroposofický život a proto mají tedy pouze určitou všeobecnou platnost.

Na základě včerejší úvahy jsme mohli poznat, že vylíčenými vlivy se fyzické tělo člověka stává do jisté míry živější, v sobě pohyblivější, což může být určitým způsobem nepohodlné. Toto tělo jaksi více spluprožíváme, než jak jej prožíváme ve svém životě exoterním, normálním. Také u ostatních schrán budeme hovořit o rozdílu mezi stravou rostlinnou a masitou. Avšak pro utváření a organizování fyzického těla jeví se pak rozdíl mezi rostlinnou a zvířecí potravou mimořádně veliký. Musíme ovšem stále zdůrazňovat, že není naším úkolem, abychom dělali propagandu jednomu či druhému způsobu výživy, nýbrž abychom poukázali na to, co je v této oblasti správné a pravdivé. Skutečnosti, které zde přicházejí v úvahu, se stanou vyvíjející se duši postupně vlastní zkušeností.

Takovou zkušeností se stane především skutečnost, že naše fyzické tělo, když přijme zvířecí potravu, musí s sebou vláčet větší břemeno, než když přijímá potravu rostlinnou. Včera jsme zdůraznili, že se fyzické tělo jakoby scvrkává a vytrhuje během vývoje z ostatních vyšších duchovních článků. Přivádíme-li mu nyní zvířecí potravu (jejíž podstatu jsme si včera objasnili), tu se tato vyznačuje ještě tím, že je prožívána jako něco, co se začleňuje do lidského organismu jako cizí látka (*těleso*), co začínáme v sobě pociťovat (smím-li použít tak radikálního výrazu) jako osten, který jsme si vsadili do těla. V tomto směru pocítíme (prožíváme) při esoterním nebo anthroposofickém vývoji – tak řečeno – celou zemskou tíhu zvířecí potravy – větší měrou, než ji pociťujeme obvykle. Především zažijeme skutečnost, že zvířecí strava rozněcuje instinktivní život vůle. Život vůle, který probíhá spíše podvědomě, spíše v hnutích myslí a vášních, ten podněcuje především zvířecí potravu. Je tedy naprosto správné jestliže se říká, že bojechtiví národové mají raději masitou potravu než národové mírumilovní. To však naprosto nesmí svádět k domněnce, že rostlinná strava zbavuje člověka jakékoli odvahy a činorodosti. Uvidíme ještě, jak člověk jistým způsobem odejmutím zvířecí stravy pozbude instinkty, agresivní vášně a afekty a nahradí to z nitra něčím oduševnělým. Budeme se o tom moci rozhovět u těla astrálního.

Ale tyto všechny věci souvisí s celkovým postavením člověka a ostatních přírodních říší ke kosmu. Naznačeným způsobem se nám poněkud dostává důkazu o tom, co okultista konstatuje o této souvislosti lidského života s kosmem, aniž bychom byli ještě ve vyšším smyslu jasnovidní. Dostane se nám tohoto důkazu tím, že svým spluprožíváním oněch pohyblivějších, oživenějších pochodů těla fyzického se na vlastním těle naučíme poznávat povahu a zvláštnost látek, jež nám slouží za potravu.

Je např. zajímavé srovnávat tři druhy potravin s přihlédnutím k jejich kosmickému významu. Je to potrava mléčná, rostlinná a masitá.

Mléko, rostliny a zvířata jako potraviny, se můžeme naučit určitým způsobem srovnávat, jestliže se staneme esoterním nebo anthroposofickým vývojem vnímavějšími pro to, co v těchto potravinách prožijeme. Potom se také staneme schopnými snáze vidět to, co lze jako potvrzení toho nalézt rozumovým chápáním vnějšího světa. Kdybyste okultně probádali celý svět (*vesmír*), přece byste nenašli to, co zde na Zemi nazýváme mlékem, ani na jediné planetě naší sluneční soustavy. Prokázalo by se, že to, co je na jiných planetách jejich živými bytostmi produkováno podobným způsobem, je ve skutečnosti něčím docela jiným, než jako naše pozemské mléko. Naše mléko je tedy něčím specificky pozemským. Kdybychom chtěli generalizovat, co je mlékem, museli bychom říci: Živoucí bytosti každé jednotlivé planety mají své vlastní mléko.

Prozkoumáme-li rostlinstvo naší Země a srovnáme-li je okultně s rostlinnými soustavami jiných planet, potom musíme říci: formy (*podoby*) rostlinstva jsou na Zemi a na jiných planetách sice různé, avšak vnitřní podstata rostliny na Zemi není přece jenom pozemská, ale i tím, co přísluší k celé sluneční soustavě. Tzn., že rostlinstvo naší Země je tedy příbuzné s rostlinami na jiných planetách naší sluneční soustavy. V důsledku toho tedy do našeho rostlinstva doslova zasahuje to, co lze nalézt na jiných planetách našeho slunečního systému.

Pokud se týká světa zvířecího, plyne již z toho, co jsme řekli o mléce (a co lze kromě toho i jinak okultně velmi snadno zjistit), že se tento zvířecí svět radikálně liší od všeho toho, co je možno najít na jiných planetách. Vezmeme-li nyní zážitek, který máme po požití mléčné potravy, potom se tato jeví okultnímu pohledu, okultnímu prožívání následovně tak – že je to právě ona, která doslova poutá lidské tělo k Zemi, k naší planetě a připoutává ho k lidskému rodu na Zemi, jakožto ke společnému druhu. Lidstvo jako takové tvoří celek i po stránce tělesné organizace. Tomu je napomáháno tím, že něco živého připravuje potravu (ve smyslu zvířecím) pro něco jiného (*také*) živého. Můžeme říci, že vše to, čeho se lidskému organismu dostává v mléčné stravě, připravuje jej k tomu, aby byl lidským pozemským tvorem, svádí jej do pozemských poměrů, avšak k Zemi jako takové jej přesto nepřipoutává. Činí jej to sice občanem pozemským (*pozemšťanem*), avšak nebrání mu to v tom, aby byl občanem celé sluneční soustavy.

Jinak je tomu u masité potravy. Masitá strava, která je vzata z říše specificky pozemské, není tak jako mléko vzata přímo ze životního pochodu v lidské nebo zvířecí živé bytosti, nýbrž je vzata z té části zvířecí substance, která je již připravena pro zvíře. Masitá strava poutá člověka speciálně k Zemi, činí jej pozemským tvorem, takže musíme říci: Nakolik člověk proniká svůj organismus účinky masité stravy, natolik si odnímá síly, aby se vůbec odpoutal od Země. Masitou potravou se nejintenzivnějším způsobem připoutává planetě Zemi. Kdežto potrava mléčná uschopňuje člověka, aby Zemi náležel (tak řečeno) jen jako průchozímu místu svého vývoje, odsuzuje masitá strava člověka (nepozvedá-li jej něco jiného) k tomu, aby si pobyt na Zemi budoval natrvalo tak, aby se nadobro přizpůsobil tomuto pobytu na Zemi. Na druhé straně rozhodnutí žít se mléčnou stravou znamená říci si: Chci se na Zemi zdržovat jen tak dalece, abych mohl splnit zde na Zemi své poslání; na však do té míry, abych tu byl výhradně jen pro tuto Zem. Vůle jíst masitou potravu naopak znamená: Pobyt zde na Zemi je mi natolik milý, že se odříkám všeho nebe a nejrady bych se zcela ztratil v poměrech pozemského bytí.

Rostlinná potrava působí tak, že v organismu oživuje ony síly, které člověka kosmicky spojují s celou planetární soustavou. To, co člověk musí vykonat, když ve svém organismu dále zpracovává rostlinnou stravu, to v něm podněcuje (*oživuje*) síly, které jsou obsaženy v celé sluneční soustavě. Právě tím se člověk ve své fyzické schráně stává podílníkem (*zúčastněným*) na silách celé sluneční soustavy, tedy se jim neodcizuje, nevymaňuje se z nich. To je něčím, co může esoterně nebo anthroposoficky se vyvíjející duše na sobě v určitém ohledu postupně prožít. Rostlinnou stravou nepřijímá po určité stránce něco pozemsky těžkého, nýbrž něco slunečního, něco z ústředního tělesa naší planetární soustavy. (To lze na určitém stupni vývoje zažít.) Lehkost organismu, která se mu rostlinnou stravou dostává, pozvedá jej nad zemskou říši a umožňuje mu získat si schopnost určitého vnitřního prožívání, utvářející se – řekl bych – postupně k jakémusi chuťovému počítku. Člověk cítí, jakoby s přijatými rostlinami zároveň spoluprožil určitým způsobem také sluneční světlo, jež se přece na tvorbě rostlin tolik účastní.

Z toho co bylo řečeno můžete, milí přátelé, poznat, že má právě u okultního, esoterního vývoje ohromný význam, aby se člověk požíváním masa, tak řečeno, nepřipoutal k Zemi, nevystrojil (*nezaopatřil*) se veškerou zemskou tíží, jestliže maso podle individuálních a dědičných poměrů může postrádat. Vlastní rozhodnutí se pak může řídit vždy pouze podle osobních poměrů jednotlivce. Jestliže se však člověk může zdržet požívání masa, pak to znamená opravdové usnadnění veškerého vývoje lidského života. Naproti tomu začíná být poněkud na pováženou, jestliže člověk ve svém vegetariánství chce být natolik fanatický, že by se chtěl vystříhat i veškerého mléka a mléčných produktů. Právě vyvíjí-li se duše k duchovnu, může v tom být určité nebezpečí: vyhýbání se mléku a mléčným výrobkům může vést k zamilování se do toho, co odvádí od Země. Takový člověk pak snadno zpřetrhává vlákna, která jej spojují s lidským úsilím na Zemi. Je nutné si proto uvědomit, že je v určitém smyslu dobré, jestliže právě duchovně vědecky usilující člověk se neučiní fanatickým spirituálním blouznivcem tím, že si připraví ve fyzické schráně překážku, která chce již tuto fyzickou schránu vymanit z příbuznosti se vším pozemsky lidským. Abychom se nestali podivíny, usilujícími o jednostranný duševní vývoj, abychom se neodcizili lidskému citění a konání na Zemi, bude dobře, dáme-li se jako poutníci po Zemi určitým způsobem zatížit tím, že požíváme mléko a mléčné výrobky. A je možno spatřovat – pro toho, kdo si chce nejen osvojit možnost žít v duchovních světech a tím se od Země odpoutávat, nýbrž který má mimo to plnit i určité úkoly na Zemi – že může být dokonce zcela systematickým tréninkem pro člověka to, aby nebyl pouhým vegetariánem, nýbrž aby požíval mimo to mléko a mléčné produkty. Tím učiní svůj organismus (svou fyzickou schránu) příbuznější se Zemí, s lidstvem, ale nepřipoutává se k Zemi, nezatíží se zemským bytím v té míře, jako to činí ten, kdo požívá maso.

Je tedy po všech stránkách zajímavé, jak souvisí tyto věci s kosmickými tajemstvími a jak můžeme poznáváním těchto tajemství sledovat vlastní působení potravin v lidském organismu.

Jako lidé, kteří se zajímají o okultní pravdy, musíme se, milí přátelé, stále více pronikat vědomím, že to, co se objevuje zde na Zemi – a k našemu pozemskému bytí patří především také tělo fyzické – není závislé snad pouze na pozemských silách a poměrech, ale že to také naprosto závisí na silách a poměrech mimozemské, kosmické podstaty. To se však projevuje nejrozmanitějším způsobem. Tak vezmeme-li např. živočišnou bílkovinu (jako je třeba ve slepičím vejci), musí nám být jasné, že tato bílkovina není snad pouze tím, co nachází chemik ve své analýze,

nýbrž že je dle své skladby výsledkem kosmických sil. Ale je to takový produkt kosmických sil, že na tuto bílkovinu působí v podstatě jenom ony kosmické síly, které již předtím dříve působily na samotnou Zemi a nejdříve ještě na Měsíc, který ji doprovází. Kosmický vliv na živočišnou bílkovinu je tedy nepřímý. Síly kosmu nepůsobí tedy na bílkovinu přímo, ale nepřímou: nejdříve působí na Zemi a tato pak zase působí svými silami, které přijala z kosmu, zpětně na složení živočišné bílkoviny.

Ten, kdo dovede věci nazírat okultním zrakem, může tedy vidět, že v nejmenší zvířecí buňce nejsou činny jen na Zemi se vyskytující fyzikální a chemické síly, nýbrž že i ta nejmenší buňka je vybudována ze sil, jež Země přijímá z kosmu. Nepřímo tedy souvisí to, co nazýváme bílkovinou, s kosmem, ale tak, že tato zvířecí bílkovina by nikdy nemohla vzniknout taková, jaká je na Zemi, kdyby tu nebylo naší Země. Přímo z kosmu by vzniknout nemohla. Je zcela produktem toho, co Země sama musí nejprve z tohoto kosmu převzít.

Jinak je tomu např. s tím, co známe jako živočišné tuky, jež rovněž tvoří součást potravy, zejména u lidí, kteří se živí masem. To, co nazýváme tukem (lhostejno, přijímáme-li ho zvenčí nebo je to tuk, který vytváříme sami v sobě), je vybudováno podle zcela jiných zákonů než bílkovinná substance. Zatímco u této se účastní kosmické síly, které vycházejí z hierarchie Duchů formy, účastní se budování tukové substance převážně ony bytosti, které nazýváme Duchové pohybu. Vidíte, jak je důležité zmínit se o takových věcech, protože tím se nám dostane teprve ponětí o tom, jak je vlastně komplikované něco takového, o čem má zevní věda nesmírně jednoduché představy. Žádná živoucí bytost by nemohla být prostoupena jednak bílkovinnou substancí na straně jedné, jednak tukovou substancí na straně druhé, kdyby v ní z kosmu nespolepůsobili – i když nepřímou – Duchové formy a Duchové pohybu. Můžeme tedy duchovní účinky, o nichž víme, že vycházejí z bytostí různých hierarchií, sledovat až po substance (*látky*) fyzického těla. Proto se stane prožívání, k němuž dojde, když prodělala duše duchovně vědecký vývoj, v sobě diferencovanější, pohyblivější také vůči tomu, co v sobě (ve svém fyzickém těle) nosíme jako bílkovinu a tuk. Je to určité dvojí prožívání (*vycitování*). To, co u člověka, žijícího normálním vnějším životem, splyne v pocit jediný, to je pak později prožíváno smíšeně: pocítí se, co v organismu dělají tuky a co činí bílkoviny. Zatím co se celý fyzický organismus stává pohyblivější, učí se vyvíjející se duše rozeznávat na vlastním těle dva druhy pocitů: jeden, který nás jakoby vnitřně prostupuje tak, že cítíme: to nás skládá (*dává dohromady*), to nám dává postavu (*podobu*). Takto v sobě pocítujeme bílkovinné substance.

Pak pocítujeme: toto nás činí lhostejnými k našemu vnitřnímu bytí (to nás jakoby pozvedá nad naši podobu), to nás činí flegmatickými vůči našemu vnitřnímu lidskému cítění. Když se tedy k vlastnímu cítění připojí něco flegmatického (tyto pocity se velmi silně diferencují u anthroposofického vývoje), pak dlužno hledat vznik takového pocitu v prožívání tukové substance ve fyzické schráně. Vnitřní život se tedy stává komplikovanějším i pokud jde o prožívání fyzické schrány.

Člověk pak vnímá mimořádně silně, pokud jde o prožívání substance škrobu nebo cukru. Zvlášť charakteristický je cukr. Od ostatních substancí se značně odlišuje především chuťovými vlastnostmi. Toto odlišení se dá velmi dobře pozorovat v obyčejném životě, nejen u dětí, ale mnohdy i u starších lidí v jejich zálibě ve sladkostech. Toto rozlišení však nejde obvykle dále než k chuti. Prodělává-li však duše určitý vývoj, pak prožívá vše, co přijímá nebo má v sobě jako cukrovou substancí jako něco, co jí dává vnitřní pevnost, co ji niterně podpírá, co ji do jisté míry

proniká druhem přirozeného egoismu. V tomto směru je nutno cukru s díky chvalořečit. Právě ten, kdo prodělává duševní vývoj, může často pozorovat, že má dokonce často zapotřebí, aby přijal trochu cukru, protože duševní vývoj musí směřovat k tomu, aby se člověk stával stále více nesobečtější, nezištnější. Duše sama se totiž správným anthroposofickým vývojem stává nesobeckou. Aby pak člověk, který vlivem své fyzické schránky má na Zemi určité poslání, neztratil spojení svého „já“ se Zemí, je právě dobře, vytvoří-li protiváhu v oblasti fyzická, kde egoismus nemá tak velký význam jako v oblasti morální. Můžeme říci, že požíváním cukru se vytvoří jistý druh nevinného egoismu, který může být protiváhou k potřebné nesobeckosti na morálně-duchovním poli. Jinak by zde mohlo snadno dojít k pokušení stávat se netoliko nesobeckým, nýbrž i blouznivým snílkem, fantastou, jenž by ztratil souvislost se zdravou soudností o pozemských poměrech. Určitá dávka cukru v potravě přispívá tedy k tomu, aby byla dána člověku možnost – aby přes všechen vzestup do duchovních světů zůstal oběma nohama stát na Zemi, vypěstoval si určitý zdravý pozemský náhled. Vidíte, že věci jsou komplikované; avšak chce-li se vniknout do skutečných tajů života, zkomplikovává se vše. Toto někdy pociťuje právě ten, jehož duše pokračuje ve svém anthroposofickém vývoji dále; – že má zapotřebí požití určité množství cukru, aby neupadl do falešné nesobeckosti, aby se nevystavil ztrátě své osobnosti. Požití cukru potom prožívá následovně: Nyní v něm přijímám něco, co mně dodává jakoby bezděčně, jakoby vyšším instinktem – aniž bych to morálně sledoval – určitou pevnost, určitý egoismus. Obecně lze říci, že požívání cukru posiluje (*zvyšuje*) ve fyzickém vědomí osobnosti člověka (*sebevědomí*). Je možno dokonce tvrdit, že lidé, kteří určitým způsobem holdují požívání cukru, samozřejmě v rozumné míře, snázeji vtiskují svému fyzickému tělu vlastní osobitý charakter než ti, kteří zálibu v cukru nemají. Tyto věci mohou dokonce vést k porozumění toho, co se dá sledovat i zevně. V zemích, kde se podle statistiky pije méně cukru, jsou lidé co do osobního charakteru méně výrazní, než v zemích, kde se pije cukru více. Jdete-li do zemí, kde vystupují lidé více osobitě (*jako osobnosti*), kde se téměř každý pociťuje vyhraněně (*jako vyhraněná osobnost*) a potom se odeberete do zemí, kde lidé, řekli bychom, mají více všeobecný národní typ, jsou neosobití již v zevnějšku; potom shledáte, že v prvních zemích se konzumuje mnoho a v posledních zemích málo cukru. (*Pozn. opisovatele: ČSSR je co do spotřeby cukru na člověka na 1. místě v Evropě a na jednom z prvních míst ve světě. To souhlasí, neboť „stádovost“ v myšlení a citění je pro nás zcela netypická.*)

Chceme-li s tímto druhem vnitřního prožívání potravin mít ještě markantnější zkušenost, která by ještě více bila do očí, pak se musíme obrátit k tzv. pochutinám. Pochutiny prožívá člověk zvláště živě již i v zevním životě – kávu, čaj zvýšenou měrou. Avšak to, co již běžný člověk prožije u kávy a čaje, prožije ten, kdo prodělává duchovní vývoj, zvýšenou měrou. Jak bylo řečeno, toto vše nemá být v agitačním smyslu nějakým „pro“ nebo „proti“ kávě, nýbrž pouhým vylíčením věcí, jak se tyto jeví pozorování. Prosím proto, abyste to také jen v tomto smyslu přijímali. Káva působí na lidský organismus povzbudivě již v normálním lidském životě; rovněž tak čaj, jenže tento povzbuzující účinek, jež vykonává káva a čaj na organismus, pociťuje duše, prodávající duchovní vývoj, živěji. O kávě lze např. říci, že působí v tom smyslu, že jejím účinkem je éterické tělo člověka pozvedáno určitým způsobem z těla fyzického, avšak tak, že člověk cítí své fyzické tělo jako solidní základnu těla éterického. To je specifický účinek kávy. Tedy fyzické a éterické tělo se poněkud diferencují při požívání kávy, avšak tak, že člověk pociťuje, jak fyzické tělo vzařuje své tvůrčí

(*formující*) vlastnosti (právě vlivem kávy) do éterického těla a jak je tedy solidní základnou toho, co je potom éterickým tělem prožíváno. To skutečně nemá vyznít jako agitace pro požívání kávy, neboť to vše se pohybuje na fyzické základně a člověk by se stal zcela nesamostatnou bytostí, kdyby se chtěl dát do pořádku jen požíváním těchto potravin a pochutin. Zde má být pouze charakterizován jejich vliv, jejich účinek. Poněvadž však od struktury, od formy fyzického těla velmi závisí zejména logické, důsledné myšlení, je proto zvláštním působením kávy – která pronikavěji vykresluje fyzickou strukturu našeho těla – fyzicky podporováno logické a důsledné myšlení. Požívání kávy tedy – po fyzické stránce – podporuje správnost a důslednost našeho myšlení, které se potom důsledně přimyká ke skutečným. A dá se říci, i když může být také zdravotně na pováženou, že takové pití kávy nemusí být snad něčím nežádoucím pro ty, kteří chtějí dospět (*vystoupit*) do vyšších oblastí duchovního života. Může být pro ně docela dobré mít někdy logickou důslednost podněcovanou kávou.

Jeví se proto jako něco zcela přirozeného, jestli ten, jehož povoláním je např. psát knihy a jehož myšlenky se nerodí jedna z druhé, takže je musí ze svého pera přímo ždímat, že sahá instinktivně po kávě a dává se jí povzbuzovat. Tomu, kdo tyto věci dovede pozorovat až k jejich okultnímu základu, se to jeví zcela pochopitelné. I když už je někdy takový požitek, protože jsme již jednou občany na této naší pozemské planetě, časem něčím nutným, vyplývajícím z individuálních, osobních poměrů, přesto je třeba právě zdůraznit, že požívání kávy může při vší své škodlivosti přispět k tomu, aby pozvedlo člověka k solidnosti. Ne, že by se snad měla káva doporučovat jako prostředek k dosažení solidnosti, ale musí se říci, že dovede solidnost člověka zvýšit. Není proto zapotřebí dívat se jako zrovna na něco špatného, jestliže ten, kdo se duchovně vědecky vyvíjí a má sklon zatoulat se svými myšlenkami do nesprávností, učiní-li se kávou poněkud solidnějším.

Jinak je tomu však s čajem. Ten vyvolává podobný účinek, určitý druh diferencování fyzické a éterické přirozenosti těla (*povahy*). Přitom je však určitým způsobem vyzářována struktura fyzického těla. Éterické tělo se dostává více do proudění, do vlnění. Požíváním čaje se myšlenky stávají více od sebe rozlétavými, třepotavými, rozbíhají se a určitým způsobem se stávají méně schopné připojovat se ke skutečným. Požitím čaje je sice podněcována fantazie, mnohdy způsobem ne vždy příliš sympatickým, ne však přizpůsobením se pravdě, ne však přizpůsobením se solidnosti poměrů. Můžeme proto říci, že je pochopitelné, proč se lidé dávají inspirovat čajem ve společnostech, kde záleží na oslňování myšlenkovými nápady (*záblesky*), na sršící duchaplnosti. Na druhé straně je pochopitelné, že nadměrné požívání čaje může mít za následek právě určitou lhostejnost vůči požadavkům, jež prýští ze zdravé struktury lidského fyzického těla. Požívání čaje podporuje tedy snílkovství, fantastičnost a určitou nedbalost (*netečnost*) a bezstarostnost, která snadno přehlídí požadavky vnějšího řádného života. A u duše, která se duchovně vědecky (*anthroposoficky*) vyvíjí, nevidíme proto rádi, požívá-li čaj, protože to může snadno svádět k šarlatánství. Káva činí člověka solidnějším, čaj více šarlatánským (*dryáčnickým*), i když toto slovo je pro tyto věci příliš ostré. To vše jsou věci, které lze prožít větší pohyblivostí fyzického těla, kterou člověk nabývá, když prodělává duchovní vývoj.

Rád bych k tomu ještě přidal (možno o tom dále přemítat a pokusit se tyto věci skutečně prožít), že – vedle kávy, která podporuje solidnost, a vedle čaje, který svádí k šarlatánství, máme zde např. ještě také čokoládu, která zase zase ponejvíce

podporuje šosáctví (*omezenost, úzkoprsost*). Stane-li se fyzické tělo v sobě pohyblivější, potom je možné při přímém prožitku čokoládu pocítit jako vlastní nápoj šosáků (*omezených měšťáků*). Čokoládu lze proto doporučit pro určitý druh oslav. Je tudíž možno velmi dobře chápat – promiňte mi tu vsuvku – proč se čokoláda pije s takovou oblibou právě při různých rodinných slavnostech, narozeninách, jmeninách, zejména v určitých kruzích.

Toto všechno se tedy jeví našemu pozorování u pochutin a to v daleko větší míře než u obyčejných potravin, protože to, co je jinak u potravin prožíváno, to vrhá u pochutin své paprsky již do obyčejného vnějšího normálního života. Nikoli však tak, abychom viděli jen to substanciální, z něhož se naše tělo skládá a jímž se stále znovu obnovuje, nýbrž že vnímáme, jak již včera bylo o tom hovořeno, ono vnitřní odpoutávání se, oddělování se orgánů. To je přitom to důležité a významné.

Nyní přistupme ještě k dalším orgánům svého těla. Budiž zde obzvláště vyzvednuto, že pro okultní pozorování se stává pochopitelný zážitek fyzického těla s fyzickým srdcem. Lidské srdce je pro okultistu mimořádně zajímavý a mimořádně významný orgán. Tomuto fyzickému srdci je možno porozumět pouze tenkrát, vezme-li se v úvahu celkový vzájemný – duchovní vztah mezi Sluncem a Zemí. Již tehdy, když bylo staré Slunce po době saturnské planetárním předchůdcem naší Země, připravoval se již onen poměr, který je tu dnes mezi těmito oběma nebeskými tělesy (mezi Sluncem a Zemí). Je zapotřebí dívat se na tento vztah mezi Sluncem a Zemí tak, že budeme při tom Zemi, takovou jaká je dnes, chápat tak, že jakoby nejprve sama sebe živí slunečními účinky, jak tyto sluneční vlivy do sebe přijímá a tyto v sobě zpracovává. Vše to, co Země ve své základní substanci přijímá ze Slunce, co přijímá do svého vzdušného a vodního obalu, co přijímá ve střídajících se tepelných poměrech do ovzduší, co sama Země přijímá v tom, co sama i jinak fyzicky neviditelným způsobem přijímá jako svůj podíl na harmonii sfér, co Země přijímá jako životní síly od Slunce, to vše je ve spojení s vnitřními silami, které působí z krevního oběhu na lidské srdce. Všechny tyto síly v podstatě působí na krevní oběh a z něho pak na srdce. Veškerá vnější teorie je v tomto směru až do základu chybná. Tato vnější teorie udělala ze srdce pumpu, která pumpuje krev tělem sem a tam, takže v srdci vidíme orgán, který reguluje oběh krve. Opak je však pravdou. Naopak, krevní oběh je tím původním, prvotním, a srdce je ve svých pohybech ozvěnou toho, co se děje v krevním oběhu. Krev pohání srdce a ne obráceně. Ale tento celý organismus, který jsme tu popsali a který se soustřeďuje v činnosti srdce, není nic jiného než lidským mikrokosmickým zrcadlovým obrazem oněch makrokosmických účinků, které Země přijímá nejdříve od Slunce. Co má Země od Slunce, to se zrcadlí opět v tom, co činí krev se srdcem.

Jinak je tomu např. s mozkem. O jeho určitých změnách jsem se zmínil již včera. Lidský mozek má bezprostředně velmi málo co činit s tím, co působí ze Slunce na Zemi. Říkám – bezprostředně (*přímo*). Nepřímo – jako orgán vnímání – má s těmito účinky již velmi mnoho co činit, když např. vnímá zevní světlo a barvy. Ale to je vnímání jako takové. Avšak bezprostředně ve své stavbě, ve své vnitřní pohyblivosti, ve svém celém vnitřním životě má tento mozek opravdu málo co společného s působením Slunce na Zemi. Mozek má naproti tomu spíše co činit s tím, co proniká, vzařuje na Zem z oblasti mimo naši sluneční soustavu. Tento mozek má co činit s kosmickými poměry celého hvězdného nebe, ne však s těsnými vztahy naší sluneční soustavy. Co označujeme jako mozkovou substanci, je v užším vztahu k Měsíci, ale jenom pokud není Měsíc závislý na Slunci, pokud si tento na něm uchoval svoji nezávislost. Takže to, co se odehrává v mozku, odpovídá účinkům,

keré leží za silami, nacházejícími v našem srdci svůj lidský mikrokosmický obraz. V lidském srdci žije Slunce; co je v kosmu mimo toto Slunce, to pak žije v lidském mozku.

Tak je člověk, pokud se týká obou těchto orgánů, skutečným mikrokosmem, a to tím, že svým srdcem se oddává účinkům Slunce působícím na Zemi a tyto jakoby zrcadlil a svým mozkiem vyvíjí vnitřní život, který souvisí přímo s kosmem, rozprostírajícím se za Sluncem. Je to mimořádně zajímavá a významná souvislost. Mozek souvisí s tím, co působí ze Slunce na Zemi, pouze vnějším vnímáním. Toto smyslové vnímání je však překonáváno právě duchovně vědeckým vývojem. Duchovně vědecký (*anthroposofický*) vývoj překonává vnější smyslový svět. Tím rozvíjí mozek vnitřní život, který je tak kosmický, že samo Slunce je něčím velmi speciálním, než aby mohlo uvnitř našeho mozku dojít k nějakým slunečním účinkům. Oddává-i se v meditaci člověk nějakým imaginacím, pak dochází v jeho mozku k dějům, které nemají nic co činit se sluneční soustavou, které však odpovídají dějům, jež se uskutečňují mimo ni. Tudíž je ve skutečnosti mezi srdcem a mozkiem obdobný poměr – jako mezi Sluncem a hvězdným nebem. V prožívání duše, vyvíjející se duchovně, se to projevuje tím, že zatím co se tato duše oddává vážně a v ústraní čistě duchovně vědeckým (*anthroposofickým*) myšlenkám, srdce vytváří skutečně určitý protipól. Vstupuje do opozice – řekli bychom – k hvězdnému mozku. Tato opozice se projevuje tím, že se člověk učí cítit, jak počínají srdce a mozek kráčet odděleně různými cestami a jak on musí nyní dávat na oba pozor – čehož mu dříve nebylo zapotřebí, neboť vše bylo smíšené. Nyní, jestliže se vyvíjí duchovně vědecky, musí opravdu oba sledovat odděleně.

Dostane se nám zcela zvláštní představy o kosmickém postavení člověka, pozorujeme-li tímto způsobem jeho fyzické tělo a bereme-li v úvahu to, jak stojí člověk zde na Zemi. Zde – v jeho krevní soustavě a srdci – žije vše to, co činí Slunce na Zemi. A když je vnitřně oddán výhradně tomu, k čemu potřebuje na Zemi jako nástroj svůj fyzický mozek, pak uvnitř něho žijí světové děje, které probíhají mimo (*vně*) naši sluneční soustavu. Musíme učinit pochopitelným to, že člověk prožívá vzhledem ke svému srdci a mozku opravdu zcela nový zážitek. Jeho pocity se skutečně diferencují tak, že se učí cítit to, co jsou jeho mozkové děje – z onoho klidného chodu hvězd na nočním nebi; a že cítí ve svém srdci pohyblivost sluneční soustavy. Z toho zároveň plyne cesta, která se při vyšším stupni zasvěcení stane důležitou – pohlížíte totiž jakoby na vstupní brány, které se z člověka otevírají do kosmu. Člověk, který vyšším vývojem ze sebe vystoupí (tak, jak to bylo vylíčeno již v esoterních přednáškách), který se dívá zpět na své tělo, který se učí zcela poznávat pochody svého fyzického těla – ten se učí skutečně poznávat v krevním oběhu spolu s činností srdce, zrcadlový obraz tajemných sil naší sluneční soustavy a ten se učí v pochodech mozku, na něž se pak duchovně dívá zvenčí, poznávat kosmos s jeho tajemstvími.

Skutečnosti, které vyslovuji v těchto posledních větách, souvisí s poznámkou, kterou jsem učinil jednou v Kodani a jež se pak dostala do mé knihy „Duchovní vedení člověka a lidstva“.

Z této poznámky můžete poznat, že po určité stránce je struktura mozku druhem zrcadlového obrazu onoho postavení nebeských těles (hvězd) pro ono místo na Zemi, na němž se člověk narodil. Milí přátelé, mnohdy je užitečné, dojde-li se k těmto skutečnostem zase z jiného hlediska; pak si lze uvědomit, jak obsáhle pracuje okultní

věda a jak úzkoprsá je mnohá kritika, jež se obrací proti poznámkám podobného druhu. Jistě, že je možné vysvětlovat důležité skutečnosti o zrcadlení se hvězdného světa v lidském mozku určitým způsobem, takže věci nakonec vypadají tak, jako by byly vykonstruovány libovolně. Přistoupí-li se k tomu potom z hledisek jiných, pak se všechna vzájemně podepírají. Jedno podporuje druhé. A poznáte ještě mnohé proudy okultní vědy, které se nakonec jakoby sbíhají v jedno. Výsledkem tohoto splynutí vám potom bude, že pocítíte v sobě jako úplný důkaz, též jako důkaz přijatelný zevním rozumem, že tyto věci jsou skutečně pravdivé, ačkoli hovořit o nich jenom z jednoho hlediska zdálo by se někdy odvážné. Z toho všeho můžete poznat, jak opravdu jemnou je celá lidská struktura.

A když uvážíte, že se člověk přijímáním potravy připoutává k Zemi (jen některými, zejména rostlinnými substancemi, se od ní zase osvobozuje), pak pochopíte, pokud jde o jeho fyzickou schránu, její trojnost (její trojité členění). Svým mozkiem je člověk příslušníkem (*občanem*) hvězdného nebe; svým srdcem a vším, co k němu náleží, přísluší ke Slunci; zažívací soustavou a vším, co k ní patří, je bytostí pozemskou.

I toto může být prožito a také je prožíváno, jestliže se vnější fyzická schrána stane v sobě pohyblivější. Člověk se může totiž tím, co do něj vstupuje ze Země, velmi prohřešovat proti tomu, co se v něm zrcadlí čistými silami kosmu. Může např. tím, že si přivodí poruchy zevní výživou (poruchy, které pak působí v zažívání, které působí dále jako sluneční zákony v činnosti srdce a jako kosmické zákony v činnosti mozku) – velmi silně zhřešit proti kosmickým činnostem ve svém mozku. Toto může anthroposoficky se vyvíjející duše prožít zejména v okamžiku probuzení. Během spánku zasahuje totiž činnost zažívání až do mozku, proniká do něj. Při bdění však zpracovávají mozek síly myšlení; zažívací činnost mozku ustupuje do pozadí. Když za spánku myšlení ustává, tehdy působí zažívací činnost do našeho vědomí. Při procitnutí pak může člověk z toho něco vnímat. Takové prožití pak právě může být pro vyvíjející se duši barometrem toho, co je zdravé nebo nezdravé ve výživě. Člověk pocítí zasahování z ostatního organismu do mozku, jako něco zatemňujícího, něco bodavého, jako určitá malá střediska omámení v mozku – jež v něm vznikají, když pozřel něco nesprávného. To vše prožije nejjemnějším způsobem právě anthroposoficky se vyvíjející duše.

A okamžik probuzení je neobyčejně významný pro pozorování zdravotního stavu fyzické schrány, majícího svůj původ v zažívání. Stále zjemnělejším cítěním, lokalizujícím se uvnitř hlavy, vnímá člověk, zda oponuje ve svém zažívání kosmickým silám, jež jsou mimo naši sluneční soustavu, nebo je-li s nimi v harmonii. Zde skutečně vidíte, v jakém podivuhodném poměru je tato naše fyzická schrána k celému kosmu. Shledáváte, že okamžik probuzení je pro člověka správný barometr, ukazující, zda se člověk svým zažíváním staví na odpor kosmickým poměrům, nebo zda je s nimi ve shodě.

Tyto úvahy (*tato pozorování*) nás ponenáhlu budou vést ke sledování oněch změn, k nimž dochází esoterním nebo anthroposofickým vývojem také v těle éterickém a astrálním.

III. přednáška

V Haagu 22. 3. 1913

Na přechodu od fyzické k éterické soustavě člověka (k éterickému tělu) se setkáváme se změnami, které se s člověkem dějí při okultním (*anthroposofickém*) vývoji v jeho soustavě svalové a zejména v jeho smyslových orgánech. Pokud jde o svalovou soustavu je nutno říci, že ji pociťuje člověk poněnáhu nejen pohyblivější (jak to bylo řečeno o fyzických orgánech), nýbrž že ji pociťuje – mohli bychom říci – oživenější. Člověk pociťuje, jakoby bylo jeho svalstvo proniknuto (*prostoupeno*) slabým vnitřním vědomím. Je tomu tak, jakoby se vědomí skutečně rozšířilo až do svalů. A kdybychom chtěli, ani ne tak nějak nepřesně, ale spíše paradoxně hovořit o takovém zážitku, mohli bychom říci: člověk dospěje poněnáhu v průběhu esoterního nebo anthroposofického vývoje k tomu, že pociťuje jednotlivé svaly a jejich soustavu jakoby vnitřně snivě. Začínáme s sebou nosit svoji svalovou soustavu životem takovým způsobem, že během dne o její činnosti slabě sníme. Je skutečně velmi zajímavé všimnout si právě této změny z toho důvodu, poněvadž nás to může poučit o tom, že jsme již udělali určitý pokrok. Začneme-li své jednotlivé svaly cítit tak, že máme např. při ohýbání a natahování svalů slabé vědomí o tom, co se tu děje, že to také slabě spolucítíme, pak se musí říci: Zde uvnitř těchto svalů se něco děje. Sníme-li takto o pohybech svých svalů, pak je to důkazem, že začíná poněnáhu cítit éterické tělo prostupující (*vimpregnované*) do fyzického těla. Neboť to, co takto pociťujeme, jsou síly éterického těla, činné ve svalech. Takže je to zážitek vnímání éterického těla, když člověk sní o svých jednotlivých svalech, když máme o sobě snivé vědomí tak, jak nacházíme člověka znázorněného v anatomických učebnicích, kde má staženou kůži a ukazuje jen svaly. Ano, jde tu do jisté míry o jakési vysvěcení z kůže a snění o svých jednotlivých člancích (*údech*) jako o jakési figurce z loutkového divadla (k čemuž se tu vystoupí, začne-li se vnímat éterická bytost).

Méně příjemným pocitem, kterému se nemůžeme vyhnout, je pocit, když se vzhůru do vědomí vkrádá předtucha soustavy kostní. Tato skutečnost je méně příjemná z toho důvodu, že na svých kostech můžeme vlastně nejlépe pozorovat, jak stárneme. To je důvod, proč je nám tento pocit, který se dostaví vůči kostní soustavě, pocit, o němž člověk vlastně jinak v normálním životě ani neví – proč je nám ne zrovna příjemný.

Člověk, který rozvíjí své tělo éterické, začíná náhle cítit něco jako stín ve své kostní soustavě. Začíná chápat, proč dříve lidem, kteří měli ještě určitou prastarou jasnovidnou schopnost, byla kostra symbolem smrti a proč znázorňovali smrt, jako kostlivce. Tudíž věděli, že ve své kostře se učí poněnáhu prožívat přibližování se smrti.

Avšak ještě daleko významnější než toto vše je prožívání (*zážitek*) našich smyslových orgánů, které máme v průběhu vnitřního duchovního vývoje. Víme přece, že tyto smyslové orgány musí být vlastně přemoženy, vyřazeny z činnosti, jestliže člověk prodělává nějaký esoterní vývoj. Tyto v nás musí, tak říkajíc, mlčet. Tím jsou naše smyslové fyzické orgány během esoterního vývoje odsouzeny k nečinnosti, jsou vyřazeny. Místo toho, že jsou smyslové orgány fyzického těla vyřazeny, dochází pak k něčemu jinému: začínáme si poněnáhu uvědomovat jednotlivé smyslové orgány

jako zvláštní, do nás zasahující světy. Začínáme cítit své oči, uši, dokonce tepelný smysl se učíme pociťovat – jako něco, co vniká zvnějšku (jakoby se zvnějšku zavrtávalo). Ale to, co se zde učíme pociťovat, to nejsou snad naše fyzické smyslové orgány samotné, ale jsou to éterické síly, síly našeho éterického těla, které působí na smyslové orgány a jsou v nich činný organizujícím způsobem (*utvářejícím organismus*). Když tedy smyslovou činnost zcela potlačíme (*vyřadíme z činnosti*), tu vidíme, jak se naše smyslové orgány stávají pouze do nás zasahujícími (*pronikajícími*) éterickými orgány. To je mimořádně zajímavý jev. Tou měrou, jakou se nám během vážného esoterního vývoje podaří vyřadit např. své oko, jak se nám podaří zřít se svého vnějšího zření, tou měrou poznáváme něco, co vniká do našeho vlastního organismu jako světelné ústrojí. Potom skutečně poznáváme, že naše lidské oko vzniklo postupně tím, že na náš organismus působily vnitřní síly světla. Neboť tím, že se odvrátíme od činnosti fyzického oka, cítíme, že jeho zorné pole je prostoupené éterickými silami světla, které na toto oko působí organizačně. Je to zvláštní jev, moci – při vyřazování oka z činnosti – poznávat tento druh světelných sil. Všechny fyzikální teorie nejsou ničím proti oné znalosti vnitřní povahy světla a jeho účinků (*působení*), o kterém se dozvíme, když se po určitou dobu cvičíme vyřazovat vnější fyzickou zrakovou schopnost oka, když jsme si uvykli na místě jeho činnosti (fyzického používání oka) vnímat vnitřní ráz – povahu éterických sil světla.

Tepelný smysl (na rozdíl od ostatních smyslů) se nachází u nižších organismů. Je pak neobyčejně obtížné skutečně vyřadit citlivost pro teplo a chlad – v nejlepším případě se to podaří, zařídíme-li věci tak, aby v průběhu esoterního vývoje nebyl člověk rušen po dobu meditace nějakým pocitem tepla; je tedy dobře, když člověk konal meditaci tak, že je obklopen takovou teplotou, kterou nepociťuje ani jako teplo, ani jako chlad. Podaří-li se nám to, pak se může (ačkoli se to dá jen obtížně rozlišit od obyčejného tepelného vnímání) ponenáhlu obeznámit s vnitřní povahou tepelného éteru, prozařujícího prostor. Potom se ve své vlastní tělesnosti cítí člověk jakoby prostoupen vlastní činností tepelného éteru. Nemáme-li již žádný pocit – vnější vjem – tepla, pak se učíme, skrze sama sebe, poznávat povahu – přirozenost tepelného éteru.

Během esoterního cvičení je chuťový smysl vyřazen. Dovedeme-li si vybavit chuťové pocity, pak je to prostředkem k poznávání povahy ještě jemnějšího éteru, než je světelný, povahy tzv. chemického éteru. Není to sice lehké, ale prožít to je možné.

Podobným způsobem lze vyřazením smyslu čichového poznávat éter životní.

Zvláštní je to s vyřazením sluchu. Potom ovšem musíme umět od hluku odvrátit pozornost (*izolovat se*), abychom opravdu nic neslyšeli, i když se nablízku něco slyšitelného děje. Musíme se tedy učit odvracet se libovolně od všeho slyšitelného. Pak vstoupí do našeho vědomí síly éterického těla, jež pronikají do našeho organismu a které organizují (*uspořádávají*) náš sluchový orgán. Přitom se učiní pozoruhodný objev. Tyto skutečnosti opravdu patří ke stále vyšším a vyšším tajemstvím. Je proto pochopitelné, že není možno jen tak pochopit hned všechno to, co je možno říci v souvislosti s těmito zážitky smyslů – jako je smysl sluchový. Uděláme totiž objev, že ucho je tak organizováno, že přesně víme: toto ucho, jehož obdivuhodnou organizaci v sobě máme, to by vůbec nemohlo vzniknout z éterických sil, jež obklopují naši Zemi. Světelné síly, éterické síly světla, které obklopují Zemi, úzce souvisí se vznikem našich očí, i když zde vložka k oku byla již dříve. Avšak to,

jak je oko utvářeno, jak je do organismu zasazeno, to vnitřně souvisí s éterickými světelnými silami Země. Právě tak souvisí náš smysl chuťový s chemickými, éterickými silami Země, neboť je z nich do značné míry vytvořen. Náš čichový smysl pak souvisí se životním éterem Země. Síly životního éteru se takřka výlučně účastnily na jeho vytvoření. Avšak náš sluchový orgán, tak jak jej poznáváme během okultního vývoje, vděčí za své bytí jen v docela nepatrné míře éterickým silám, které obklopují Zemi. Mohlo by se říci: ony éterické síly, které obklopují Zemi, položily na náš sluchový orgán ruku k dílu – jako poslední. I tyto se na jeho budování účastnily – ale takovým způsobem, že jej nečinily dokonalejším, nýbrž naopak nedokonalejším. Neboť tyto kolem Země proudící éterické síly mohou působit na ucho pouze tím, že jsou činné ve vzduchu a mají ve vzduchu určitou překážku. Proto můžeme – ač to zní paradoxně – říci: že na Zemi bylo v našem sluchovém orgánu zkorumpováno (*zkaženo*) daleko jemnější ústrojí, které tu bylo dříve. Potom se také vyvíjejícímu se anthroposofovi (na základě vlastního zážitku) ujasní, že si celý tento sluchový orgán přinesl již na tuto Zemi, když sem přecházel ze starého Měsíce. Tehdy byl na starém Měsíci na mnohem vyšším stupni dokonalosti než na Zemi. Pozvolna se učíme pociťovat ucho tak, že si uvědomujeme – skutečností je někdy zapotřebí vyjádřit paradoxně – že by bylo možno stát se vůči němu melancholickým, že by bylo možno vůči němu upadnout do jakési určité melancholické nálady. To proto, jelikož ucho náleží k orgánům, které veškerým svým zařízením, celou svojí strukturou svědčí o své bývalé dokonalosti. A kdo si vypěstuje ponenáhlu zážitky, které jsme vylíčili, porozumí okultistovi, který své poznání čerpá ještě z daleko hlubších zdrojů, když praví: na starém Měsíci mělo ucho pro člověka daleko větší význam, než dnes. Tehdy zde bylo ucho k tomu, aby se člověk mohl jakoby prožívat v hudbě sfér, jež na starém Měsíci v určitém ohledu ještě zaznívala. A ucho bylo uzpůsobeno tak, že tuto hudbu sfér na starém Měsíci mohlo přijímat, ačkoli tato byla ve srovnání s dobou předchozí již jen slabá. Na starém Měsíci bylo ucho do této hudby ponořeno, což bylo umožněno právě jeho tehdejší dokonalostí. Na starém Měsíci byla tato hudba prostřednictvím ucha ještě sdělována celému ostatnímu organismu. Zvukové vlnění (této hudby) prostupovalo celým lidským organismem a vnitřní život člověka na starém Měsíci pozůstával ze soužití s celým hudebním okolím (*z přizpůsobení se celému hudebnímu okolí*). Ucho bylo komunikačním ústrojím, aby napodobovalo ve svém nitru ony pohyby, které k němu z vnějšku zaznívaly jako hudba sfér. Člověk se na starém Měsíci cítil být ještě jakýmsi nástrojem, na němž hrál kosmos svými silami, a uši byly ve své tehdejší dokonalosti zprostředkovateli mezi hráči kosmu a nástrojem lidského organismu. Dnešní ústrojí sluchového orgánu probouzí v člověku vzpomínku na tuto jeho někdejší funkci, a člověk proto zjišťuje s určitou melancholií, že se stal následkem úpadku svého sluchového orgánu neschopným prožívat hudbu sfér, že se od ní emancipoval a že je schopen tuto sférickou hudbu vyjádřit jen nedokonale tím, co je dnešní hudba, která se může odehrávat vlastně jenom ve vzduchu, obklopujícím Zemi.

I vůči jiným smyslům se vynořují určité zážitky, které však nejsou již tak jasné a nemělo by proto valného významu je sledovat, protože je obtížné zachytit obyčejnou lidskou mluvou změny, k nimž zde dochází. Jaký by mělo např. význam to, co by se mohl člověk dnes na Zemi dozvědět o smyslu pro mluvení? (Přičemž se tu snad nemíní obyčejná schopnost mluvit.) Ti, kteří slyšeli mé berlínské přednášky na téma „Anthroposofie“, ti vědí, že existuje vlastní smysl pro mluvu. Tak, jako máme smysl (*smyslové ústrojí*) pro tóny, tak máme také zvláštní smysl pro vnímání mluveného slova. Jenže jde o smysl, který je utvářen pouze vnitřně, pro nějž

nemáme vybudován vnější orgán. Tento vnitřní smyslový orgán byl pozemským organismem ještě více korumpován (*zkažen*) než orgán sluchový. Byl zkorumpován natolik, že dnes tu je již pouze poslední dozvuk toho, co bylo takovým smyslem na starém Měsíci. Na starém Měsíci to, co se stalo dnes tak zvaným smyslem řeči, co nás uschopňuje rozumět slovům svých spolubližních, sloužilo k tomu, aby se člověk mohl v tehdejší době vědomě imaginativně vcítit do celého měsíčního prostředí, do všeho toho, co tento starý Měsíc obklopovalo, co kolem něho kroužilo.

Naše veškeré pohyby, naše celé chování bylo tehdy na starém Měsíci diktováno tímto smyslem pro mluvu. Když si například pomalu osvojujeme cit pro vnitřní hodnotu samohlásek a souhlásek obsažených v mantrických větách – teprve tehdy se pozvolna učíme poznávat povahu zážitků tohoto smyslu pro mluvu. Avšak to, k čemu se jako pozemští lidé můžeme v tomto oboru všeobecně dopracovat, je přesto jenom slabé doznívání toho, čím kdysi tento smysl pro mluvu byl.

Milí přátelé, vidíte tedy, jak se zde člověk postupně vžívá do vnímání svého éterického těla, a jak to, od čeho se ve svém okultním vývoji odpoutává (jakožto od činnosti fyzických smyslů) – nahrazuje na druhé straně tím, že právě to mu umožňuje vnímat toto svoje éterické tělo. Zvláštní pak je, že tyto vjemy éterického těla, o nichž byla právě řeč, pociťujeme (*prožíváme*) tak, jakoby k nám dost dobře nepatřily; jakoby – jak jsem řekli – byly zvenčí do nás vtlačeny (*zavrtány*). Cítíme pronikat do nás světelnou podstatu, cítíme, jak do nás naším uchem proniká zvukové vlnění, jež není zde na Zemi slyšitelné. Takový pocit pronikání nemáme u tepelného éteru, kdy jen vnímáme, že nás prostupuje. A konečně se učíme také vnímat v sobě činnost chemického éteru, uplatňujícího se v našem (*vyřazeném*) chuťovém smyslu. Konstatujeme tedy, že člověk oproti normálnímu stavu vnímání prožívá jiným způsobem svoje éterické tělo, do něhož jakoby byly zvenčí vštípeny (*zasazeny*) rouby.

Nyní však začíná člověk ponenáhlu vnímat svoje éterické tělo také více přímo bezprostředně. Nejnápadnější změna, ke které v éterickém těle dochází a která je mnohými přijímána velmi nesympaticky, která se neuznává (*nepokládá*) za změnu éterického těla (kterou však ve skutečnosti přece jen je) – tuto změnu lze označit jako částečné oslabení paměti. Tato změna se velmi zřetelně projevuje u esoterního (*anthroposofického*) vývoje; člověk pociť na vlastním těle – jak se nejprve zhorší paměť. To, co obvykle nazýváme pamětí, to esoterním vývojem doznává skoro vždy určitého oslabení. Naše paměť nejdříve skutečně zeslábne. Kdo nechce, aby se jeho paměť oslabil, ten se prostě nemůže podrobit esoterní výchově (*vzdělávání*). Zejména dozná silného oslabení ona paměť, kterou označujeme jako paměť mechanickou, která je u lidí nejlépe vyvinuta právě v dětských a mladistvých letech (kterou nejčastěji považujeme za to, co nazýváme pamětí vůbec). A skutečně mnohý člověk, zabývající se esoterikou je nucen stěžovat si na toto oslabení paměti. Toto zhoršení paměti pak můžeme během esoterního vývoje pozorovat již velmi záhy. V každém případě dříve, než na sobě pociťme ony jemné změny, o nichž bylo hovořeno. Avšak jako nikdy nemůžeme utrpět tělesnou újmu, když se staneme správnou anthroposofickou prací (správným duchovním vývojem) pohyblivější, tak není možno utrpět trvalé vážnější úhony ani pokud jde o paměť. Je jen stále zapotřebí usilovat o to správné. Vůči fyzickému organismu, který se po tělesné stránce stává pohyblivější, když se vnitřně jeho jednotlivé orgány stávají nezávislejší, potom se tyto dávají obtížněji vyladit než dříve – je nutné se učinit vnitřně silnější. Toho lze docílit např. oněmi šesti cvičeními, která najdete v „Tajné vědě“, ve druhém

dílu. Kdo tyto předepsaným způsobem prodělá, pozná již, že mu tím přibude tolik vnitřních sil, uschopňujících ho ovládnout fyzické tělo, jež se stalo pohyblivějším, kolik mu esoterní prací na sobě ubylo sil jiných. Pokud jde o paměť, tu je opět zapotřebí dělat jen to správné.

Paměť, která je tu pro vnější život, tu ovšem ztrácíme. Z toho nám však nemusí vzniknout nějaká újma, pokud dbáme na to, vyvíjet v sobě více zájmu pro to, co jakkoli v životě konáme, co k nám v životě přistupuje – když máme (*vyvíjíme*) o tyto věci hlubší zájem, než jak jsme byli zvyklí dříve. Musíme mít zájem o ty věci, které mají pro nás určitý význam, zejména po stránce citové.

Dříve jsme vyvíjeli spíše mechanickou paměť; tato mechanická paměť pracuje s jakousi jistotou i tehdy, jestliže věci, jež si chceme zapamatovat, zrovna nemáme rádi. To však nyní přestává. Pozorujeme totiž, že při prodělávání duchovního vývoje se věci snadno zapomínají. Věci, k nimž nemáme citový vztah, citový zájem, s nimiž – tak říkajíc – duševně nesrůstáme, ty prostě od nás prchnou, odlétají pryč. Naproti tomu v nás tím lépe zakotvuje to, s čím se duševně sžíváme. Musíme se proto snažit uskutečňovat v sobě přímo systematicky toto duševní srůstání s věcmi. Můžeme získat následující zkušenost:

Dejme tomu, je tu někdo, kdo ve svém mládí, dokud se ještě nedostal do styku s duchovní naukou, když četl třeba román, nemohl na tento román vůbec zapomenout. Dovedl si jeho děj stále znovu věrně vybavit. Potom tento člověk – jestliže vstoupil do duchovního vývoje – čte nějaký román. Tento románový děj je okamžitě zapomenut a nedá se znovu vypravovat. Počínáme-li si však přitom takovým způsobem, že si tento obsah slovo za slovem sami diktujeme nebo si dáváme diktovat někým jiným – tedy tak, aby se nám to stalo něčím cenným. Jestliže to uděláme tak, že se obsah po přečtení pokusíme v duchu rekapitulovat (*opakovat*), a to nejen způsobem obvyklým, ale opakujeme si ho odzadu dopředu, poslední věci dříve a první naposled. Dáme-li si tu práci, že některé podrobnosti projdeme ještě jednou, když tedy s věcí srůstáme tak, že si vezmeme dokonce ještě kus papíru a zaznamenáváme si krátké myšlenky a že si položíme otázku: „Z které strany se můžeš o tento předmět ještě zajímat?“, pak se dočkáme toho, že si tímto způsobem vypěstujeme jiný druh paměti. To není táž paměť. Rozdíl si přesně uvědomíme, jakmile ji začneme používat. Při používání obvyklé lidské paměti – ožívujeme věci v duši vzpomínáním. Vypěstujeme-li si paměť systematickým esoterním (*anthroposofickým*) způsobem, jak bylo nyní popsáno, pak je tomu tak, jakoby věci, které jsme prožili takovým způsobem, zůstaly stát v čase. Učíme se jakoby dívat se v čase nazpět a vskutku je tomu tak, jako bychom se dívali na pozorovaný předmět zvenku. Ano, zjistíme (*zpozorujeme*) nakonec, že se věci stávají stále obraznější, že se naše paměť stává stále imaginativnější. Prodělali-li jsme vše tak, jak bylo právě vylíčeno – řekněme s nějakou knihou – pak stačí k opětovnému vybavení si určitého místa, jen se někde dotknout něčeho, co s ním souvisí. Pak se budeme – tak říkajíc – dívat na okamžik, kdy jsme se knihou zaobírali, budeme vidět sami sebe jako čtoucí v oné knize. Nevystoupí v našem nitru jenom vzpomínka, vyvstane celý obraz. Budeme pak moci pozorovat, že zatímco jsme předtím v knize pouze četli, že se teď věci skutečně vynořují. Díváme se na ně jako v časovém odstupu: paměť stojí – při pohlížení na obrazy před námi – v určité časové vzdálenosti.

To je totiž jakýmsi docela prvním, byť jen tím nejelementárnějším počátkem postupně se rozvíjející se schopnosti čtení v akášické kronice. Paměť je nahrazována učením se čtení v uplynulém čase. Stává se pak někdy, že ten, kdo prodělal určitý duchovní vývoj (*školení*), může někdy téměř nadobro ztratit dosavadní paměť. Přesto mu to vůbec nevadí, jelikož se naučil místo toho dívat se na věci

v jejich zpětném sledu. Nakolik byl s nimi sám spojen, natolik je vidí zvlášť zřetelně. Říkám vám zde něco, čemu se musí ten, kdo stojí mimo duchovní vědu, zcela vysmát. Neboť naprosto nemůže mít ponětí o tom, když mu nějaký esoterik říká, že nemá již paměť a že přesto ví o všem, co se stalo; a to jen proto, že se dívá do minulosti. Pochopitelně, že mu pak namítne: Poslyšte, to přece nemůže být pravda, vždyť vaše paměť je opravdu výtečná.

– A to jen proto, poněvadž naprosto netuší, k jaké změně tu došlo. Že má co činit s něčím, co je způsobeno uskutečněnou proměnou éterického těla.

Taková proměna paměti je potom spojena s něčím jiným: je spojena s tím, co můžeme označit jako nový druh posuzování sebe jakožto vnitřního člověka. Tento zpětně se upírající pohled si totiž nemůžeme osvojit, aniž bychom zároveň určitým způsobem nezaujali stanovisko k tomu, co jsme kdysi prožili. Potom ten, kdo se dívá později na něco zpět, s čímž se zaměstnával (jak to bylo dříve řečeno o knize), když takto vidí v určitém minulém okamžiku sebe sama, bude muset ovšem posoudit, bylo-li moudré či hloupé, že se právě tím obíral. A mocně jako druhý zážitek se zcela nutně s tímto zpětným pohledem pojí určitý druh sebesposuzování. Nemůžeme ani jinak – než zaujmout stanovisko ke své minulosti. Oproti jednomu budeme pak nuceni činit si výčitky, kdežto jindy zase budeme mít radost z toho, že se nám něco podařilo. Zkrátka chtě nechtě budeme muset, při zpětném pohledu na minulost, posuzovat sama sebe; staneme se tak skutečně přísnějšími pozorovateli sebe samých, svého uplynulého života.

Cítíme, tak říkajíc, pohybovat se v nás éterické tělo, které má v sobě uloženu celou naši minulost z doby předchozího zpětného posmrtného pohledu – cítíme toto éterické tělo jako něco, co do nás zasahuje, co v nás žije a nás hodnotí – propůjčuje nám hodnotu. Ano, toto naše éterické tělo se mění tak dalece, že člověk často pocítí neodolatelnou touhu k takovému zpětnému pohledu na sebe, na to či ono v minulosti, že cítíme přímo přirozenou potřebu po hodnocení sebe sama jako člověka. Zatímco jinak v obyčejném životě si toto své éterické tělo vůbec neuvědomujeme, začínáme jej za zpětného pohledu na vlastní život pojednou vnímat. Jakmile proděláváme esoterní vývoj, máme co činit se svým vlastním životem. Je nutno vyrovnat se s tím, že tento esoterní vývoj dává člověku určité břemeno, že jsme nuceni přesněji přihlížet ke svým přednostem a chybám, ke svým omylům a nedokonalostem.

Avšak člověk začíná vnímat něco hlubšího, co se poutá k éterickému tělu, něco, co bylo i dříve vnímatelné, ale ne v tak velké míře. Je to náš temperament. Se změnou éterického těla u vyvíjejícího se esoterika souvisí také větší citlivost, senzitivita k vlastnímu temperamentu. Abychom uvedli zvláštní případ, na němž to může být zvlášť jasné, vezměme takového melancholika. Melancholik, který se nestal esoterikem (kterým nepoznal anthroposofii), ten kráčí světem tak, že jej v něm leccos činí nevrlym či svádí k odmítavé kritice, že se ho vůbec věci dotýkají tak, že v něm vyvolávají daleko silnější sympatie nebo antipatie, než je tomu např. u flegmatika. Takový melancholik, se všemi svými vlastnostmi, počínaje oním stupněm, kdy je člověk protivný, nevrlý (*mrzutý*), kdy zavrhuje (*odmítá*), pohrdá a nenávidí celý svět až ke stupni, kdy je pouze vůči světu o něco více citlivější než druzí (mezi tím existují pak všemožné mezistupně a odstíny). Když se takový melancholik rozhodne pro duchovní vývoj (esoterní způsob života), pak se mu stává jeho temperament základnou, umožňující mu prožívat (*pocítovat*) v sobě své éterické tělo. Začíná v sobě cítit onu soustavu sil, jež ho činí melancholickým, začíná si ji zřetelně uvědomovat. Kdežto dříve zaměřoval svou nespokojenost pouze k vnějším dojmům světa, začíná nyní obracet tuto nespokojenost vůči sobě samému.

Je velmi naléhavé, aby se u esoterního vývoje pečlivě pěstovalo (*usilovalo o*) sebepoznání; – aby se esoterně vyvíjejícímu se člověku často zdůrazňovalo, aby pěstoval toto sebepoznání, které mu umožňuje, aby takovou změnu jako melancholik přijal s klidem a trpělivostí. Jako mu dříve byl mnohdy protivný celý svět, tak se stane protivný sám sobě, začne kritizovat sám sebe, takže mu pak nebude na sobě opravdu nic vhod. Milí přátelé, tyto věci jsme schopní posuzovat správně jen tehdy, jestliže pohlížíme správným způsobem na to, co se nazývá u člověka letora (*temperament*). Melancholik se stává jen proto melancholikem, že u něho převládá melancholický temperament. Každý člověk má ve své duši zastoupeny všechny čtyři temperamenty.

Melancholik je například v určitých věcech také flegmatický, v jiných zase sangvinický a opět v jiných cholericý. Jeho melancholie – tak řečeno – jen převyšuje to, co je v něm z temperamentu flegmatického a cholericého. Flegmatikem není snad jen ten, u něhož by nebyly zastoupeny také temperamenty ostatní, nýbrž u toho vystupuje do popředí nad ostatní temperamenty právě nejvíce temperament flegmatický a ostatní temperamenty zůstávají více v pozadí, jsou více v podvědomí duše. A tak je tomu také u jiných temperamentů.

Tak, jako dochází k naznačené změně éterického těla u vysloveného melancholika a tento se pak obrací se svou melancholií sám proti sobě, tak se také mění éterické tělo u jiných temperamentů. Jejich nositelé prožívají přitom zase pocity jiného druhu. Moudrým sebepoznáním je však možno během esoterního vývoje docílit nápravy eventuálních škod, k nimž by snad mohlo dojít v důsledku převládajícího (*silně se uplatňujícího*) temperamentu. Tyto vady možno napravit tím, že podnítlíme změny i na druhých, podružných temperamentech; takové změny potom vyvažují změnu dominantního temperamentu. Zde je nutno umět jen rozpoznat, k jakému druhu změn dochází také u ostatních temperamentů.

Dejme tomu, že se flegmatik stane esoterikem – ačkoli tento se k tomu dá těžko přimět; ale předpokládejme, že se dá přimět, aby byl dobrým esoterikem. Není to zcela nemožné, neboť někdy nemusí být flegmatický temperament zrovna špatnou podmínkou pro esoterní vývoj, jestliže není přespříliš nahlodán materialistickým myšlením. Musí však projevovat ušlechtilější formu, než jakou mívá v groteskních případech, s jakými se často setkáváme. Jestliže se takový flegmatik stane esoterikem, potom se jeho flegmatický temperament změní zvláštním způsobem. Flegmatik vyvíjí totiž totiž silnou náklonnost k tomu – pozorovat dobře sebe sama, a trpí při tomto sebepozorování nejméně. Flegmatický temperament mu totiž umožňuje určité klidné vypořádání se s tímto sebepozorováním a není proto – tak řečeno – špatnou podmínkou pro esoterní vývoj. To, co na sobě zjišťuje, nerozčiluje ho do té míry, jako melancholika a proto jeho sebepozorování jde zpravidla do větší hloubky, než jak tomu bývá u melancholika, který je stále bržděn tím, že se na sebe neustále zlobí. Přiměje-li se tedy flegmatik k esoterní, duševní práci na sobě, pak je doslova nejlepším žákem pro vážný anthroposofický vývoj.

Každý člověk má tedy v sobě zastoupeny všechny druhy temperamentů, a jak bylo poznamenáno u melancholika, pouze jeho melancholický temperament dominuje. Je pak v něm např. také temperament flegmatický. Je možno u melancholika např. zjistit okamžiky, kdy se tento jeví být oproti tomu či onomu flegmatikem. Když se tedy melancholik stane esoterikem a ostře se pustí do sebe, takže se u něho dostavují neustálé výčitky, tehdy, dá-li se tento nějakým způsobem vést, je třeba pokusit se upoutat jeho mysl právě k oněm věcem, k nimž se choval dříve flegmaticky. Musíme se pokusit vzbudit jeho zájem pro to, co jej dříve

nezajímalo. Podaří-li se nám to, pak se tím paralyzují ty škody, které melancholie vyvolává (*působí*).

Svázným esoterikem bývá sangvinik, kterého ve vnějším životě charakterizuje, že snadno přelétá od jednoho dojmu (*pocitu*) k druhému a že nerad zůstává při jedné věci. On se totiž vlivem změny svého éterického těla mění zcela zvláštním způsobem. Ten se totiž stává v okamžiku, kdy se pokouší o esoterní vývoj, vůči svému vlastnímu nitru flegmatikem. Takže sangvinik může být za určitých okolností nejméně vhodný pro esoterní vývoj právě s ohledem na svůj temperament. Probudí-li se tudíž u sangvinika zájem o esoteriku nebo o duchovní způsob života – a tento se probouzí u sangvinika snadno, jelikož se dovede zajímat o všechno možné – pak je nucen pozorovat určitým způsobem sám sebe. Činí tak s velkou lhostejností, neboť nerad pohlíží do svého nitra. To či ono ho zajímá, ale jeho zájem nejde do hloubky. Odhalí na sobě všemožné zajímavé vlastnosti, je však potom s nimi hned spokojen a velmi rád mluví o těchto zajímavých vlastnostech. Záhy však na celou věc zapomíná. I na to, co vyzoroval sám na sobě. A mezi těmi, kteří přistupují k esoterice z chvilkových zájmů, aby se od ní zase brzo odvrátili, jsou převážně sangvinické povahy.

Zítřejší se pokusíme toto vše objasnit také nákresem éterického těla, jakož i tím, že k němu přikreslíme ony změny, k nimž během esoterického nebo anthroposofického vývoje dochází.

Ještě jinak je tomu u temperamentu cholerického. Cholerika nelze skoro vůbec, nebo jen v nejzávažnějších případech, přimět k esoterice. Bude-li pro něho cholerický temperament obzvláště typický, bude se vyznačovat tím, že bude veškerou esoteriku od sebe odvrhovat. Nebude chtít o ní nic vědět. Může se však přece stát, že v důsledku svých karmických vztahů, je takový cholerik přiveden k esoterice. Pak mu bude zatěžko, aby vyvolal změny právě na svém éterickém těle, neboť toto je u cholerika zvláště husté, těžko ovlivnitelné.

U melancholika – promiňte mi toto triviální přirovnání, ale vystihuje názorněji to, co chci říci – u melancholika se éterické tělo podobá gumovému míči, z něhož jsme vypustili vzduch (vtlačíme-li do něho dolík, dlouho vydrží). U cholerika je éterické tělo jako gumový míč, který je zcela nahuštěn. Chceme-li do něho vtlačit dolík, pak se okamžitě vypne zpět a vyrovná. Nejen dolík nezachová, ale ještě tlačí přímo proti. Éterické tělo cholerika je málo poddajné, jakoby sukovité. Proto klade cholerikovi velký odpor, pročez stěží docílí na něm potřebných změn. Nemůže sám do sebe. Proto již předem zavrhuje jakýkoli esoterní vývoj, který má právě jeho proměnit. Když však dolehnou na cholerika vážnosti života, nebo když je jeho cholerický temperament zabarven melancholicky, pak může u cholerika právě taková melancholická nuance docílit toho, že začne svou cholerickou letoru uplatňovat tak, že začne s veškerou energií pracovat na svém vzpírajícím se éterickém těle. A podaří-li se mu potom přece jen docílit, že vyvolá na svém éterickém těle nějaké změny, tehdy rozvíjí v sobě zcela zvláštní vlastnost. Stává se tímto svým esoterním vývojem schopnějším než ostatní lidé po té stránce, že dovede opravdu věcně a hluboce vystihnout zevní skutečnosti v jejich příčinné nebo dějinné souvislosti. A kdo dovede vychutnat, co jsou dobře psané dějiny – esoterikové je zpravidla nedělají – kdo dovede ocenit (*má cit pro*) dobré dějinné podání, které vystihuje skutečné události, ten jakoby podvědomě, instinktivně vycítí třeba jen náznakově to, co by mohl vykonat esoterik (který má v sobě cholerický prvek) právě jako dějepisec (*kronikář*), jako vypravěč nebo jako lyrik.

Lidé jako např. Tacitus prodělali jistý druh takového instinktivního, počátečního a esoterického vývoje. Odtud jejich obdivuhodný, nesrovnatelný sloh. Ten, kdo čte jako esoterik Tacita, ví, že tento jeho zvláštní způsob dějinného líčení byl získán právě tím, že zcela obzvláštní měrou se mu zdařilo vpracovat cholerický temperament do těla éterického. Toto se však projeví zvlášť markantním způsobem u oněch vypravěčů, kteří prodělali skutečný esoterní vývoj.

I když tomu zevní svět nevěří, je tomu přece tak u Homéra. Za svá plastická grandiózní líčení událostí vděčí Homér svému cholerickému temperamentu, kterým dovedl přeměnit své éterické tělo.

A tak by bylo možné, co se týká této oblasti, uvést ještě mnoho jiných případů, dokazujících nebo přinejmenším svědčících o tom, že cholerik, obzvlášť tehdy, když prodělal esoterní vývoj, stává se vnitřně schopným vystihnout svět v jeho skutečnostech a v jeho příčinných souvislostech. Jeho líčení jsou taková, že nesou již ve své zevní stránce znaky pravdy a skutečnosti.

Ve změnách éterického těla – vidíme tudíž – projevovat se obzvláštní měrou lidský život, jenž se v jeho dosavadním utváření stává za této inkarnace viditelnější, než jak tomu bývá obvykle. V průběhu esoterního vývoje vystupují stále více do popředí také lidské temperamety a ohled na temperamety má u pravého sebepoznání zcela zvláštní význam. O těchto věcech budeme pak zítra mluvit dále.

IV. přednáška

V Haagu 23. 3. 1913

Čím více se éterické tělo mění vlivem esoterního vývoje, tím více se člověku dostává citu, jenž bychom mohli nazvat citem pro čas. Tím se má rozumět cit pro takové spoluprožívání skutečností a událostí, jak jdou v čase za sebou. V zevním životě je pak člověk obvykle bez tohoto jmenovaného citu pro čas. Zčásti jsem již naznačil, jak se toto časové cítění objevuje již při proměně těla fyzického tím, že se stáváme esoterním vývojem citlivějšími vůči době letní a zimní. Avšak proměnou těla éterického se stane naše spoluprožívání vnějšího chodu událostí ještě mnohem živější, mnohem citlivější. A ten, kdo se po určitou dobu pokoušel s veškerou vážností, aby vyvinul svou duši, ten si nejprve uvědomí určitý zřetelný rozdíl mezi jednotlivými ročními obdobími, ba dokonce i mezi jejich jednotlivými částmi. Postupně se naučí vnitřně prožívat velký rozdíl mezi létem a zimou, dále mezi jarem, létem a podzimem, ale pocítí i mnohem menší časové úseky ročního koloběhu. Čas, jeho běh, se stává jakoby něčím živoucím. Člověk znenáhla pozoruje, že v průběhu času vnímá diferencovaný život. Tak jako se ve fyzickém těle stávají jeho jednotlivé orgány diferencovanějšími, vnitřně živějšími a navzájem od sebe neodvislejšími, tak se též osamostatňují části pokračující časové posloupnosti. To souvisí s tím, že svým vyvíjejícím se éterickým tělem člověk spoluprožívá život v zevním éteru, který nás všude obklopuje. Neobklopuje nás jen vzduch, ale obklopuje nás i éter. Tento éter žije pak svůj život v čase. Tento nás obklopující éter je do jisté míry jakousi živoucí bytostí, jež žije svůj život v postupném sledu tak rozdílně, jako žije rozdílně i člověk v různých údobích svého života. Učíme se tedy spoluprožívat tento pokračující život zevního éteru. Tím si stále více získáváme cit pro bytí (*vnějšího*) životního éteru v době, když přichází jaro, když se blíží léto, když léto vrcholí, když se léto chýlí ke konci, když se blíží podzim a když tento se plně kolem nás rozvíjí. Učíme se zřetelně poznávat určité rozdíly mezi jarem, létem, podzimem a vlastní zimou.

Tyto rozdíly mezi ročními dobami se stávají stále zřetelnější a viditelnější, takže si můžeme nakonec skutečně říci: Země žije svým éterem vlastní samostatný život a žijeme-li zároveň s časem, plujeme, tak říkáme, zrovna v něm, v tomto proměňujícím se životě éteru. Je-li tu vrcholné léto, pak cítíme nejzřetelněji, jak jsme svým éterickým tělem jakoby odkázáni sami na sebe, jak spoluproděláváme se Zemí zcela zvláštní život tím, že cítíme, jak se nás Země vnitřně jen velmi málo dotýká. Jsme, jak již bylo řečeno, jakoby odkázáni sami na sebe a postupně pak chápeme smysl okultistových slov, když tento říká: Léto je pro Zemi vlastně dobou spánku.

Přicházíme tak ke skutečnosti, jež je s ohledem na zevní zdání, máju, která nás neustále obklopuje, zcela nesprávně hodnocena. V zevním životě, ovládaném májou, přirovnává člověk rád jaro k ránu, léto k poledni, podzim k večeru. Činí tak nesprávně, neboť ve skutečnosti se věci mají naprosto jinak. Ve skutečnosti musíme, chceme-li vnější život Země během roku k něčemu v nás přirovnat, přirovnat jaro, léto, podzim (v tomto pořadí, jak po sobě následují) k době spánku Země a podzim, zimu, jaro (v tomto pořadí) k době bdění Země. A hovoříme-li o duchu Země, musíme si představit, že pro onu polokouli, kde je léto, je duch Země v době léta – tak řečeno – v témže stavu, v jakém jsme jako lidé v době spánku. U Země je tomu ovšem jinak: u člověka se střídá bdění a spánek absolutně; u Země však spánek a bdění putují z jedné polokoule na druhou a v podstatě vzato – duch Země konec

konců nikdy zcela nespí; neboť se střídá stav bdění na polokouli jedné se stavem spánku na polokouli druhé.

Ale k tomu nemusíme již tak přihlížet.

Pozorujme, jak člověk spoluprožívá Zemi. Zde přichází do úvahy vlastně jen jedna zemská polokoule. Představme si, že se za letní doby duch Země určitým způsobem sám oddělí od svého fyzického těla, jímž byla Země sama a že tento duch Země žije v létě v poměru ke svému fyzickému tělu zemskému tímž životem, jaký žije člověk za spánku v poměru ke svému fyzickému tělu.

Po dobu spánku odpočívá fyzické a éterické tělo na lůžku; obě těla žijí životem čistě vegetativním. (Astrální tělo a „já“ je vysunuto do duchovních světů).

Okultnímu zraku vyjde najevo, že se ve spícím lidském těle rozvíjí něco jako jemná vegetace, jako rašení a pučení čistě vegetativního života a síly spotřebované během bdění se tímto vegetativním životem znovu nahrazují (*obnovují*), takže ve spánku má člověk vlastně svoje léto. A díval-li by se, když je se svým astrálním tělem a svým „já“ mimo fyzické tělo, na život spícího fyzického těla, viděl by tento spící život fyzického těla tak, jako vidíme právě na jaře a v létě rašit a pučet rostlinný život na Zemi. Tak bychom po dobu spánku spatřovali na svém fyzickém těle vegetativní rašící a pučící život léta.

Tím však, že po dobu léta má Země na části námi obývané svoji dobu spánku, je člověk do jisté míry svým éterickým tělem jakoby odkázán sám na sebe; to má za následek – že za esoterního vývoje vnímá člověk v této letní době (osvojí-li si vůbec schopnost něco takového vnímat) své vlastní éterické tělo více, lépe a zřetelněji než v zimě. Vnímá – tak řečeno – samostatnost svého éterického těla; v naší době převážně samostatnost éterického těla ve své hlavě, éterické části, která je základem našeho mozku. Je to velmi zvláštní pocit, když si začínáme spoluprožíváním života zemského éteru v létě poněnáhu osvojovat určité vnitřní cítění pro onu část lidského éterického těla, jež prostupuje naši hlavu.

Tento vnitřní zážitek je pak námi jinak pociťován na jaře, jinak v létě, jinak k podzimu.

Rozdíly v tomto vnitřním prožívání pociťujeme tak zřetelně, že nyní můžeme, podobně jako u fyzického těla (jako u jeho jednotlivých článků), skutečně mluvit o jakémsi odlišném prožívání (*životu*), které proděláváme v průběhu letní doby, o prožívání zřetelně se od sebe odlišujícího. Tedy – jiný je život, který se vnitřně rozvíjí na jaře, jiný v létě a opět jiný na podzim. Hovoříme-li takto o éterickém těle, pak ho vlastně musíme rozdělit, musíme – tak říkajíc – oddělit jednu jeho část, část, která je základem hlavy (*proudí naší hlavou*).

Toto jsem vám tedy chtěl, milí přátelé, načrtnout jaksi několika tahy. Představíme-li si letmo člověka, potom si můžeme představit jeho éterické tělo, o němž jsem hovořil, tak, že je pociťujeme směrem nahoru stále slaběji, jakoby se ztrácelo do neurčita – že pociťujeme, jak toto éterické tělo postupuje s časem, jak s ním kráčí. A učíme se poněnáhu dokonce velmi zřetelně cítit, že na této části našeho éterického těla byly tvůrčím způsobem spolučinny ony bytosti, které se v oněch různých ročních dobách, jak je prožíváme od jara do podzimu, jakoby navzájem střídají. Pozorujeme, že na éterické části našeho mozku pracoval čas (určitá časová údobí), takže náš éterický mozek je po určité stránce komplikovaným orgánem. Je jakoby sklouben (*složen*) prací různých duchovních bytostí, které

rozvíjejí svou činnost během různých po sobě jdoucích ročních obdobích. Získáme si tak pochopení pro určitou velmi významnou nauku, jejíž pravdivost se učíme ponenáhlu svým citem poznávat. Nauku, která byla pěstována obzvláště ve školách Zarathustrových. Tato nauka pravila, že éterická část lidského mozku byla postupně stvořena z duchovního kosmu duchovními bytostmi, které se nazývaly Amšaspandové (*Amschaspandas*). A tito Amšaspandové působí tak, že vládou v době léta, navzájem se přitom střídají, a to tak, že první vládne v předjaří, druhý vládne na jaře a tak dále až k šestému a sedmému. Sedm, případně šest takovýchto duchovních bytostí působí v tomto letním údobí, střídajíce se navzájem. Ony jsou těmi tvůrčími duchy, kteří – právě tím, že se střídají, takže když po skončení činnosti jednoho nastupuje ihned se svou prací další – uskutečňují onen tak složitý článek lidské bytosti, jakým je éterické tělo, jmenovitě éterické tělo lidského mozku. Do našeho mozku tedy zasahuje šest až sedm navzájem se střídajících duchovních bytostí. Lidský fyzický mozek pochopíme teprve tehdy, jestliže si řekneme: zde působí duch, jehož činnost můžeme cítit obzvláště na počátku jara. On je to, který v této době vyzařuje síly, které jsou především silami éterickými. Pak v pokročilejším jaru jej vystřídá další duch; ten, po dobu, jež je mu určena, vyzařuje jemu příslušející druh éterických sil.

Potom tedy září do téhož prostoru éterické síly tohoto druhého ducha. Pak přichází třetí duch se svými silami a tak dále. Éterická část lidského mozku je vytvářena tím způsobem, že určití duchové, kteří se střídají, vysílají v dobách po sobě jdoucích své éterické síly do téhož prostoru.

Nyní si musíme ujasnit, že můžeme cítit jenom určité souvislosti z toho, co je příbuzné v našem mozku s činností těchto duchů, kteří mimo nás rozvíjejí své éterické síly. Neboť okultismus nás učí, že toto vše, co jsem právě vylíčil, to se odehrálo již v době starého Měsíce. Nemůžeme se tedy domnívat, že snad tito duchové, kteří ovládají léto, ještě dnes snad přímo působí uvnitř našeho mozku a tento utvářejí svými tvůrčími silami. Vlohy, které byly za doby starého Měsíce těmito duchy skutečně vzářeny, ty si člověk přináší již s sebou do zemského bytí při zrození. Protože je však takto nosí ve svém vlastním éterickém těle, cítí ještě dnes, kdy tyto duchovní bytosti již nemají žádný přímý (*bezprostřední*) vliv na jeho éterické tělo uvnitř mozku, cítí ještě dnes příbuznost s nimi. To je to, co pociťuje člověk v létě. Na počátku jara cítíme prvního z těchto duchů, který má dnes ve vnějším éteru jinou úlohu. Cítíme však, že od něho pochází vše to, co v sobě nosíme, co jsme přijali v době starého Měsíce. V této době se s ním cítíme spřízněni. To je onen mocný objev, který může udělat člověk za svého esoterního vývoje, že v sobě prožíváme v průběhu určité části roku něco – jako obraz duchovně činných bytostí, které dnes ve vnějším éteru mají dokonce zcela jinou úlohu než dříve. Obraz duchovních bytostí, které v minulosti naši bytost spolutvořily. Během pozemského vývoje vznikl fyzický mozek jako otisk, jako obraz toho, co se během doby starého Měsíce předtím vyvinulo působením těchto duchovních kosmických vlivů jako druh éterického praobrazu. Tuto část našeho éterického těla jsem nakreslil směrem vzhůru otevřenou, neboť tak ji člověk skutečně pociťuje. Pociťuje ji tak, že jakmile ji vnímá sám na sobě, má vskutku pocit: tu se otevíráš ven do duchovních světů, jsi ve spojení s nimi; jsou stále nad tebou rozprostřeny.

Existuje však ještě jeden druh pocitů, které člověk ponenáhlu vyvíjí během esoterního života vůči této své části éterického těla. Všeobecně vzato není však

snadné se o těchto věcech dohovorit. Doufám však, že si budeme moci přece jen rozumět, jestliže se vynasnažím vyslovit se o tom, co nejpřesněji.

Když začínáme cítit éterické tělo, je tomu tak, jako bychom cítili, že plujeme v proudu času. Zároveň však máme v této éterické části hlavy pocit, jako bychom nejen v tomto proudu (*času*) pluli, nýbrž jako bychom si něco z něho brali také s sebou. Opravdu, v této éterické části hlavy nosíme mnoho z dřívější doby. Nosíme v ní s sebou také starou dobu měsíční. Neboť to podstatné v ní vzniklo právě v době starého Měsíce. Tak tedy část proudu starého Měsíce nosíme v éterické části svého mozku. A začneme-li nyní tímto způsobem cítit, je to jako vzpomínka na starou měsíční dobu. Kdo se vypracoval k pochopení oněch vnitřních zážitků, které jsme včera uvedli jako zážitky temperamentu, porozumí také, co je míněno tím, řekne-li se, že u okultisty je spojeno prožívání éterické části hlavy také s určitou melancholickou náladou, s náladou, jež se ho zmocňuje zvláště tehdy, když se na tuto část svého éterického těla soustřeďuje, když se na ni koncentruje. Cítíme tak řečeno rozlévat se tuto melancholickou náladu během esoterního vývoje ve své hlavě. A z této melancholické nálady se vyvíjí z vnitřního prožívání postupně také porozumění pro ony věci, jaké byly našim přátelům naznačeny při okultním popisu starého Měsíce.

Esoterní vývoj (*školení*) musí jít pochopitelně ještě mnohem dále, chceme-li skutečně popsat jednotlivé poměry na Měsíci. Vidíte však, jak dochází k věcem, které vedou k takovému popisu. Vidíte, jak se v člověku samém vynořuje něco, co bychom mohly nazvat melancholií jeho hlavy, a že se z této nálady postupně vydiferencovává určité zření, že vyvstane vzpomínkové zření do pradávnejší doby starého Měsíce.

Přejme si, milí přátelé, abychom dovedli usoudit z líčení tohoto druhu, jak vlastně postupuje esoterní vývoj, jak při něm člověk vychází z určitého zážitku, jak tento zážitek nejprve poznávat (v tomto případě jako jakousi vzpomínku na pradávnejší minulost, z níž si přinesl do přítomnosti něco z někdejšího proudu času) a jak se učí znovu oživotvat v sobě to, co kdysi prožil. Usudte z toho, že okultista opravdu nemluví jen o nějakých svých neskutečných snech, když předvádí konstrukci vesmíru, jež sahá zpět až ke staré době měsíční, sluneční a saturnské. Usudte, prosím, že je možno učinit si pojem o ponenáhlem vžívání se do těch velkých, mohutných, světových tabló, jež ovšem náleží době pradávnejší a jež možno opětně oživit za přítomného života. Je zapotřebí jen, abychom byli přítom trpěliví a uvědomili si způsob, jakým se právě tyto věci zjišťují. Musíme se snažit dospět k tomu, abychom dovedli v sobě prožít a rozvinout ony dávno minulé projevy v čase, jež v nás involvovaly – jež v nás leží jakoby svinuty v klubko.

Jinak prožíváme onu část éterického těla, která přináleží střední části člověka. Směrem na venek se zde naše pocity ztrácejí. Uvnitř je však prožíváme takovým způsobem, že si můžeme říci: Toto zde, co je uprostřed nakresleno jako vejce, to pociťujeme v sobě odděleně od ostatních částí. Vyloučíme-li tímto odděleným zážitkem tuto střední část éterického těla, potom si musíme říci: Ten, kdo esoterním vývojem dospěje k tomu, že v sobě pociťuje diferencovaný život i této své střední části, ten má pocit, že touto částí éterického těla jakoby vlastně plul zároveň s proudem času. A v této části éterického těla skutečně můžeme jasně cítit, jak spoluprožíváme éterický život Země, který se diferencuje z určitého postupu v čase.

Kdo se dostává dále na cestě esoterního vývoje, ten se dožívá právě v této své části, jak na něho záhy zjara působí zcela jiní duchové než za vrcholného léta či na podzim. Je to určitý druh spoluprožívání, přesněji řečeno – jakýsi druh spoluplutí s proudem času. Tím se také jakoby odděluje tato část od částí ostatních, a my se touto částí éterického těla dostáváme do nálady, jež je uprostřed mezi náladou

flegmatickou a sangvinickou. Jde pak o ty nejrozmanitější odstíny mezi flegmatickou a sangvinickou náladou. Například v raném předjaří éterické tělo (u fyzického se to projevuje docela jinak) více spolupracuje s proudem času (dává se jím více unášet), kdežto na podzim je tomu naopak – spíše se brání (*vzpírá*) tomuto proudu času (jde zde o jakési jeho odmítání).

Třetí část éterického těla pocítujeme, jakoby se směrem dolů ztrácela do neurčita, jakoby se směrem dolů ztrácela do Země a tam se rozprostírala do šíře. To jsou tedy tři od sebe oddělené části éterického těla, které můžeme od sebe odděleně pozorovat (*prožívat*).

Tímto vším jsme vyjádřili vnitřní prožívání, vnitřní pocítování éterického těla. Odlišné je to pro okultistu, který pozoruje éterické tělo druhého člověka. Zde jde však o prožívání vnitřní. Toto vnitřní prožívání je pak podstatně modifikováno ještě tím, že je tu ještě další (čtvrtý) článek éterického těla, jenž je zřetelně ohraničený jako druh vejčitého tvaru, který nás vlastně do sebe přijímá.

Z oněch různých pocitů, které člověk chová k těmto částem éterického těla, utváří se v nás postupně souhrnný vnitřní pocit, jímž si uvědomujeme vnější formy svého éterického těla.

Potom se nám éterické tělo začíná zabarvovat a člověk dostává dojem, jako by se zde v této horní části éterického těla nořil do jakési namodralé nebo modravě-fialové aury. Tato část, odpovídající naší hlavě, ta je tudíž namodralá nebo dle toho, jak je člověk uzpůsoben, modravě fialová, přechází však dolů ponenáhlu do zelena.

Střední část má zřetelné zbarvení do zlatočervena (pokud ovšem barvy dovedeme svým citěním vystihnout), kdežto spodní část má zřetelnou barvu načervenalou až temně červenou, která však vyzařuje ven a sahá dosti daleko ven. Avšak síly, které působí v těchto čtyřech částech jsou diferencovány, takže to, co má člověk jako vnitřní pocity, není přesně vždycky totéž. Kdybychom to tudíž pozorovali jasnovidně z vnějšku, pak ony síly, které jsou zcela na vnějším okraji aury, působí na horní část stahujícím (*stlačujícím*) způsobem a člověk, dívá-li se zvenčí, má dojem, jakoby se jen o málo větší, horní éterická část, téměř zcela přizpůsobila tvaru hlavy, s tou se překrývala a tuto jen o něco málo přesahovala. Rovněž tak část střední. Čím však jdeme dále dolů, tím méně se tělo éterické kryje s tělem fyzickým. Tím, že tyto všechny síly navzájem na sebe působí, je možno při pozorování z vnějšku nabyt dojmu, jakoby éterické tělo bylo jakousi základní formou těla fyzického a toto jen do určité míry přesahovalo.

Směrem dolů ponenáhlu ztrácíme pocit (*dojem*) souhlasnosti mezi fyzickým a éterickým tělem.

Musíme se tedy pevně držet poznání, že vnitřním prožíváním se éterické tělo jeví jinak než vnějšku jasnovidnému prožívání. Učíte-li se u esoterního vývoje přihlížet k náladám, jež vyplývají z lidských základních temperamentů (které mají v éterickém těle svůj základ a o jejichž charakteristice jsme si včera něco pověděli), potom zjišťujeme, že v nejspodnější části svého éterického těla chováme cholerickou náladu. Takto skutečně dochází k diferenciaci jednotlivých temperamentů v různých částech našeho éterického těla. Horní část éterického těla je laděna melancholicky, střední část střídavě flegmaticko-sangvinicky, část dolní cholericky. A prosím, abyste měli na zřeteli, že tento popis platí výslovně jen pro tělo éterické.

Ten, kdo k tomu doslovně nepřihlédne, upadne lehce do omylu, jestliže se bude řídit vnějším pozorováním. Avšak ten, kdo toho bude přesně dbát, ten bude nejvyšší měrou překvapen, jak dalece souhlasí všechno to, o čem zde bylo mluveno,

s určitými jevy v životě. Pokusme se například sledovat takového cholerika – bude to opravdu velmi zajímavé.

Podle toho, co bylo až dosud řečeno, měla by u cholerika být zvlášť výrazně vyvinuta spodní část éterického těla; tato by měla tedy zvlášť vynikat. Ve skutečnosti je tomu opravdu tak. Je-li nyní dolní část éterického těla zvlášť vyvinuta, má-li v ní éterické tělo své mocné síly, pak dochází ještě k něčemu jinému. Tehdy je fyzické tělo ve své dolní partii zkráceno, jeho dolní část, jež podléhá působnosti sil této části éterického těla, vykazuje určité nedostatky. Z toho například usuzujeme, že u vyslovených choleriků, kteří se v životě také tak chovají, můžeme zjistit jakési zkrácení určitých tělesných partií, které se shodují s touto částí éterického těla. Vidíme u nich tedy postavu, jakoby sraženou do sebe.

Prosím, přečtěte si anatomický nález o takovém Napoleonovi a budete překvapeni, do jaké míry se to u něj potvrzuje. Začneme-li se zaobírat studiem těchto skrytých stránek lidské přirozenosti, pak se skutečně naučíme tomu všemu rozumět.

Můžeme se nyní tázat: Jak souhlasí to, co jsme si pověděli včera, s tím, co se dozvídáme dnes?

Nuže, souhlasí to naprosto úplně a dokonale. Včera bylo hovořeno o čtyřech temperamentech jako takových. Tyto jsou podmíněny silami těla éterického. A opravdu: Život tohoto éterického těla má svůj vztah k (*prvku*) času právě tak, jako se vztahuje členění, diferenciaci na prostor (*prvek prostoru*). V prostoru se pak fyzické tělo stává oživěnější; diferencuje své jednotlivé části. Tělo éterické se stává oživenější tím, že se jeho články diferencují časově, tzn., že se zároveň spoluprožívá život času postupně po sobě v samostatných dílech a člancích. U melancholika jde v zásadě o to, že stále nosí v sobě zároveň něco, co prožil v čase, něco v minulosti prožitého. Jeho éterické tělo se stále zachvívá dozníváním toho, co kdysi prožil v minulosti. Nemíním tím však to, co jsme měli na mysli u lidského mozku, co se vztahovalo na pradávno časy, ale to, co se obvykle nazývá melancholií. Tu se podnítl především éterický život hlavy v určité době, řekněme v mládí. To, co se v této době tak mocně podnítl, to nás – pokud jsme melancholiky – tak silně ovlivní, že i v pozdějších letech nosíme ve svém éterickém těle ony záchvěvy, jež se do nás v mládí vtiskly. U flegmatika a sangvinika máme co činit s určitým plutím s časem. U flegmatika je spoluplutí s proudem času téměř úplně, stejnoměrné. U sangvinika se střídá vnitřní rychlejší prožívání tohoto časového proudu s jeho pomalejším vnějším prožíváním (*plynoucího proudu času*). Cholerik naopak se proti času vzpírá. Vzpírá se proti času, který k němu jakoby z budoucnosti přistupuje (*přitéká*). Právě to je u něho charakteristické. Cholerik v určitém smyslu jakoby odvrhuje (*odmítá*) od sebe čas a zbavuje se rychle vibrací, které čas vyvolává v jeho éterickém těle. Tedy nejvíce těchto záchvěvů z minulých zážitků nosí v sobě melancholik, kdežto cholerik jich nosí v sobě nejméně. Onoho groteskního přirovnání éterického těla cholerika k dobře nafouknutému míči možno použít také zde. Do tohoto míče se po sobě jdoucí události těžko otiskují, tento jakoby je od sebe odráží a cholerik nechová proto tyto události tak, jak tyto působí v časovém proudu; on je od sebe zapuzuje, nedává jim proto v sobě nějak zvlášť silně zaznívat. Proto je dlouho v sobě nenosí. Melancholik naopak – ten nenechává události vnikat a působit do těla éterického, nosí v sobě tyto záchvěvy velmi dlouho a bere je s sebou z minulosti do prožívání v budoucnosti.

Je dobře, jestliže porozumíme éterickému a fyzickému tělu v tom smyslu, že chápeme tělo fyzické, jako převážně tělo prostorové, a tělo éterické jako převážně

bytosť časovou. Toto éterické tělo naprosto nepochopíme, jestliže se na něj budeme dívat jako na bytosť (*podstatu*) prostorovou. A taková kresba, jakou jsme si dnes načrtli – plyne v čase a je s časem se vypořádávajícím životem našeho těla éterického.

Jelikož život éterického těla samého probíhá jakoby v čase a je tedy životem v čase, proto také spoluprožíváme svým éterickým tělem přímo čas jako takový, tzn. že spoluprožíváme vnější proud událostí v čase.

Člověk však poznává ještě jiný proud událostí v čase, prodělává-li okultní vývoj. V obyčejném životě se tento proud událostí vnímá málo, avšak u vyššího duševního vývoje duše si ho lze dobře uvědomit. Máme zde na mysli průběh času, uskutečňující se během dne.

Neboť duchové ročních období účastní se svými slabšími silami také na tomto denním časovém průběhu.

Je to přece stejné Slunce, které podmiňuje průběh roku i dne. Kdo prodělává esoterní vývoj, brzy shledá, že je tu tatáž příbuznost mezi jeho éterickým tělem a tím, co se děje v zevním éteru; dochází pak během denního prožívání, že – tak řečeno – jinak prožívá duchy jitra, jinak duchy poledne a ještě jinak duchy večera. Duchové jitra působí na nás tak, že se cítíme ve svém éterickém těle doslova podníceni více k činnosti rozumové, k činnosti, jež dovede o prožitém uvažovat, která dovede spíše sledovat věci ve vzpomínce pomocí uvažování. Když nadchází poledne, pak ponenáhu těchto sil uvažování ubývá; člověk cítí, jak v něm vnitřně pracují impulsy vůle. I když k poledni začíná být člověk – tak říkajíc – vnějšími pracovními silami méně výkonný než zrána, přesto je pravda, že tyto síly vůle se v tuto dobu uplatňují více. A když se blíží večer, dostávají se produktivní (*tvůrčí*) síly, to, co souvisí více s fantazií.

Tak se tedy v tomto směru diferencují, pokud se přidělených úkolů týče, tyto duchovní bytosti, jež vysílají své síly do životně-éterických poměrů na Zemi.

Můžeme být přesvědčeni, že se postupně naučíme, jakmile v sobě překonáme celé ono materialistické smýšlení doby, stále lépe a lépe rozumět tomu, čeho je zapotřebí k přizpůsobení se lidského těla éterickému proudu, probíhajícímu v čase.

Přijde doba, kdy se bude lidem zdát zvláštní, bude-li se ve škole ráno probírat předmět, který klade požadavky na fantazii. V budoucnosti shledáme toto právě tak podivné, jako bychom shledali jako podivné, kdyby si někdo chtěl oblékat kožich v srpnu a v zimě pak tenký oblek. Jisté je sice to, že jsme ještě dnes od těchto věcí značně daleko, ale tyto se dostaví dříve, než lidé tuší. Přijde doba, kdy lidé pochopí, že by bylo něco naprosto nemožné chtít zařídit například vyučování na školách bez jakéhokoli přihlížení k naznačeným denním impulsům.

Nastane doba, kdy lidé všeobecně uznají, že je holou nemožností, aby se rozvrh hodin ve škole uspořádal jinak, než že se zařadí několik hodin ráno, v poledne se nechá hodně dlouho prázdno a na večer se pak opět stanoví několik hodin. Snad se to dnes bude zdát někomu nepraktické. Jednou se však to, co se týká požadavků lidské přirozenosti, shledá jako praktické. Na ráno se dají hodiny matematiky, kdežto na večer se budeme zabývat básnictvím a literaturou. Dnes se právě nacházíme v době, v níž je pochopení pro tyto věci nadobro zavaleno materialistickým smýšlením. V důsledku toho se dnes stává, že to, co je vzhledem k celé přirozenosti člověka tím nejrozumnějším, je naopak považováno za něco zcela bláznivého.

Jiným výsledkem pak bude, že člověk v zimní době bude následkem svého esoterního školení stále více pociťovat, že nejsme svým vnitřním éterickým tělem

do sebe – tak řečeno – uzavření, jako v létě, ale že přicházíme více do bezprostředního spojení s duchem Země. Tento rozdíl budeme pociťovat tak, že si člověk v letní době řekne: Tady žiješ s duchovními bytostmi, které na tobě pracovaly v pradávných dobách, jejichž práci nosíš v sobě, kdežto bezprostřední žijoucí duch Země je ti nyní v létě vzdálenější.

V zimě budou ony vnitřní záchvěvy, které od pradávných časů nosíme jasnovidně ve své hlavě, více v klidu, budou se více odmlčovat; člověk se bude cítit spojen s duchem Země, bude rozumět tomu, že duch Země v zimním čase bdí. Jako v létě spí, tak v zimě bdí. Během léta duch Země vidí na svém těle klíčící a pučící rostlinný život tak, jako vidí spící člověk, že v jeho vlastním těle vyrážejí (*raší*) vegetativní síly. Během zimy tento rostlinný život ustupuje do pozadí podobně, jako v lidském těle ustupují do pozadí během bdění síly vegetativní. V zimě bdí duch Země; Země je – tak říkajíc – spojena se svým bdícím duchem podobně, jako je za bdění spojen člověk se svým bdícím duchem. Důsledek toho pak je, že si osvojíme svým esoterním životem potřebné cítění. Učíme se cítit, že v létě musíme své myšlenky opravdu myslet, že si musíme myšlenky dobývat, že se jich musíme dopracovat. Tak tomu není v případě inspirací. Ty k nám přicházejí z našeho nitra, z našeho nezávislého těla éterického. V zimě je však člověk snázeji inspirován myšlenkami než v létě, takže v zimě působí lidské myšlení více jako inspirace než v létě.

Pravé lidské myšlení v užším slova smyslu se uskutečňuje v zimě tak snadno, že přichází v určitém smyslu jakoby samo. Tyto poměry se však kombinují. U jednotlivých lidí jsou tyto poměry utvářeny zcela individuálně, takže se to, co jsme řekli, může navzájem i prolínat, má-li člověk sklon vytvářet v sobě myšlenky, směřující do nadmyslových světů. Tím, že během léta lze tento druh myšlenek (o nadmyslnu) snázeji produkovat, může nastat něco zcela opačného. Ale pro prožívání éterického těla platí to, co jsem právě řekl.

Právě takovéto spoluprožívání vnějšího éterického bytí se stává stále citlivější, čím více člověk pokračuje ve svém vnitřním vývoji. Chce-li člověk vůbec své éterické tělo vhodným způsobem rozvinout, tehdy musí potlačit v sobě postupně také svoje myšlení podobně – jako musel nejprve potlačit v sobě smyslovou činnost. Musí dokázat v sobě vyřadit (*potlačit*) především abstraktní myšlení a přejít ponenáhlu ke konkrétnímu obraznému myšlení. Musí přejít od myšlení k jednotlivé myšlence a potom také umět překonat i myšlenku samotnou. Ale potom, když člověk docílil tak zvaného „prázdného vědomí“, když své myšlenky zcela vyřadil (jak se o tom lze dočíst v II. díle „Tajné vědy“), potom pocítí, jak mizí jeho v něm žijící myšlení. Že se jakoby zcela rozpouští to, čeho se až dosud svým vlastním úsilím – jako svého myšlení – dopracoval. Místo toho se však cítí být pozoruhodným způsobem oživen myšlenkami, které do něho vplývají (*proudí*) jakoby z neznámých světů. Je to onen přechod v duševním životě člověka, jež možno přibližně charakterizovat (prosím, aby tomu nebylo nesprávně porozuměno) následujícím způsobem: člověk přestává být chytrým a stává se moudrým. To je něco, s čím spojujeme zcela určitý druh pojmu. Chytrost, kterou jsme si vnitřně vypěstovali usuzovací schopností rozumu, je jen pozemským výtvarkem (a ta nám mizí). Člověk začíná zejména vnitřně pociťovat, že ji není zapotřebí vysoce hodnotit, neboť začíná cítit, jak v nás postupně začíná zářit moudrost, kterou darují bohové. Prosím, abyste tento výraz mylně nechápali, neboť prožití této skutečnosti přináší již jakoby samo sebou, že s tímto přirovnáním (*výrazem*) nespojujeme nic neskromného, že je možno ho použít s potřebnou pokorou a skromností. Vůči moudrosti – jako daru bohů – stává se člověk stále pokornější a pokornější. Pyšný a domýšlivý je člověk vlastně jenom na rozumovost

a na tzv. chytrost, kterou jsme si sami získali. Když pak toto prožijeme, pak již cítíme, jakoby tato moudrost, moudrost darovaná bohy do nás proudila, proudila do našeho éterického těla a toto vyplňovala. Je to velmi významná zkušenost, neboť se jí dožíváme zvláštním způsobem. Dožíváme se jí tak, že cítíme vyprchat svůj život, respektive odplouvat s proudem času. Proud moudrosti přichází člověku vstříc; vlévá se do nás jako proud přicházející nám vstříc tím, že se dáváme unášet proudem. Toto vlévání do nás prožíváme skutečně tak, že je pociťujeme – obrazně řečeno – jako proudy, probíhající v čase, jež vstupují do naší hlavy a rozlévají se pak do našeho ostatního těla a tímto jsou pak zachycovány.

Postupně se to, co jsem nyní vylíčil, stává zcela zvláštním zážitkem. Necítíme se pak již být v prostoru, neboť se učíme prožívat (*cítit*) své tělo éterické, které je časovým bytím (*časovou bytostí*), učíme se pohybovat v čase a doslova setkávat se s duchovními bytostmi, které k nám přicházejí jakoby z druhé strany světa, které k nám přicházejí z budoucnosti a obdarovávají nás svojí moudrostí. Pocitu, že tuto moudrost přijímáme, se dá dosáhnout jen tím, že určitým způsobem svého esoterního, respektive okultního vývoje rozvíjíme pocit, který zcela zvláštním způsobem staví duši před události budoucnosti: Vyvineme klid (*mírnost*) a trpělivost vůči všemu, co nám přináší budoucnost, tedy vůči tomu, čeho se nám dostává naším neustálým prožíváním (*nepřetržitým životem*). Jestliže oproti zážitkům tohoto druhu vystupujeme s přílišnou libostí či nelibostí, jestliže jsme se ještě nenaučili přijímat svoji karmu vážně, tzn. nenaučili-li jsme se přijímat to, co nás postihuje, v klidné a trpělivé odevzdanosti osudu, pak nemůžeme mít onen podivuhodný pocit moudrosti, proudící nám vstříc; neboť pouze z mírného prožívání se vytvářejí ony – do naší bytosti vnikající prosvětlené proudy moudrosti.

Tímto právě vylíčeným pocitem se má charakterizovat onen zcela určitý okamžik vnitřního (*esoterního*) prožívání, okamžik, k němuž dospíváme a který můžeme vlastně prožít pouze tenkrát, přijmeme-li každý zážitek v oddané vděčnosti, v klidu (*s mírností*) a trpělivosti. K tomu nás uschopňuje změna éterického těla, k níž dochází při správném esoterním vývoji a která si, kromě jiného, žádá také toho, abychom si získali potřebnou mírnost a opravdové porozumění pro svou karmu.

Potom nevystupujeme se svými sympatiemi či antipatiemi oproti tomu, co má přijít, potom se proti tomu, co nás stíhá nevzpíráme, nýbrž se učíme snášet svoji karmu s klidným prožíváním. Toto učení snášet karmu patří k duchovnímu (*esoternímu*) vývoji a je tím, co nám umožňuje proměnit naše éterické tělo tak dalece, aby se stalo postupně stále více schopné spoluprožívat vnější, nás obklopující éterický život.

V. přednáška

V Haagu 24. 3. 1913

Milí přátelé.

Jde především o to, abychom tento přednáškový cyklus vyslechli opravdu s plným pochopením jeho smyslu, to znamená, abychom jej považovali za výklad zážitků, které člověk prodělává jako změny v sobě samém, když prodělává esoterní vývoj, respektive vývoj podněcený duchovní vědou. Na to, co je zde líčeno, je zapotřebí se dívat jako na něco, co může být během tohoto vývoje prožito. Pochopitelně, že je možné popsat jen nejvýznamnější zážitky (tak řečeno typické). Pomocí těchto nejdůležitějších zážitků si však budeme moci učinit představu ještě o mnohém jiném, čeho se je možné během vývoje dožít. Včera jsme hovořili hlavně o tom, jak si člověk získává jemnější citlivost vůči tomu, co se ve vnějším životním éteru a v éteru vůbec děje. Tyto zážitky jsou spojeny, jak již bylo řečeno, ještě s mnohým jiným. Zážitek, na který musíme obzvláště dbát, je poznatek, k němuž dospíváme v souvislosti se svojí schopností usuzovat. Jako lidé uplatňujeme se ve světě tím, že věci, jež k nám přistupují, určitým způsobem posuzujeme, že si o nich tvoříme představy, že shledáváme to či ono správným, to či ono nesprávným. Na tom, jak člověk dovede o věcech usuzovat, je pak založeno to, co zpravidla označujeme jako rozumnost, jako chytrost, jako usuzovací schopnost. Tato rozumnost, tato chytrost, tato schopnost úsudku, ta se však stává během vývoje něčím, co počneme vidět v docela jiném světle. Částečně to bylo naznačeno již včera.

Začínáme čím dál tím více poznávat, že pro vlastní vyšší spirituální život – právě tato rozumnost, tato naše chytrost nemá vlastně tu nejmenší cenu, ačkoli je nutno si tuto schopnost přinést z obyčejného života, jakožto výchozího místa našeho vývoje, v míře co největší. Ocitáme se tak v postavení, jež se může člověku dneška, člověku, posuzujícímu věci z hlediska prospěšnosti, zdát nepochopitelným, ba přímo nemožným. Bude se mu zdát nesnesitelné, že na jedné straně může být zpočátku něčeho pro náš vyšší vývoj zapotřebí, ale že toto pak během vývoje samotného ztrácí jakoukoli cenu. Přesto však zůstává pravdou, že se skutečně musíme nejdříve snažit o to, abychom na fyzické úrovni co možná nejvíce rozvíjeli svou zdravou, skutečností odpovídající usuzovací schopnost, uvědomující si přitom, že za pobytu ve vyšších světech tato usuzovací schopnost již nebude mít onu hodnotu, jakou má zde dole. Chceme-li mít zdravé vyšší smysly, pak musíme vyjít ze zdravé usuzovací schopnosti; ale tato zdravá schopnost soudnosti se pak musí proměnit ve vyšší zření, ve zdravou schopnost pozorovací.

I když se sebe více snažíme o vyšší vývoj, přesto jsme však nuceni prodlévat na fyzické úrovni. Mezi lidmi této fyzické úrovně a naší úlohou je – na této fyzické pláni vyvíjet zdravou usuzovací schopnost (*zdravé myšlení*). Musíme proto pečlivě dbát na to, abychom se včas naučili nesměšovat navzájem život ve vyšších světech se životem na fyzické úrovni. Kdo chce bezprostředně používat toho, čeho se dožívá ve vyšších světech, také pro svět fyzický (*fyzickou úroveň*), ten se stane snadno snílkem (*blouznivcem*), zbytečným člověkem. Musíme si navykhnout moci žít jasně ve vyšších světech a když vystoupíme ze stavu tohoto života ve vyšších světech, přidržovat se potom – pokud možno – zase toho, co je správné pro fyzickou úroveň. A toto své dvojí stanovisko, jež je podmíněno dvojím hlediskem duchovního a fyzického života

samého, musíme pečlivě a svědomitě dodržovat. Správnému postoji ke světu se v této oblasti naučíme tak, jestliže si nezvykneme pokud možno vnášet do všedního života to, co jednou patří vyššímu světu. Je nutno vnášet do všedního života pokud možno málo toho, k čemu můžeme být tak snadno sváděni. Například tím, že řekneme o někom, kdo nám není sympatický, že nemůžeme snášet jeho auru. Je lépe, přidržet se v obyčejném životě obvyklé mluvy a říkat dále, že je nám to či ono nesympatické. Nejlépe, zůstaneme-li v tomto směru člověkem na fyzické úrovni mezi ostatními lidmi na fyzické úrovni a šetříme-li pokud možno v obyčejném životě slova a výrazy, které mají plnou oprávněnost pokud jde o vyšší světy. Měli bychom se pečlivě ve svých denních (*obyčejných*) hovorech vystříhat užívání slov, pojmů a představ, které náležejí vyššímu světu.

Někomu, kdo – řekněme – shledává jako potřebné ze svého nadšení pro spirituální život, pronikat tímto spirituálním životem celé své jsoučno, může se stát tento požadavek pedantský. A přesto je to (co by se snad mohlo v obvyklém případě pro obvyklý život jevit pedantské) důležitou výchovnou zásadou pro člověka, jenž chce poznat vyšší světy.

Kdyby se nám potom někdy zdálo vhodnější označovat něco kolem sebe slovy (*výrazy*) vytvořenými pro vyšší život, tehdy se to snažme přeložit do mluvy vyhovující, jak jen možno, požadavkům fyzické úrovně. Je třeba opět zdůrazňovat, že tyto věci nejsou indiferentní (*netečné*), nýbrž velmi působivé a plné významu.

Předpokládáme-li to, pak můžeme již nepředpojatě hovořit o tom – že pro život ve vyšších světech naše obyčejná schopnost uvažování nemá cenu – že se učíme poznávat, že dosavadní způsob, jímž jsme až dosud byli chytří, musí nyní přestat. A tu si opět uvědomíme svoji závislost na éterickém životě světa, totiž na tom, co nazýváme – čas. Je to zkušenost, k níž stále a stále docházíme. Jak často dnes vidíme, jak lidé již od raného mládí přistupují ke všemu možnému a domnívají se, že je možné věc posoudit prostě proto, jelikož si získali určitou míru usuzovací schopnosti a že mohou tedy vůči všemu říci své „ano“ nebo „ne“, že mohou – tak řečeno – filosofovat o všem možném.

Toto přesvědčení, tato pevná víra ve schopnost usuzovací, ta však během esoterního vývoje doznává naprostého vyvrácení. Tehdy pozorujeme, že podstatou našeho usuzování je něco, čemu je třeba dát především uzrát. Poznáváme, že je nutno s jistými představami, jež jsme během esoterního vývoje přijali, prostě určitou dobu žít, aby se tak mohlo s nimi vypořádat naše éterické tělo. Toto vyčkávání s úsudkem je nutné, chceme-li dospět k úsudku, s nímž bychom mohli být srozuměni. Vidíme tedy, že musíme na toto utvoření úsudku čekat. Pochopíme tak skutečně plný význam slov: Tomu, co je obsahem duše je nutno nechat v sobě zrát. U vědomí toho se pak nutně stáváme stále skromnější a skromnější.

S tímto uskromňováním se je to však zvláštní jednak proto, že nejsme vždy s to vždy udržovat rovnováhu mezi nutností něco posoudit a mezi čekáním na chvíli, kdy k tomu budeme zralí, jednak i proto, jelikož se lze v těchto věcech hodně mýlit a protože kromě života samého zde neexistuje vlastně nic, co by nám věc mohlo objasnit. Při uvažování o otázce týkající se nějaké záhady světa, nějaké světové zákonitosti, může k člověku, který již esoterně pokročil, přistoupit například takový filosof. Jestliže je tento filosof schopen vyslovit jenom svůj filosofický soud, bude pak i věřit, že pravdu vystihuje jedině on, a nám bude jasné, že tuto víru mít musí. Ten druhý, tj. esoterik, bude přesto zcela dobře vědět, že na základě usuzovací schopnosti, jíž je schopen tento filosof, není vůbec možno o této otázce rozhodnout. Je si vědom toho, že představy, na jejichž podkladě si filosof svůj úsudek vytvořil,

měl on sám (esoterik) kdysi také, ale že jim však dal v sobě uzrát, čímž teprve nabyli možnosti věc správně pochopit. Ví, že určitou dobu musel s věcí žít a že se teprve právě tím stal schopným vyslovit na základě této své vyšší zralosti o věci úsudek. Avšak nějaké dorozumění mezi oběma je vlastně vyloučeno; tohoto v mnohých případech nelze vůbec dosáhnout. Bylo to by možné pouze tehdy, jestliže by ve filosofovi mohl vzniknout pocit nutnosti tohoto předchozího zrání určitých duševních obsahů, než si může člověk o nich dovolit nějaké mínění.

Poznáváme stále více, že mínění a názory si musí člověk vybojovávat, dobývat. Pro to si člověk postupně osvojil hluboký intenzivní pocit; to má svůj původ v tom, že dobývá tohoto vnitřního citu pro čas, který ve své podstatě souvisí s vývojem éterického těla. Skutečně pozorujeme ponenáhlu ve své duši vznikat určitý rozpor mezi tím, jak jsme usuzovali dříve a jak usuzujeme nyní (když jsme si v této věci vydobyli určitou zralost). Zpozorujeme, kterak to, jak jsme dovedli posuzovat dříve a jak posuzujeme nyní, to že teď stojí proti sobě jako dvě mocnosti, začínáme si uvědomovat určitou vnitřní pohyblivost časového prvku, to, že dřívější musí být překonáno pozdějším.

V našem vědomí se probouzí určitý cit (*smysl*) pro čas, který vzniká (*vyplývá*) z existence vnitřních bojů, k nimž však dochází jenom tím, že se pozdější dostává do určitého rozporu s dřívějším. Je nutné, abychom si to osvojili jako vnitřní cítění pro čas, jako smysl pro čas, neboť éterický prvek se naučíme zakoušet pouze tehdy, osvojíme-li si vnitřní pojem času. Dále budeme mít následující zážitek: to dřívější má původ v našem úsudku, v našem poznání, pochází od nás samých; to pozdější jakoby bylo do nás vlito, to jakoby do nás vproudilo (*vplynulo*), to jakoby nám bylo propůjčeno. Stále zřetelněji v nás bude silít (*vyvstávat*) pocit, o němž jsem se již zmínil včera, že chytrost, která pochází z člověka samého, musí být vystřídána moudrostí, které se nám dostává tím, že se oddáváme proudu, jež k nám plyne vstříc z budoucnosti. Pokrok je to, že my, kteří si své myšlenky sami tvoříme – že se stále víc a více učíme cítit, že nejsme to my, kteří své myšlenky myslíme, nýbrž myšlenky že myslí v nás samy – to je poznáním, že éterické tělo v nás postupně vyvíjí potřebný vnitřní pocit času. Vše dřívější bude mít příchut', že bylo uděláno egoisticky; vše to, čeho bylo dosaženo při dozrávání – to jako by spalovalo (*pohlcovalo*) to, co jsme sami v sobě vytvořili.

A tak se člověk postupně proměnou svého nitra dožívá pozoruhodného zážitku. Uvědomujeme si stále více to, že je třeba vlastní myšlení, vlastní dělání myšlenek, potlačit, protože je něčím méně cenným a že oddávání se myšlenkám, které k člověku plynou z kosmu, je tím, co má vlastně cenu.

Život člověka ztrácí – tak řečeno – určitou svou část, což je mimořádně důležité. Ztrácí část, kterou převážně nazýváme jako egoistické myšlení, jako samostatné myšlení tak, že nám zůstane vlastní cítění (*pocitování*) a vlastní chtění. Ale i ty doznají zároveň s myšlením změny. Člověk již nedělá své myšlenky, ale ony se myslí v nitru duše. K pocitu, že myšlenky mají své vlastní síly, jimiž sebe myslí, se přidruží určité splynutí citu a vůle. Cítění – dalo by se říci – se stává stále aktivnější a vůle se stává stále více citovější. Cítění a vůle se stávají navzájem spřízněnější, než byly dříve na fyzické úrovni. Není již možné, aby v nás vznikl nějaký impuls vůle, aniž by se s tím nevyvinul také určitý pocit. Mnohé z toho, co teď konáme, způsobuje nám pak trpký (*hořký*) pocit, naopak jiná konání dávají vznik povznášejícímu pocitu. Zároveň se svou vůlí cítí v sobě člověk zasedat citového soudce, jenž soudí naše vlastní impulsy (*podněty*) vůle. U citů, jež jsou zde pouze pro požitek, se postupně dožíváme jakýchsi výčitek. Avšak u citů, u nichž si musíme říci, že je musíme jako

lidská duše vyvíjet, že je musíme vnitřně prožívat, protože by jich jinak ve vesmíru nebylo – u těchto citů pak shledáváme, že mají větší oprávněnost než ty druhé. Budiž hned uveden příklad, radikální příklad, aby mohlo zřetelně vyniknout to, co je zde míněno.

Někomu (věc tím nemá být nikterak profanována, nýbrž jen radikálně vyjádřena) by působilo velké potěšení dobré jídlo. Cítí-li (*prožívá-li*) člověk toto potěšení z jídla, pak se s ním něco děje (o tom netřeba pochybovat), avšak v životě světa, v kosmu, se tímto mnoho nezmění, máme-li toto potěšení z jídla či ne. Pro všeobecný život světa to skutečně mnoho neznamena. Vezme-li si však někdo Janovo evangelium a přečte si v něm pouhé tři řádky, znamená to pro celý vesmír nesmírně mnoho. Neboť kdyby např. zde na Zemi toto Janovo evangelium nikdo nečetl, nemohlo by se naplnit celé poslání Země. Z naší účasti na takových věcech vyzařují spirituální síly, které vlévají (*přivádějí*) do Země stále nový život a nahrazují to, co v ní odumírá.

V prožívání je třeba dělat rozdíl mezi tím, co je pouze egoistickým citěním a citěním takovým, kde dáváme vznikat v sobě oněm druhům pocitů, jichž má zapotřebí celé světové bytí. Po vnější stránce některý člověk nemusí mnoho dělat, avšak vyvíjí-li však v sobě vědomě (zřikaje se přitom jakéhokoli osobního požitku) takové city, jež jsou pro světové bytí důležité, jichž by tu bez něho nebylo, pak tím koná opravdu velmi mnoho. I když se to zdá sebedivnější, budiž zde řečeno ještě i toto: jednou tu byl řecký filosof Platón. Napsal určité spisy. Pokud žijeme se svou duší pouze na fyzické úrovni, čteme tyto spisy, abychom se v nich poučili. Takové vnější učení má svůj význam pro fyzickou úroveň; a je to opravdu dobře, když se snažíme ze všeho možného ve vnějším světě (*na fyzické úrovni*) poučit, neboť jinak bychom zůstali hloupými lidmi. Věci, které se dějí na fyzické úrovni, jsou zde k tomu, abychom se z nich poučovali. Vyvíjí-li se však duše esoterně, pak si vezme – řekněme – do rukou Platóna a čte jej opět z jiného důvodu. Čte je proto, jelikož si uvědomuje, že Platón má se svými díly pro pozemské bytí jen tenkrát smysl, když jsou jeho díla lidskou duší skutečně prožívána. A pak čteme nejen abychom se poučili, ale že se tím také něco vykoná. Tak si musíme pro své citění osvojit (*získat*) něco, co dá člověku poznat rozdíl mezi egoistickým citěním, směřujícím více k osobnímu požitku, a neegoistickým citěním, které se člověku jeví jako vnitřní spirituální povinnost. To se může doslova rozprostřít až do vnějšího života a do poznání vnějšího života. Přicházíme zde pak k bodu, který – řekli bychom – z jednotlivého prožívání vzaňuje do prožívání sociálního. Podívá-li se ten, kdo je obeznán s tajemstvími esoteriky, na zevní shon (*život*), jeho vnější dění, když vidí, kolik lidí promarnuje svůj drahocenný volný čas nedůležitými věcmi, místo aby se snažili zušlechťovat své citění napojováním se na to, čeho se má dostat zemskému bytí z duchovního díla; tu by opravdu esoterik musel plakat nad onou tupostí, s jakou dnes lidé mívají to, co je zde na Zemi určeno k tomu, aby to proudilo lidským citěním, co je určeno k tomu, aby to bylo lidmi prožíváno. A v tomto směru je nutno důrazně upozornit na to, že v okamžiku, kdy se tyto zážitky dostaví, probudí se v lidské přirozenosti určitý druh jemného egoismus. V příštích přednáškách uslyšíme o tom, jak je tento jemnější egoismus uzpůsoben, aby mohl sám sebe překonat. Avšak je to skutečně tento jakoby jemnější egoismus, který se v nás nejprve objevuje. Během spirituálního vývoje opravdu na sobě poznáme, že v nás vzrůstá jistý druh touhy po požitku z duchovních věcí a z duchovních poznatků. I když to zní možná groteskně, je přesto pravdou, že člověk, který se vyvíjí duchovně, si od určitého okamžiku řekne (i když nesmí toto vědomí nechat dospět až k pýše a domýšlivosti) – řekne si: musím užít všeho toho, co je zde na Zemi jako duchovní vytvořeno, neboť tyto věci jsou zde

přece proto, abych toho užíval (aby krása těchto duchovních děl byla lidmi vychutnávána). To je také v pořádku.

Člověk tedy ponenáhlu vyvíjí v sobě tuto neodolatelnou touhu po takových duchovních požiticích. Esoterika však po této stránce světa ještě žádnou škodu nezpůsobila, neboť můžeme si být jisti, že požitkářství tohoto druhu nemůže nikomu škodit.

To má však za následek, že se objeví ještě něco jiného. Člověk cítí pozvolna se probouzet své éterické tělo tím, že pociťuje své vlastní myšlení jako něco méněcenného – tím, že cítíme proudit do sebe myšlenky kosmu, jenž je protkáván činností božských bytostí. Stále více pociťujeme, jakoby z nás vystupovaly vůle a cit. Začínáme pociťovat egoismus vlastně již jen ve své vůli a ve svém cítění, kdežto dary moudrosti, jimiž jsme naplňováni, pociťujeme jako něco, co nás spojuje s celým světem. A potom je tento zážitek spojen ještě s něčím jiným:

Začínáme prožívat tuto vnitřní činnost cítění a vůle, jako kdyby byla protkávána vnitřní sympatií a antipatií. Cítíme stále jemněji a jemněji, že například je hanbou, jestliže děláme něco, co není v souladu s moudrostí, které se nám dostalo, nebo že je naopak této moudrosti důstojno, když děláme něco jiného. Tato sebekontrola v našem cítění se dostavuje zcela přirozeně. Vidíme pojednou, že se nás zmocňuje trpký pocit, když nás naše vůle nutí učinit něco, co naprosto není ve shodě s onou moudrostí, již jsme se stali účastni. Tento trpký pocit prožíváme pak nejsilněji vůči oněm věcem, o nichž jsem hovořili.

Bude pak dobře pro člověka, jenž vyvíjí duchovní úsilí, aby nebyl nepozorný právě k tomuto zjemňování vnitřního citového života.

Zatímco u exoterního člověka, když něco poví, je to tím odbyto. U toho, kdo prošel esoterním vývojem, se zřetelně dostaví dodatečný pocit oproti tomu, co vyslovil. A tak se tedy opravdu může – řekl-li něco morálně nebo intelektuálně nesprávného – u něj dostavit pocit vnitřního zahanbení, a nebo naopak pocit vděčnosti, naprosto ale ne pocit uspokojení se sebou samým, jestliže se mu podařilo říci něco, k čemu může dosažená moudrost říci své „ano“.

A jestliže se nás zmocní něco jako vnitřní uspokojení se sebou samými, vynořuje-li se v nás samolibost, když jsme řekli něco správného – i to lze jemně pociťovat, pak je to znamením, že máme v sobě ještě příliš mnoho ješitnosti (*domýšlivosti*), jež se nehodí naprosto pro náš duchovní vývoj.

Učíme se rozlišovat mezi oním prostým, jednoduchým pocitem sebeuspokojení, když jsme řekli něco správného, a samolibostí, která je vlastně zalíbením se do sebe sama, jež je zcela bezcenná. Musíme se snažit, aby se v nás tento pocit neobjevoval (*nevzcházel*). Nýbrž pokusme se vyvíjet v sobě schopnost, umožňující cítit hanbu vůči tomu, co jsme řekli nesprávného či nemorálního. A v případě, že se nám podařilo říci něco správného, cítit vděčnost za moudrost, již se nám dostalo a kterou si nepřivlastňujeme jako svou vlastní, ale o které si stále uvědomujeme, že nám byla vesmírem darovaná.

Postupně se tak učíme pociťovat i své vlastní myšlení. Bylo již dříve řečeno, že musíme zůstat člověkem na fyzické úrovni. Ačkoli již nyní nepřikládáme velký význam (*valné ceny*) myšlenkám, jež sami vytváříme, přesto tyto myšlenky dále vytváříme. Avšak toto naše vlastní myšlení se teď také proměňuje a sice tak, že je vystavujeme (*podrobujeme*) vlastní sebekontrolě. Vůči myšlence, o níž si můžeme říci: „Ty jsi ji vytvořil“, a jež odpovídá moudrosti, vůči té se učíme vyvíjet pocit vděčnosti, učíme se vyvíjet pocit vděčnosti k moudrosti, jež nám byla věnována. Myšlenka, která v nás vyvstane jako nesprávná, nepěkná a nemorální, vede k určitému pocitu zahanbení (*studu*) a potom si člověk říká (*dostává pocit*): „Vidíš,

takový můžeš ještě být! Ještě je v tobě tolik egoismu, že ještě můžeš myslet tímto způsobem!“

Je nesmírně důležité, aby člověk v nitru cítil takovýto druh sebekontroly. Taková sebekontrola má potom ještě onu zvláštnost, že nikdy nepochází z kritického rozumu, nýbrž vzniká v oblasti citění.

Milí přátelé, je tedy zapotřebí dobře si uvědomit, že ten, kdo je pouze chytrý, jehož usuzovací schopnost je orientována pouze k zevnímu životu, kdo je tak zvaně kritický v onom smyslu, jak tomu běžně rozumíme, ten nikdy nemůže dospět k tomu, oč tu jde. Neboť toto hodnocení věcí musí vzejít v citění. Vynoří-li se to v pocitu, když jsme si toto citění vyvinuli, pak jakoby se toto sebehodnocení vynořilo z našeho nitra. My se pak s tímto pocitem studu nebo s pocitem vděčnosti ztotožňujeme a naše „já“ se cítí spojeno s tímto pocitem. A měl-li bych schematicky znázornit, co zde prožíváme, tehdy bych musel říci, že cítíme k sobě přistupovat (*proudit, vtékat*) zepředu do své hlavy moudrost, a tuto shora směrem dolů nás cele vyplňovat. Proti této moudrosti cítíme pak proudit z našeho těla vstříc pocitu studu. S těmito pocity se ztotožňujeme. Co tu je dáno jako moudrost, to považujeme za něco, co je dáno zvenčí. Člověk cítí ve svém nitru oblast, v níž se setkává jeho „já“ s moudrostí, jež do něho vproudila, jež mu byla darovaná.

Tato oblast v našem nitru, v níž se obé setkává, tu můžeme vnitřně prožít. Pociťujeme-li toto setkávání, pak je to správné (*skutečné*) vnitřní prožívání éterického světa. Pociťujeme (*prožijeme*), jak z vnějšího éterického světa vnikají do nás myšlenky jako moudrost, a pociťujeme je zmíněnými oběma druhy pocitů (pocitu studu nebo vděčnosti). To pak je skutečně správné pociťování éterického světa – a jestliže jej takto pociťujeme, tu vystupujeme vlastně vzhůru k oněm vyšším bytostem, jež sestupují jen až k tělu éterickému, nikoli k tělu fyzickému.

Naproti tomu můžeme i tento éterický svět prožít nesprávným způsobem. Správně je tento éterický svět prožíván mezi myšlením a citěním tak, jak bylo znázorněno. Tento prožitek má povahu čistě vnitřní, čistě duševní. Tento elementární nebo éterický svět je nesprávně prožíván tehdy, jestliže jej prožíváme v oblasti mezi dýcháním a éterickým tělem. Jestliže například začneme příliš záhy nebo vůbec nesprávným způsobem provádět dechová cvičení, staneme se poněkud svědky svého vlastního dýchacího pochodu. S tímto dýchacím procesem, který takto vnímáme (tento jinak za obyčejných poměrů nevnímáme), nabýváme jakýsi druh dýchání, které jakoby dovede pociťovat samo sebe. A k takovému citění se pak může přidružit i určité vnímání éterického světa. Můžeme tak dospět všemožnými druhy dýchacích pochodů k poznání, k pozorování určitých éterických dějů, jež jsou sice ve vnějším světě realitou, tyto však náležejí k nejnižším vnějším psychickým projevům éterického světa a nemohou proto nikdy, jsouce příliš záhy prožity, vést ke správnému pochopení skutečného duchovního světa.

Zajisté, že se může dostavit v určité chvíli esoterního vývoje také určité regulované dýchání. Toto však musí být správně prováděno. Potom dochází k tomu, že začneme poznávat éterický svět vylíčeným způsobem na hranici mezi myšlením a citěním. Tento druh prožívání je podporován pouze tím, že se učíme poznávat také ony hrubší éterické pochody, jež se odehrávají na hranici světa éterického a našeho dýchání. Skutečnosti se totiž mají tak, že je tu jako podstatný jen tento svět skutečně vyšší duchovnosti, jehož možno dosáhnout jenom popsáním pochodem, uskutečňujícím se mezi moudrostí a citěním, jimiž pronikáme až do oblasti činů, jimiž zasahují bytosti vyšších hierarchií do světa éterického. Je tu však také množství všelijakých dobrých i nedobrych, odporných, děsivých a škodlivých elementárních

bytostí, jež se nám, pokud se s nimi obeznamuje v nepravý čas, vnucují takovým způsobem, jakoby byly skutečně hodnotným duchovním světem. Přitom jsou vlastně jen jeho posledním úpadkovým produktem. Ten, kdo chce proniknout do duchovního světa, se ovšem musí seznámit také s tímto druhem bytostí. Není však dobré se s nimi seznámit předčasně. Neboť je přitom zvláštní to, milí přátelé, že seznamující se s nimi hned napoprvé, aniž bychom šli těžší cestou naznačeného vnitřního prožívání, můžeme v těchto bytostech nalézt zvláštní, nepřírozené zalíbení. Potom se tedy může stát, že někdo, kdo se do duchovního světa vžívá způsobem nesprávným, zejména tělesným cvičením (jóga), jakým je v podstatě také změna dýchacího pochodu, že líčí určité věci duchovního světa tak, jak se jeho nitru jeví. Líčí je pak takovým způsobem, že se mohou mnohým lidem zdát jako něco neobyčejně krásného, zatím, co se jeví být tomu, jež se jich dožívá vnitřně, jako něco odporného, jako něco děsivého. Takové věci je skutečně možné prožít v duchovním světě.

Není zde zapotřebí rozšiřovat se ještě o jiných cvičeních, jimž se člověk může podrobit a jimiž si může zjednat přístup do světa zlých bytostí, neboť je všeobecně vžitou zvyklostí okultismu, jehož se má světu dostat, nehovořit o tom, co může člověk poznat v duchovním světě, jako jeho odpad, jako jeho sedlinu. Není potřeba do tohoto světa vstoupit. Proto se o metodách, jež vedou ještě níže než dechová cvičení v okultismu tohoto druhu nehovoří. Již samotné upravování dýchacího pochodu, není-li prováděno opravdu naprosto správně, vede nutně do světa zmíněných úpadkových bytostí, které sice máme také časem poznat, ale ne předčasně, nemá-li jim člověk podlehnout, nemá-li v nich nalézt zalíbení; zalíbení, jaké právě mít nemá. K jejich správnému objektivnímu hodnocení se uschopníme teprve tím, když vnikneme do duchovního světa z druhé strany.

Když nyní začneme cítit vystupovat z nás oproti moudrosti zmíněné pocity studu a vděčnosti, když tyto se jakoby z vlastního organismu vynořují, tu se vlastně teprve seznamujeme s něčím, co musíme během dalšího esoterního vývoje poznat ještě lépe. Upozornil jsem včera na to, že se při postupném prožívání éterického prvku obeznamujeme s tím, co je činné v éterické části našeho mozku, jako bytostí označované v Zarathustrově nauce jako Amschaspadas. Pro naše chápání musíme též říci, že se učíme nabývat jakýsi první náznakový pojem o působících archandělských bytostech, o tom, jak tyto v nás působí. Tím, co se takto v našem nitru vzdouvá, co v nás samých vystupuje v pocitu vděčnosti a studu a nabývá individuálního, osobního zabarvení, jelikož to proudí z nás; tím se nám dostává základního prvního poučení o tom, co nazýváme Archai neboli Prasíly. Neboť to, co tyto Prasíly v nás konají, to se učíme poznat teď poprvé způsobem elementárním, prožívající to tak, jak bylo vylíčeno. Zatímco – tak řečeno – ve své hlavě, když začínáme věci prožívat étericky, prožíváme nejprve stínové bytosti Archangeloi, a to v jejich činnosti, v jejich éterickém působení, prožíváme v tom, na co v nás naráží moudrost, a co určitým způsobem na ni reaguje, bytosti Archai, jež jsou částečně prostoupeny určitým prvkem vůle, ne však zcela. Tyto Prasíly vešly do nás a působí v nás tak, že z nás činí osobnosti; začneme pak poněkud chápat, co míní okulturní badatel, když praví:

Na starém Saturnu, na onom pravěkém vtělení Země, tyto Prasíly neboli Duchové osobnosti, prožívali svůj stupeň lidství. Tenkrát byly tyto Prasíly, tito Duchové osobnosti lidmi. Vyvíjeli se pak dále a získali pak schopnost působit z nadsmyslového světa.

Měli bychom se ptát: Jakým způsobem rozvíjejí tyto bytosti svou moc v dnešní době, moc a sílu, kterou si získaly během svého dalšího vývoje, až po nynější planetární vtělení Země?

Vydobily si schopnost působit z nadmyslové oblasti do naší tělesnosti a to tak, že rozvíjejí své síly způsobem, jak to bylo vylíčeno v souvislosti s naším éterickým tělem. Daly těmto svým silám do nás vproutit, a cítíme-li tudíž, že jsme organizováni tak, že v sobě můžeme rozvíjet zcela přirozeným způsobem pocit vděčnosti a studu, potom si musíme říci: Toto vše jsme s to prožívat jen proto, jelikož se naše éterické tělo stalo jejich působením schopným umět reagovat na moudrost tím, že tyto Duchové osobnosti vlili do našeho éterického těla své síly. Tímto způsobem bude pak také jednou člověk v příštích inkarnacích Země moci vlévat své síly do bytostí, jež budou pod ním a probouzet v jejich nitru, vtiskovat do jejich příslušných schrán schopnosti podobného druhu. Co je třeba vědět o vyšších světech, to je získáváno právě postupně vnitřním prožíváním, je získáváno tím, že stoupáme vzhůru, že přecházíme od fyzického prožívání k prožívání éterickému. Abychom si tyto věci mohli ještě lépe ujasnit, je nutno si uvědomit, že na starém Saturnu bylo za jeho středního údobí teplo, jak víte, tím nejhustším fyzickým stavem, tím jediným stavem, k němuž tehdy došlo. A to, co se tehdy ve fyzicku uplatňovalo ve střední době saturnské – což je možno se dočíst v „Tajné vědě“ – to se projevovalo právě proudy tepla a chladu. Psychicky, duševně můžeme tyto proudy tepla a chladu charakterizovat také tak, že si řekneme: Ono na Saturnu proudící teplo, to byla vlastně proudící vděčnost Duchů osobnosti, kdežto chlad, který proudil směrem jiným, ten byl proudícím pocitem jejich studu. To je právě to, že si musíme poněmáhlu vydobýt porozumění pro to, že fyzické dění se tu spojuje s děním morálním. Neboť čím dále hlouběji vnikáme do vyšších oblastí, tím více vidíme, že se obě tyto věci k sobě vzájemně váží, že splývá čím dále tím více dění fyzické, jež pak vlastně již není žádným fyzickým děním, s děním morálním, jež s mohutností přírodních zákonů proudí celým vesmírem (*světem*).

Vše to, co jsme právě charakterizovali jako něco, k čemu ve vnitřním prožívání dochází změněným éterickým tělem, to vyvolává v duši ještě něco jiného. To způsobuje, že se tato lidská duše poněmáhlu počne ne dost dobře cítit jako vůbec tento jednotlivý člověk. Je důležité, abychom tohoto pocitu dbali. Bude úplně nejlépe, když si to učiníme svojí zásadou. Čím méně vyvineme totiž před tímto stupněm esoterního vývoje svou schopnost zajímat se o to, co se týká všech lidí, čím méně jsme vyvíjeli zájem o to všeobecně lidské, tím rušivěji (*tíživěji*) to pocítujeme jako překážku na další své cestě. Duše, která byla před tím bez zájmu o všeobecně lidské věci, a která přesto prodělávala esoterní vývoj, ta bude postupně, čím dále tím více pocítovat své lidství (*sebe samu*) jako břemeno. Duše, jež například dovedla jít světem bez soucitu a bez společné radosti z toho, co druhou duši může těšit či trápit, taková duše, která se nedovede dobře ponořit do duší druhých lidí, jde-li esoterním vývojem, ta pak obzvláštní měrou cítí samu sebe jako břemeno. Vlečeme pak sebe sama skutečně jako jakési těžké závaží, protože jsme podstoupili esoterní vývoj, aniž bychom přihlédli k tomu, že jsme předtím byli lhostejní k lidskému utrpení a radostem. A můžeme si být jisti, že se náš esoterní (*duchovní*) vývoj stane pouze něčím vnějším, něčím pouze rozumovým, a že duchovno budeme přijímat jen jako poučky nějaké kuchařské knihy nebo zevní vědy, jestliže nepocítíme toto břímě své osobnosti, jestliže nedovedeme navzdory tomuto svému vývoji vytvořit (*mít*) srdce, soucítící se vším lidským utrpením a se vší lidskou radostí.

Proto je tak důležité, jestliže svůj lidský zájem během okultního vývoje stále rozšiřujeme a nemůže být nic horšího, než když se nesnažíme za pokračujícího

esoterního vývoje rozvíjet porozumění pro každý druh lidských citů a lidského života. Ne, že bychom se snad měli stát – to je třeba stále znovu zdůrazňovat – zcela nekritickými vůči všem nespravedlnostem na světě, nýbrž musí zde dojít k něčemu jinému. Dříve, před tímto (*esoterním, duchovním*) vývojem jsme v sobě mohli prožívat určité uspokojení při pokárání, z vytknutí nějaké lidské chyby – nyní se to však mění. Takové vlastní uspokojení z pokárání během esoterního vývoje zcela přestává. Kdo by ve vnějším světě (*životě*) neznal ony posměváčky, kteří tak rádi výstižně kritizují chyby druhých? Ne snad, že by toto vystihování lidských chyb bylo nesprávným a nežádoucím, ne, že by snad mělo nadobro přestat, ne, že bychom za všech okolností měli odmítat například podobný čin, který provedl Erasmus Rotterdamský se svou knihou „Chvála bláznovství“. Ne. Může zůstat naprosto oprávněný ostrý postoj k chybám, které se dějí ve světě. Avšak u toho, kdo prodělal esoterní vývoj každá taková výtka, kterou musí učinit, bolí a způsobuje mu stále víc a více větší bolesti. A tento druh bolesti, vyplývající z nutnosti vytýkání chyb, ten je také určitým barometrem toho, jak dalece jsme již ve svém esoterním vývoji pokročili. Čím větší je však ještě radost (*potěšení*) z toho, že musíme něco kárat a pokud ještě shledáme něco ve světě hodno výsměchu, tím méně jsme opravdu zralí pokročit dále ve svém vnitřním vývoji. Je možno v sobě vyvíjet cit pro to, že je možno dívat se na bláznovství (*pošetilosti*) a nedostatky světa buď okem vysměvačným, nebo okem naplněným slzami. Okem suchým – nebo okem zaroseným.

Toto všechno rozlišování vnitřních zážitků a pocitů, toto jejich postupné osamostatňování se od toho, co bylo dříve smíšeno, to teď náleží k oněm proměnám, jimž je při esoterním vývoji podrobena naše éterické tělo.

VI. přednáška

Haag 25. 3. 1913

Milí přátelé.

Až dosud jsme studovali změny, které člověk prožívá během esoterního vývoje u svého fyzického a éterického těla. Kdybychom měli vyjádřit základní povahu těchto změn, mohli bychom říci, že člověk během tohoto vývoje prožívá své tělo fyzické a éterické stále víc a více vnitřně. U těla fyzického bychom mohli zdůraznit, že se jeho jednotlivé orgány pociťují stále samostatněji, čím dále člověk pokročí (stávají se na sobě nezávislejší). Cítíme pak také, že se naše fyzické tělo stává oživenější (*živější*). U éterického těla jsme pak zdůraznili, že se stává nejen živější, ale že se stává vůbec citlivější, že je do jisté míry prostupováno druhem vědomí vnímavějšího – jemnějšího spoluprožívání běhu vnějších událostí. Zmínili jsme se o tom, že se člověk během svého vnitřního vývoje stává stále citlivější na průběh jara, léta, podzimu a zimy; jednotlivé roční doby prožívá pregnančněji (*výrazněji*) než dříve, čímž se jednotlivé doby stávají rozlišitelné, začínají se od sebe diferencovat. Můžeme tedy říci, že člověk tím začíná jakoby spoluprožívat dění ve vnějším éteru. Je to jakýsi první zážitek skutečného osvobození se od vlastní tělesnosti. Tím, že začneme opravdu spoluprožívat své okolí, stáváme se stále nezávislejšími na vlastní tělesnosti. Je to jako bychom sami ve svém nitru začali prožívat jaro, léto, podzim a zimu. Tím, že začneme žít více ve vnějším světě, přestáváme žít ve vlastní tělesnosti. A pak jsme včera zdůraznili, že to vše je spojeno s citlivějším poznáváním ve vlastní tělesnosti. Stáváme-li se na vlastní tělesnosti nezávislejší, spatřujeme postupně tuto vlastní tělesnost jako druh určité pohromy, začínáme ji pociťovat nepříjemně; pozorujeme, že se stává člověku vše, co má s touto naší tělesností nějakou souvislost – jakoby výčitkou. Představy a pocity – jak jsme o nich hovořili včera – neodpovídají plně představám a pocitům vlastní lidské osobnosti; tím jsme udělali hodně pro svůj vyšší vývoj. Prožíváme-li tento náš zážitek stále vyšší měrou, potom jsme získali již velmi mnoho pro svůj vyšší spirituální život.

Dnes pak se chci pokusit usnadnit naši další úvahu tím, že jaksi předběhneme dosavadní způsob svého pozorování, jenž směřoval dosud více z nitra na venek, tím, že se nejprve pokusím vylíčit stanovisko, jakoby se člověk již stal svým astrální tělem a svým „já“ nezávislým na fyzickém a éterickém těle. O přechodných stavech budeme ještě mluvit v nejbližších dnech. Pro snazší pochopení uvedme ještě předpoklad, že člověk prožije uprostřed spánku okamžik, že se stane jasnovidným mimo své tělo a že může pohlížet dolů na své fyzické a éterické tělo.

Až dosud jsme k docílení tohoto stavu udělali jenom několik málo kroků, došli jsme potud, že jsme schopni prožívat roční období i denní dobu. Nyní se chceme ihned podívat na stav, k němuž by došlo, kdybychom zde dole měli na jedné straně své tělo fyzické a éterické a na straně druhé, tak jak se to uskutečňuje během spánku – vyzvednuté (vysunuté) „já“ a tělo astrální. Předpokládejme, že bychom již dovedli pohlížet shora dolů na obě těla, jež zůstala dole. Tehdy by se nám to, na co bychom takto pohlíželi, jevilo ve zcela jiném světle, než se nám to jeví za obyčejného vědomí. V obyčejném životě pohlížíme svým denním všedním pozorováním, respektive očima zevní vědy na své tělo tak, že na něj – s jistou oprávněností – pohlížíme jako na korunu tvorstva, vyvrcholení zemského stvoření (*vývoje*). Toto

pozemské stvoření rozdělujeme na čtyři říše. Hovoříme pak o říši nerostné, rostlinné, zvířecí a lidské. Potom vidíme všechny ty rozmanité přednosti, jimiž se vyznačují jednotlivé skupiny zvířat, jakoby sjednoceny (*koncentrovány*) v této fyzické koruně stvoření, v lidském těle. Uvidíme ještě, že toto zevní fyzické pozorování má určité oprávnění. Z naší dnešní přednášky, líčící naše tělo fyzické a éterické tak, jak by se nám tato jevila, kdybychom se pojednou během spánku stali jasnovidní – nesmí vzniknout dojem, že má být tímto řečeno s konečnou platností všechno, co lze o tomto fyzickém těle člověka říci. Má tím být spíše jen jakoby zachycen jeden okamžik jasnovidného pozorování našeho fyzického těla. V takovém okamžiku se pak může jevit následující: Nejdříve vidíme své éterické tělo, které se nám jeví být jako v sobě rozčleněný mlžný útvar, složený z mnoha proudů, o nichž si později povíme něco bližšího – útvar, který je vpravdě umělecký, který je však v neustálém pohybu, který nemá nikde místečka klidu a stání; a potom pohlédneme na to, co je uloženo v tomto éterickém těle, pak pohlédneme na své fyzické tělo.

Nyní si vzpomeňte, že jsme si řekli – že je nutno vyloučit (*vyřadit*) své vlastní myšlení. Tedy netvoříme si vlastní myšlenky o tom, co zde dole vidíme. Požadavkem pro tento jasnovidný pohled je to, abychom se nechali inspirovat jedině světovými myšlenkami, které do nás proudí. Co zde tedy vidíme, na co takto pohlížíme, to působí především na naše cítění a vůli. Naše myšlení, jestliže jsme skutečně dosáhli toho, o čem byla řeč, se nám pak jeví jako bychom je ztratili; míním tím ovšem naše vlastní myšlení. A tak s tímto svým cítěním, které nám zůstalo vlastní, pohlížíme na to, co je jakoby zasazeno do stále pohyblivého mlhovitého útvaru našeho éterického těla. Tehdy se nám dostane nejprve celkového dojmu. Ten je takový, že to, co spatřujeme, to v nás vzbuzuje nesmírný smutek, hrozný zármutek.

Musím vám říci, milí přátelé, že tento zármutek není snad závislý na té či oné lidské individualitě, nýbrž je zcela všeobecný. Není člověka, který – kdyby se tak, jak bylo líčeno, díval z vnějšku na své fyzické tělo, zakotvené do éterického těla – by neměl přítom onen nezměrný zármutek. Vše, co jsem nyní takto pocitově vylíčil, se zračí nejprve v cítění, ne v myšlení. Bezmezný smutek, melancholická nálada se nás zmocňuje, když pohlížíme vzhůru ke světovým myšlenkám, které do nás plynou. Tyto myšlenky, jež nejsou našimi myšlenkami, nýbrž jsou myšlenkami tvořivě protkávajícím a pronikajícím světem, tyto myšlenky – tak řečeno – osvětlují tento útvar našeho fyzického těla; a když jej osvětlují určitým způsobem, praví nám, co to vlastně je, co tu vidíme. Říkají nám: Co tu vidíš před sebou jako fyzické tělo, to je posledním dekadentním zbytkem někdejší své jedinečné dokonalosti (*nádhery*). A z toho, co k nám v těchto myšlenkách promlouvá, nabýváme dojmu: Toto fyzické tělo, jež nyní vidíme před sebou, jež bylo kdysi něčím tak mocným a velkolepým – to je nyní seschlé a scvrklé. A v tomto malém scvrklém útvaru nám pak vydává svědectví o své někdejší daleko se rozprostírající jedinečnosti. Jako poslední, do hmoty ztuhlá vzpomínka na onu pradávnu nádhery (*slávu*), jeví se nám to, co je uloženo do našeho éterického těla.

Tehdy se nám také zjevují naše jednotlivé fyzické orgány, které dnes náleží k naší vyživovací soustavě, soustavě oběhu krve a soustavě dýchací. Pohlížíme na ně zvenčí, pohlížíme na ně duchovně; a hle, jeví se nám tak, že si řekneme: vše to, co zde máme ve fyzickém těle před sebou, jsou scvrkliny, seschliny, zvadliny kdysi existujících živých bytostí, které žily v nádherném okolí. A život, který mají dnes v sobě takové plíce, srdce, játra a ostatní orgány, v tom je pouze poslední dekadentní život původního mocného vnitřního života.

A našemu jasnovidnému nazírání se postupně formují tyto orgány do podoby, kterou kdysi měly. Tak, jako nějaká myšlenka, na kterou si jenom stěžívá vzpomínáme, vyrůstá v to, čím kdysi byla, když namáháme svou paměť. Podobně také vyrůstou do své někdejší podoby například plíce (připomínající svoji poslední pradávnu nádheru a velebnost). Ale cítíme: vede to nazpět, jako dnešní myšlenka na dávnu vzpomínku, myšlenka, která se rozroste do podoby, jakou měla kdysi. V našem pohledu vyrůstou plíce v imaginaci toho, co znal kdysi okultista jako stálý (*trvalý*) symbol a co i dosud zná jako symbol lidské postavy – v imaginaci orla. Zmocní se nás pocit: tyto plíce byly kdysi orlí bytostí, kterou nelze srovnat s nynějším orlem tak, jak jej známe ve světě zvířat, neboť tento představuje jiným způsobem také pouze dekadentní produkt někdejší mocné bytosti, která se v okultismu označuje jako orel. Cítíme, že se stáváme jako okultisté v jakési kosmické vzpomínce orlem, jímž jsme kdysi byli.

A obrátíme-li se, pohlížejíce nazpět do minulosti, k našemu srdci, ucítíme, že je to rovněž jakoby scvrklina, jako uvadlý, svrašťelý produkt, jenom jakási stará vzpomínka na dávnu vznešenost. Cítíme se být vedeni zpět do pradávnych dob k bytosti, kterou okultista označuje jako lva. A orgány naší dolní části těla, ty jsou zase jakoby vzpomínkou na to, co je v okultismu nazýváno býkem – onou pradávnu bytostí, jež zde kdysi žila v nádherném prostředí. Tato se opět během vývoje seschla, scvrkla a tvoří dnes naše dolní tělesné orgány.

Co zde kdysi bylo, k čemu dospějeme, jestliže jsme schopni se na tyto své orgány dívat jasnovidně, to bych schematicky znázornil jako býka, lva a orla. Tak pozoruje tři bytosti, které v pradávne minulosti rozvíjeli v člověku svůj jedinečný život.

Okolo těchto základních orgánů můžeme vidět seskupovat se i jiné orgány tak, jakými byly v pradávne minulosti; a tímto způsobem dostaneme před svůj jasnovidný pohled něco, co možno přirovnat téměř ke všem formám zvířat na Zemi.

Když pak ještě jednou pohlédneme dolů na své fyzické tělo, uložené do těla éterického, a všimneme-li si přitom toho, co se v anatomii nazývá nervovou soustavou, pak se nám tato objeví také jako scvrklina, seschlina něčeho dřívějšího. Avšak tento, do našeho fyzického těla uložený nervový systém, ten se jeví být dolů pohlížejícímu jasnovidnému pohledu jako spleť podivných útvarů, uložených do éterického těla. Tyto se mezi jmenovanými zvířecími bytostmi nejrozmanitějším způsobem proplétají tak, že se jeví být soustavou rostlinných bytostí, vedoucích na všechny strany. Celý nervový systém se tak našemu pohledu jeví jako souhrn pradávnych rostlinných bytostí. Máme tedy před sebou jakoby mohutně se

rozzrůstající (*rozprostírající se*) rostlinnou bytost a v ní přebývajících zvířecích bytostí, o nichž jsme právě hovořili.

Jak jsem již řekl, tyto věci popisují tak, jak se jeví jasnovidnému pohledu, k jehož probuzení již došlo oním charakterizovaným způsobem během spánku a jenž jakoby dolů zíral na tělo fyzické, uložené v těle éterickém.

Když potom všechno to máme před sebou, tehdy si řekneme (řekneme si to proto, jelikož nám to sdělují světové myšlenky, jelikož nám to tyto světové myšlenky interpretují): To, co jako člověk v sobě chováš, to je uvadlý, seschlý produkt toho, co se nyní objevuje tvému jasnovidnému pohledu v jakési kosmické vzpomínce.

A nyní jde o to, abychom do této chvíle podrobovali svůj vývoj neustálé sebekontrolě, abychom se neustále cvičili v sebepoznání. Toto sebepoznání nám pak umožní, abychom si citem uvědomili, že jsme vně svého fyzického těla. Potom si tedy říkáme: „To, co se ti zjevilo jako tvé fyzické tělo, uložené do těla éterického, to se proměnilo v ony útvary, o nichž bylo mluveno. A co nyní takto vidíš, to není něco přítomného, to zde muselo být kdysi v pradávné době, aby mohlo vzniknout tvoje fyzické tělo, jež vidíš pod sebou. Aby mohl tento scvrklý produkt vzniknout, muselo zde kdysi být to, co nyní vidíš svým jasnovidným pohledem.“

Proto vytváří fyzické tělo zpočátku tento smutný pocit, protože je poznáváme jako něco, co končí jako poslední seschlina (*zvadlina*) někdejší nádhery.

Jestliže jsme dospěli až k tomuto stupni svého vývoje, tu nemůžeme jinak, než rozpoznat nyní v těle astrálním, jež vystoupilo z těla fyzického a éterického, onoho absolutního sobce (*egoistu*), který v nás sídlí, který z nás činí bytost, jež zná jenom sebe, takže máme pak opravdu dostatek důvodů být smutní. Prosím, abyste tomu špatně nerozuměli; líčím skutečnosti tak, jak se jeví. Uvidíme (*poznáme*) později, jak se tyto skutečnosti ještě utvářejí – řekli bychom – ke cti moudrého vedení světa; skutečnosti nutno zprvu poznat a v nejbližších dnech se nám objasní to, oč tu jde.

Neboť toužíme se dozvědět, proč se toto vše stalo, proč došlo k tomuto scvrknutí.

A nyní jde o to: kdo má vinu na tomto scvrknutí? Kdo byl příčinou tohoto smrštění se onoho někdejšího obdivuhodného útvaru, který nyní jasnovidně vidíme před sebou, oné podivuhodné rostlinné bytosti spolu s oněmi dokonalými zvířecími podobami uvnitř, kdo je učinil oním dnešním seschlým fyzickým tělem?

Nyní to k nám mluví jakoby hlasem vnitřní inspirace: „Ty sám jsi to učinil, ty sám jsi to způsobil. A že ses vůbec mohl stát tím, čím jsi dnes, za to vděčíš okolnosti, že jsi měl sílu prostoupit celou tu nádheru svým bytím (*svou bytostí*). Že kapalo tvé bytí jak jed do této dávné velebnosti (*nádhery*), to způsobilo, že se tato dávná nádhera seschla, scvrkla!“

Jsme to tedy my sami a za to, že můžeme pociťovat svoje jáství („já“), vděčíme okolnosti, že jsme svou bytostí vnesli do vší té dávné nádhery zárodek smrti, impregnovali (*prostoupili*) jsme ji tímto zárodkem, takže se musela scvrknout (*seschnout*). Je tomu podobně, jako byste na jednom místě nařízli mohutný košatý strom, který nádherně roste a který ve své koruně svými plody živí všemožné ptactvo. Od onoho poraněného místa začíná usychat, vadnout a zmenšuje se. S ním hynou všichni živí tvorové, kteří se na něm živili. Je to opravdu mohutný dojem, vyvolaný v takové chvíli jasnovidným pozorováním.

A stále více tíhne člověk ve svém astrálním těle k tomu, aby pochopil, proč se to vše muselo stát. V tomto okamžiku se mu mezi zvířecími prabytostmi, která tu vnímá,

zjevuje jakoby v pozadí zahrady vinoucí se (líčím schematicky) překrásná Luciferova postava.

V této chvíli se člověk poprvé seznamuje s Luciferem. Od tohoto okamžiku pak ví: Ano, tak tomu bylo kdysi s oněmi silami (které jsou dnes scvrklé ve fyzickém těle) až do okamžiku, kdy se uvnitř tohoto celého útvaru objevil Lucifer.

A nyní člověk ví, že uprostřed toho všeho opravdu v oné pradávné době žil (kdy toto vše bylo skutečností, skutečností jež se teď objevuje jeho jasnovidnému pohledu). Ano, uvnitř toho všeho jsem kdysi žil, tím vším jsem byl obklopen, to byla má říše. A byl to Lucifer, který se objevil v této říši, který člověka stáhl k sobě a se kterým se člověk spojil. Následek toho pak byl, že za ním se tlačily v proudu sil bytosti vyšších hierarchií a vytlačily člověka, který se spojil s Luciferem, do jiných oblastí (*sfér*), jakož i ven dopředu.

V oblasti zde nahoře vznikly otvory. Tyto otvory se staly při sesychání našimi dnešními smyslovými orgány. Skrze tyto otvory byl člověk, žijící dříve v této oblasti, vytlačen, protože se spojil s Luciferem. Tím, že byl vytlačen, žije nyní člověk ve světě, nalézajícím se mimo tento útvar a tento se seschl (*scvrkl*) v jeho fyzické tělo.

Představte si tedy, abyste mohli získat schematický pohled, jak se toto dnešní fyzické tělo stává stále větší a větší. Jak se ony orgány zvětšují, jak se jeho zažívací ústrojí, soustava krevního oběhu a soustava dýchací rozrůstá do mohutné zvířecí podoby, jak se jeho nervový systém stává rostlinnou bytostí (*útvarem*).

Představte si, jak v tomto mohutném útvaru vládne člověk. Na jedné straně se zjevuje Lucifer. Člověk je tímto Luciferem přitahován; tím je způsobováno, že se za ním do člověka tlačí bytosti vyšších hierarchií a člověka vypuzují ven. Následkem toho, že je člověk vypuzen, scvrkává se postupně celý tento útvar do onoho malého prostoru, který dnes zaujímá lidské tělo; a člověk tak je se svým vědomím, se svým celým dnešním vědomím mimo své tělo. To právě způsobilo, že člověk neví nic o tom, co je zde uvnitř, o čem dříve věděl, nýbrž že ví jen o tom, co je mimo – vně jeho bytosti. Byl vyhnán ven oněmi otvory, které jsou dnes smysly a nalézá se od té doby ve světě smyslovém. To, v čem v pradávné době byl, to je dnes scvrklé, to představuje (*tvoří*) jeho nitro.

Nyní jsem vám znázornil, jak si člověk jasnovidným pozorováním uvědomí onen stav, jemuž dáváme jméno „ráj“. Takovým způsobem byla vedena lidská představivost v mysterijních školách k představě o ráji.

Lidé se ptají: „Kde že to vlastně byl onen dávný ráj?“

Byl v oblasti, kterou ovšem dnes už nemůžeme nalézt ve smyslovém světě. Tento ráj se scvrkl, smrštil a mnohonásobně se rozrůznil (*rozdělil*). Posledním zbytkem, poslední připomínkou tohoto ráje je fyzické nitro lidského těla. Člověk je pak z něho vyhnán ven, člověk v tomto svém nitru nežije. Toto své nitro může teprve poznat jasnovidným způsobem. Člověk ví o věcech, jež jsou vně, ví o tom, co je vně před jeho očima a ušima. Kdysi věděl o tom, co bylo v jeho nitru, co bylo kdysi tak veliké, co bylo kdysi rájem.

Pokuste se nyní živě si představit, jak člověk tím, že se stal bytostí, která rozprostírá své vědomí po vnějším smyslovém světě, stlačil svět, v němž bydlel dříve, než vstoupil do smyslového světa (dal mu uvadnout, scvrknout se do seschlých orgánů svého vnitřního těla). Pak ony bytosti zde (viz obraz), jež člověka

nejprve vytlačily ven a jež v něm dále působily – použily Ahrimana (jakož i ostatních duchů) tak, že jejich konání (*působení*) obrátily v dobro. Vytvořily člověku končetiny, ruce a nohy, obličej. Daly mu tak možnost, aby mohl těmito končetinami, tím, co vstupuje do jeho nitra skrze jeho smyslové orgány, užívat zbytek ráje.

Před naším duchovním zrakem se nám tak objevilo lidské fyzické tělo, promítnuté do obrovských rozměrů, jež v dnešním svém stavu je jen seschlým zbytkem ráje. Když toto pozorujeme, pak si opět můžeme učinit představu o tom, jak vlastně ve svém průběhu postupuje jasnovidné nazírání. Vidíme nejprve, jak se člověk stává citlivějším a citlivějším vůči svému fyzickému a éterickému tělu. Tím, že jsme učinili určitý skok přes propast, mohli jsme vidět, jaké dojmy se v člověku vynoří, když pohlíží na své fyzické tělo, uložené do éterického těla z vnějšku. Řekl jsem, že éterické tělo je v sobě něčím pohyblivým. Nic v tomto éterickém těle, pohlížíme-li na něj z vnějšku, není v klidu, vše je v ustavičném pohybu. Neustále se v něm něco děje. Čím více se však učíme během duchovního školení pohlížet na to, co se tu děje, tím více se také zvětšuje tabló tohoto dění a vše nabývá smyslu. Tak jako se fyzické tělo stává jakousi smysluplnou rajskou zahradou, tak se stává smysluplné i to, co se děje v éterickém těle. Pokusme se nyní charakterizovat skutečnosti a pochody pozorovatelné na éterickém těle, nepřihlížíme-li k fyzickému tělu. Spatřit fyzické tělo způsobem, jak jsem vám již popsal, mohl by člověk jasnovidně pouze tehdy, kdyby se za nehlubšího spánku náhle jasnovidně probudil. Toto fyzické tělo by se rozšířilo k onomu útvaru, jak jsem jej popsal.

Ale éterické tělo je možné uvidět snázejí. Lze je uvidět, jestliže se určitým způsobem snažíme podchytit okamžik usnutí, a to tak, že neupadneme ihned do bezvědomí, ale usilujeme o to, abychom po určité době zůstali při vědomí, i když jsme se svým „já“ a astrálním tělem opustili tělo fyzické a éterické. Potom spatříme především toto své éterické tělo, pak skutečně vidíme toto pohyblivé dění éterického těla před sebou jako naprosto živé sny. Tehdy se cítíme jakoby oddělení hlubokou propastí od toho, co se zde v éterickém těle děje. Teď to však nevidíme jako dění v prostoru, nýbrž jako dění v čase. Když jsme vystoupili ze svého éterického těla, musíme se pokoušet tyto jeho pohyblivé zážitky prožívat (*pocítovat*) tak, jako bychom je prožili, kdybychom ještě jednou do něho vklouzli.

Musíme mít tedy pocit, jako bychom byli od svého éterického těla oddělení nějakou propastí, která je – tak říkajíc – vyplněna všeobecným éterem, všeobecným světovým éterem, jako bychom byli na druhém břehu éterického těla a viděli odtud odehrávat se v něm rozmanité děje. Jelikož tu jde o děje, jež probíhají v čase, cítíme se být jako poutníky, kteří jdou ke svému vlastnímu éterickému tělu. Ve skutečnosti éterické tělo stále více opouštíme; svým jasnovidným vědomím se mu blížíme. Při tomto přibližování se k tomuto vlastnímu éterickému tělu pak cítíme odpor, něco, co nás jakoby odpuzuje. Přicházíme jakoby k jakési duchovní skále, do níž jako bychom byli vpuštěni. Předtím jsme byli venku; a teď – jako bychom byli vpuštěni dovnitř, jako bychom byli uvnitř. Ne však takovým způsobem, jakým jsme uvnitř tohoto éterického těla za dne. Všechno závisí na tom, že člověk je se svým astrálním tělem a se svým „já“ venku a že dovnitř se jen díváme, to znamená, že jsme uvnitř pouze svým vědomím. Vidíme nyní tedy, co se děje uvnitř.

Určitým způsobem se také proměnilo vše ostatní podobně, jako se fyzické tělo proměnilo v ráj. Ale to, co se zde odehrává, to souvisí mnohem těsněji se současnými pochody v člověku. Považme jen, co vlastně znamená spánek, co vlastně znamená ono „být vně fyzického a éterického těla“. Neboť jsme předpokládali, že se v tomto okamžiku probudili naše jasnovidné schopnosti tím, že

jsme se pojednou za spánku stali náhle jasnovidnými, nebo – že jsme při usínání zůstali jasnovidně při vědomí.

Uvažme jen, co je spánek!

To, co proniká fyzické a éterické tělo vědomím, to je venku. Zde uvnitř probíhají pouze děje vegetativní, odehrává se to, co opět obnovuje (*regeneruje*) síly spotřebované za dne. Ano, to vnímáme. Vidíme, jak jsou nahrazovány síly těla fyzického, jež byly spotřebovány zejména v našem mozku. Ne, že bychom přitom tento mozek snad viděli očima anatoma, nýbrž vidíme zde před sebou ležet člověka fyzického světa, s nímž se během dne svým vědomím ztotožňujeme, jenž je námi teď sice opuštěn, zřetelně však svědčí o tom, že je naším nástrojem. Tohoto člověka vidíme nyní ležet jakoby byl začarován v nějakém hradě. Podobně, jako náš mozek leží v lebce jako nějaký symbol, tak se nám jeví naše lidské bytí na Zemi jako začarovaná bytost, žijící v hradě. Ocitáme se před sebou samými jako bytost, která je zajatá, obklopená kamennými zdmi. Symbolem, jakoby ještě zhuštěnějším symbolem toho je naše lebka. Zvenku se nám to jeví jako naše malá lebka. Přihlédneme-li však k éterickým silám, jež tu jsou základnou, pak se nám objeví to, čím pozemský člověk skutečně je. Objeví se nám – jako nalézající se uvnitř této lebky, jakoby uvězněn v tomto (*lebečním*) hradě. Z ostatního organismu proudí vzhůru síly, které tohoto člověka v této lebeční schráně, jež je jakoby mohutným hradem, udržují. Tedy sem nahoru proudí tyto síly. Nejprve proudí nahoru ona síla, která sem přichází z organismu, síla, jež prostupuje člověka jako nástroj těla astrálního. Vzhůru proudí vše to, co člověka rozněcuje a činí ho mocným skrze nervové provazce. To vše spolu proudí do mozku pozemského člověka, takže se to jeví být jakoby mohutným, mocným mečem, který si člověk na Zemi ukoval.

Potom pronikají vzhůru síly krve. Tyto síly krve se učíme postupně poznávat jako něco, co vlastně stále zraňuje člověka mozku, spočívajícího v zakletém hradě lebky. Jako krvavá kopí jsou síly, které proudí v éterickém těle směrem k pozemskému člověku, který spočívá v zakletém zámku svého mozku. A potom se nám dostane určitého poznání. Je to ono poznání, jímž si uvědomujeme, co všechno smí proudit nahoru do nejušlechtilejších částí mozku. Dříve jsme o tom vskutku neměli ani to nejmenší tušení.

Opět se vrátím z jiného hlediska k tomu, čeho jsem se již v těchto dnech dotkl. I kdyby člověk sebe více jedl živočišnou potravu, pro určité části jeho mozku je to nepotřebné, je to balastem. Zatímco jiné orgány se tím mohou vyživovat, v mozku je něco, odkud je éterickým tělem odmítáno vše, co pochází ze zvířecí říše. Ba dokonce toto éterické tělo odpuzuje od určité části mozku, od určité jeho malé ušlechtilé části to, co pochází i z rostlinné říše a nechává v této části mozku uplatnit se pouze určitý minerální výtažek. A tento minerální výtažek připravuje společně s nejjemnějšími, nejušlechtilejšími paprsky, proniklými (*přijímanými*) skrze smyslová ústrojí. To nejušlechtilejší ze světla, z tónu, z tepla stýká se zde s nejušlechtilejšími produkty minerální říše. Neboť nejušlechtilejší část mozku se živí sloučením nejušlechtilejších smyslových vjemů s nejušlechtilejšími produkty minerálními. Od té nejušlechtilejší části lidského mozku odděluje éterické tělo vše to, co pochází z říše rostlinné a zvířecí. Sem nahoru potom vnikají všechny látky, které člověk do sebe přijímá potravou. Mozek má také méně ušlechtilé části. Ty se živí vším tím, co sem nahoru proudí; tím, čím se organismus buduje. Jen nejušlechtilejší část mozku musí být živena oním nejkrásnějším produktem, vzniklým ze splynutí smyslových pocitů (*vjemů*) a nejušlechtilejším, očištěným minerálním výtažkem. Zde se učíme poznávat

onu obdivuhodnou souvislost člověka s celým kosmem. Zde doslova pohlížíme na místo v člověku, kde se před námi odehrává děj, při kterém myšlení pomocí nástroje nervové soustavy, kterou používá astrální tělo, připravuje meč, potřebný pro síly člověka zde na Zemi.

Tu se seznamujeme s tím, co vše je přimíseno v krvi a co jistou měrou přispívá k umrtvování toho nejušlechtilejšího v mozku. A toto nejušlechtilejší v mozku je pak ustavičně udržováno tím, co vzniká ze splynutí nejjemnějších smyslových pocitů (*vjemů*) s nejjemnějšími produkty minerální říše. A potom proudí k tomuto mozku v době spánku, kdy se mozek neobírá myšlením, ony produkty, které se utvořily dole v nitru z látek říše rostlinné a zvířecí.

Vnikneme-li jasnovidně do svého éterického těla, je tomu tak, jako bychom se ocitli na pokraji hluboké propasti a přes ni viděli probíhat ve svém éterickém těle určité děje. To vše se objevuje v mohutných obrazech, které znázorňují pochody v duchovním člověku během spánku. Toto „já“ a tělo astrální, tento duchovní člověk, který se noří se do hradu, zbudovaného z toho, co je znázorněno pouze symbolicky jako lebka, kde leží spící člověk – a je neustále zraňován krví, na němž vidíme, kterak myšlenky jsou jeho silou – to, co zde musí být vyživováno látkami, pronikajícími sem nahoru z přírodních říší, co musí být ve své nejušlechtilejší části živeno tím nejjemnějším, jak to zde bylo naznačeno – to vše převedeno do obrazné mluvy tvořilo právě podstatu pověsti o svatém Grálu. Tato pověst o svatém Grálu nás seznamuje s oním zázračným pokrmem, který je připravován z nejjemnějších účinků smyslových dojmů a z nejjemnějších účinků minerálních extraktů (*výtažků*), které jsou určeny k tomu, aby vyživovaly nejjemnější část člověka po celý jeho život, jak jej zde on na Zemi fyzicky prožívá. Neboť vše ostatní by jej usmrtilo. Tímto nebeským pokrmem je naplněn svatý Grál.

A to, co se zde jinak děje, co sem nahoru proniká z ostatních říší přírody, to najdeme zřetelně znázorněno, vrátíme-li se zpět k původně sepsané pověsti o Grálu – potom na onom místě, kde jsme uváděni k hostině, při níž se nejdříve podává maso z laně. Pronikání vzhůru do mozku, kde se neustále vznáší svatý Grál – to znamená ona nádoba pro nejušlechtilejší potravu člověka, vším ostatním usmrcovaného lidského hrdiny, ležícího v hradě mozku – to vše je nám líčeno v pověsti.

A nejlépe je to vlastně znázorněno nikoli Wolframem z Eschenbachu, nýbrž exoterně, přes profanaci, která se toho již také zmocnila Chrétienem de Troyes, neboť zde skoro každý může poznat – jsa na to upozorněn – že tato pověst o Grálu je skutečně okultním prožitkem. Jmenovaný pisatel totiž dostatečně naznačil četnými poukazy, že podal to, oč mu šlo, způsobem exoterním. Neboť se tu odvolává na svého učitele a přítele v Alsasku, od něhož se mu dostalo vlastního esoterního obsahu a který jej pak převedl do formy exoterní.

To se událo v době, kdy se to stalo nutné právě s ohledem na onen přechod, ne nějž jsem poukázal ve svém spise „Duchovní vedení člověka a lidstva“. Krátce předtím, tj. roku 1180 byla pověst o Grálu sepsána exoterně.

Takové věci se zdají zevnímu světu dnes ještě jako fantastické blouznění, protože se mu jako skutečnost jeví pouze to, co je rozprostřeno vně člověka. Že je člověk korunou stvoření ještě v mnohem vyšším smyslu – to poznáváme právě tehdy, uvidíme-li své fyzické tělo v původní nádherné velikosti, když vidíme, jak éterické tělo

vnitřně pracuje na fyzickém těle, aby tak opětně probudilo k životu to, co bylo usmrceno a ochromeno oním bodáním, o němž jsem hovořil, že pochází z krve. Éterické tělo stále usiluje o to, aby fyzické tělo bylo pokud je to jen možné, probuzeno k životu. Udržuje toto fyzické tělo po celý lidský život, přestože je vlastně již od začátku svého zrození odsouzeno k smrti. Éterické tělo je udržuje tím, že odstraňuje z určité malé části lidského organismu vše to, co tam přichází z říše zvířecí a rostlinné, a přijímá pouze nejjemnější, nejušlechtilejší minerální extrakt (*výtažek*), spojující je dohromady s nejušlechtilejšími dojmy zevního smyslového světa. Procítí-li to člověk opravdu dost hluboce, pak se může skutečně jevit tato nejjemnější, nejušlechtilejší část lidského organismu jako do všech lidí rozmnožený svatý Grál.

A těmito oběma poukazy jsem dnes chtěl naznačit, jak dochází k určitým typickým imaginacím, které postupně přecházejí pro skutečně jasnozřivý pohled na fyzické tělo, jakož postupně i na tělo éterické, do imaginativních obrazů. A k největším, k nejvelkolepějším imaginacím, alespoň pro život zde na Zemi, patří právě imaginace o ráji a imaginace o svatém Grálu.

VII. přednáška

Haag 26. 3. 1913

Milí přátelé,

včera jsem se pokusil poukázat na dvě legendy: o ráji a o svatém Grálu. Pokusil jsem se poukázat na to, jak obě tyto legendy jsou vlastně okultními imaginacemi, jež možno skutečně prožít, jakmile pro to nastane vhodný okamžik. Když člověk nezávisle na svém fyzickém a éterickém těle – jak je na nich nezávislý v době spánku způsobem nevědomým – nyní vědomě jasnovidně vnímá a dává se k tomuto pozorování (*pro tyto vjemy*) podnítit svým fyzickým tělem, pak se jeho zraku objeví legenda ráje. Když je pak jeho vnímání podníceno tělem éterickým, předstupuje před něj legenda o svatém Grálu. Přitom je nutno vědět, že takové legendy jsou dávány lidstvu buď formou básnického díla, nebo v podobách tak zvaných náboženských legend – a lidstvu se tím zpřístupňují v určité době a určitým způsobem.

Původ těchto legend, jež byly zachyceny vnějším historickým děním, nutno hledat v mystériích, v nichž se nejprve jejich obsah stanovil jasnovidným pozorováním. A při tvoření takovýchto legend je pak obzvláště důležité, aby se co nejvíce péče vynaložilo na takové vystižení původního obsahu a na takové znění, aby to především vyhovovalo (*bylo přiměřené*) době jakož i národu, jemuž se takové legendy podávají.

Nuže, v přednáškách jsme se rozhovořili o tom, kterak fyzické a éterické tělo člověka doznává během okultního vývoje určitých změn. Budeme se ještě podrobněji zabývat astrálním tělem a svým „já“. Potom se vrátíme ještě několika slovy k tělu fyzickému a éterickému. Vidíme tedy, že člověk, jestliže se podrobí této sebevýchově, chtěje se tak dostat dále při přijímání spirituálních moudrostí a pravd, vyvolává tím určité změny v člancích svého duchovního a fyzického uspořádání organismu. Víme z líčení, jichž se nám dostává z akášické kroniky o různých vývojových oblastech, že uvedené články lidské přirozenosti prodělávají určitou postupnou změnu již také během samostatného normálního vývoje a to způsobem, tak řečeno, přirozeným. Víme, že v pradávné době indické (první kulturní epoše po atlantské katastrofě) přicházely především v úvahu děje, uskutečňující se v těle éterickém. Vidíme pak dále, že poté, v epoše praperské, se více uplatňovaly změny v astrálním těle, kdežto během epochy egyptsko-chaldejské změny v duši citivé a konečně v epoše řecko-latinské v duši rozumové. V naší epoše přicházejí posléze v úvahu hlavně změny, jež prodělává duše vědomá. Nyní je pak důležité to, aby taková legenda – jež je dávána v určité době, řekněme v době, v níž se uskutečňují změny v duši rozumové, kdy mají především důležitost skutečnosti odehrávající se v této rozumové duši – byla dána takovým způsobem, který by obzvláštní měrou přihlížel právě k této době. Je tedy důležité, aby si na mysterijních místech, z nichž legenda vyvěrá řekli: Forma poznání této legendy musí být volena tak, aby ony změny, k nimž dochází dnes v duši rozumové, nemohly utrpět případnými škodlivými účinky legendy a tyto byly s to přijímat především její příznivé účinky.

Nejde tudíž o to, aby dotyčný příslušník mysterijního místa, jemuž připadá úloha sdělit tuto legendu světu, prostě šel jen za svým vnitřním podnětem, nýbrž je zapotřebí, aby sledoval to, co je mu diktováno dobou. Oněm změnám, k nimž

dochází jasnovidně v astrálním těle při podrobení se vývojové esoterně okultní cestě porozumíme lépe, když podnikneme právě tímto směrem své příslušné pozorování.

U esoterika nebo u vážně usilujícího anthroposofa, který duchovně poznává svoji životní náplň, žije astrální tělo odděleně. U obyčejného člověka nežije tak volně a samostatně jako u onoho člověka ve vývoji. Toto astrální tělo se určitým způsobem osamostatňuje, odděluje se u toho, kdo prodělává vývoj. Toto astrální tělo se tedy určitým způsobem stává samostatným a odděluje se. Děje se to tak, že přitom neupadá do bezvědomí jako ve spánku, ale jakoby jiným způsobem prodělává to, co jinak prožívá člověk ve spánku. Tím se toto astrální tělo dostává do stavu, jenž je mu přiměřený. U obyčejného člověka, žijícího zcela ve vnějším světě, je toto astrální tělo spojeno s ostatními těly. Ta na něj potom určitým způsobem působí. Tu nepřichází v úvahu jednotlivé nápadné vlastnosti jednoho takového těla. Je-li však toto astrální tělo vytrženo ze spojení s nimi, pak začne uplatňovat své zvláštnosti.

Jaké jsou ony zvláštnosti astrálního těla?

Nuže, milí přátelé, poukázal jsem již, ke zděšení snad mnohého zde sedícího, na tuto jeho zvláštnost. Touto zvláštností astrálního těla zde na Zemi je totiž egoismus. A když astrální tělo, nehledě k ostatním vlivům, které pocházejí od ostatních článků lidské přirozenosti, začne uplatňovat tuto jemu náležející vlastnost, pak je to právě tento egoismus, snaha být výhradně v sobě a pro sebe. To přísluší astrálnímu tělu. Dopadlo by to s tímto astrálním tělem špatně, znamenalo by to jeho nedokonalost, kdyby se nemohlo proniknout silou egoismu, kdyby nedovedlo říci k sobě: v podstatě chci všeho dosáhnout samo, chci vše, co konám, zpracovat v sobě, chci veškerou péči vynaložit výhradně na sebe.

To je skutečná nálada astrálního těla. Jestliže to uvážíme, pak pochopíme, jak může esoterní vývoj právě v tomto směru přinášet různá nebezpečí. Takoví lidé, kteří – řekněme – bez přiblížení k tomu, co právě duchovní věda chce dát, se odváží vstoupit na půdu ne zcela vážného duchovně vědeckého usilování a prodělávají tak určitý esoterní vývoj, mající za následek toto částečné uvolnění astrálního těla – ti pak vynesou na povrch (*vyvolají*) v průběhu svého esoterního vývoje v obzvláštní míře právě tuto vlastnost astrálního těla, právě tento jeho egoismus.

V mnoha theosofických a okultních společnostech můžeme pozorovat, že zatímco se usilovně káže, hlásá a stále opakuje jako mravní zásada nesobeckost a všeobecná láska k lidem, že právě tam v důsledku přirozeného uvolnění astrálního těla kvete tento nevitáný egoismus. Pro pozorovatele duší je tento egoismus tak jako tak na jedné straně něčím zcela oprávněným, na druhé straně však i něčím povážlivým, a to zvláště tenkrát, když se v těchto společnostech příliš mnoho hovoří – chápejte dobře, příliš mnoho hovoří – o zásadách všelidské lásky.

Neboť člověk za určitých předpokladů duševního života hovoří nejraději a nejčastěji právě o tom, čeho má nejméně, o čem ví, že mu to nejvíce chybí. Proto můžeme velmi často pozorovat, že tyto zásady se nejčastěji hlásají tam, kde nejvíce chybí.

Láska ke všem lidem by měla být tak jako tak ve vývoji lidstva něčím, čeho lidská duše již zcela nabyla, co v ní má žít jako něco samozřejmého a o čem člověk cítí: o tom bys neměl planě hovořit, to bys neměl tak často zbytečně brát do úst. Právě tak jako všeobecně známé přikázání praví: „Nevezmeš jméno Boží nadarmo“, tak by se mělo také stát přikázáním pravé, skutečné lidskosti a humanity: „Nebudeš příliš často hovořit o požadavku všeobecné lásky k lidem, jež se má stát základním rysem tvé duše.“ Jestliže mlčení o některých věcech je mnohem lepším výchovným prostředkem než časté mluvení, tím více to platí o věcech tohoto druhu. Zde je

mlčení a tiché kultivování v srdci mnohem, mnohem lepším (*účinnějším*) prostředkem k rozvinutí příslušné vlastnosti než časté mluvení.

Zastávání této zásady nemá zpočátku nic co činit s tím, co bylo právě řečeno o nejvlastnější vlastnosti astrálního těla – s jeho egoismem, s jeho snahou být v sobě, být u sebe, být i sám sebou.

Naskytá se teď otázka: Jak je možno vidět ve správném světle to, co se nám jeví – užíjme klidně takové označení – zpočátku jako odporná vlastnost astrálního těla, to, že toto chce být naprosto egoistické?

Nuže, počínejme si tak, že vyjdeme z jednoduchých životních skutečností. Již v obyčejném životě se setkáváme s případy, kdy se egoismus člověka zvětšuje a kdy jsme nuceni považovat toto jeho zesílení za určitou životní nutnost. Povšimněme si například základního rysu mnohé mateřské lásky a pokusme se porozumět, jak se zde matčin egoismus rozšiřuje na dítě. Je možno říci: čím více pronikáme do méně vzdělaných vrstev lidu a pozorujeme – řekli bychom – odvahu lvice, se kterou matky brání své děti, tím více zjišťujeme, jak útok na dítě znamená vlastně pro matku útok na ni samu. Její jáství se tedy rozšiřuje na dítě a je tomu skutečně tak, že matka by ani napadení některé části svého těla nepocítovala silněji než napadení vlastního dítěte. Neboť přenáší na něj to, co cítí ve svém jáství, a pro uspořádání světa bychom nemohli najít nic lepšího, než kdyby se egoismus takovýmto způsobem přenášel z jedné bytosti na druhé, a kde by jedna bytost zahrnovala ty druhé jakoby do sebe a z toho důvodu rozšiřovala na ně svůj egoismus. Vidíme tedy, že egoismus přestává uplatňovat své stinné stránky, když se bytost rozšiřuje navenek, když se svým myšlením a cítěním dovede přenášet do druhé bytosti a považuje ji potom za patřící k sobě. Matky tím, že na jedné straně rozšiřují svůj egoismus na dítě, činí si tak zase na dítě nárok jako na své vlastnictví; počítají je naprosto k sobě; dělají vlastně to, co činí astrální tělo: vše, co má nějaký vztah ke mně, skrze mne, se mnou atd.

Něco podobného jako u lásky mateřské, můžeme pozorovat také u jiných všednějších případů. Vezměme si člověka, který má dům, dvůr a pole, jež obdělává. Předpokládejme, že by tento člověk měl (řekněme vrtoch) milovat svou hroudu, dům, dvůr a pole a své dělníky tak jako své vlastní tělo. Díval by se tudíž na to vše tak, jako by jeho tělo sahalo ještě dále a měl rád dvůr, dům a pole a své lidi tak, jak mnohá dáma miluje za určitých předpokladů například svoje šaty jako něco, co patří přímo k jejímu vlastnímu tělu. Tehdy se do jisté míry rozšiřuje vlastní bytost na okolí (na venek). Jestliže se nyní péče onoho člověka uplatňuje (*rozprostře*) na toto okolí tak, že vše to, o čem zde byla řeč, on stráží tak a každé napadení odráží tak, jako kdyby chránil své vlastní tělo, pak je skutečnost, že rozprostře na celou zmíněnou oblast svůj egoismus něčím – pro věc samotnou – neobyčejně prospěšným.

Za určitých okolností může být to, co nazýváme láskou, něčím velmi sobeckým. Pozorujme jenom život kolem sebe. Tu vidíme, jak často to, čemu říkáme „milovat, mít rád“, je vlastně sobecké. Avšak sobectví, které se přes osobnost rozšířilo na okolí, může se tímto způsobem stát velmi nezištné, to znamená, že dovede pak o to, co k němu takto náleží, neobyčejně láskyplně pečovat, že to dovede bránit a chránit. Milí přátelé, právě na takových věcech, bychom měli poznat, že se život nedá vtěsnat do pojmů.

Hovořme o egoismu a altruismu; člověk může s takovými pojmy jako egoismus a altruismus vybudovat celé pěkné soustavy. Avšak tyto ztroskotávají na skutečnosti. Neboť rozšíří-li egoismus svůj zájem na okolí tak, že je považuje za součást sebe sama a také o ně pečuje, pak se stává egoismus nesobeckostí. A stane-li se altruismus takovým, že chce obšťastňovat svět pouze tím, co sám má rád, jestliže

chce celému světu vnutit své myšlenky a city a chce použít zásady: „A když nechceš být mým bratrem, pak ti hlavu rozbijí!“ Potom se může stát dokonce i altruismus něčím velmi sobeckým. Skutečnost, žijící v silách a událostech, se nedá vtěsnat do pojmů, a velká část toho, co se vzpírá pokroku lidstva, pramení v tom, že opět a opět vzniká v nezralých hlavách a u nezralých duchů víra, že se skutečnost nějakým způsobem dá vtěsnat do pojmů.

Charakteristickým pro astrální tělo tedy je, že je vysloveně sobecké. Následek toho je, že každý vývoj, který uvolňuje astrální tělo, musí počítat s tím, že se zájmy lidí rozšiřují. A má-li se naše astrální tělo správným způsobem uvolnit od ostatních článků lidské přirozenosti, pak se musí zájem našeho astrálního těla rozprostřít na celou Zemi a všechno lidstvo. Tehdy se zájmy lidstva na Zemi musí skutečně stát zájmy našimi. Zde musí přestat jakýkoli pouze osobní zájem. Vše to, co se týká člověka jako takového, a to nejen v naší době, ale i v kterékoli době celého zemského vývoje, to má nutně vzbudit náš nejhlubší zájem. Musíme se stát schopnými, nevidět rozšíření svého nitra jen na to, co je s námi spojeno jako dům a dvůr a pole, nýbrž musíme se učit považovat za svou vlastní záležitost také všechno to, co patří k celému zemskému vývoji.

Máme-li ve svém astrálním těle zájem o všechny záležitosti Země, jsou-li potom našimi vlastními záležitostmi, pak se smíme oddat egoitě našeho astrálního těla.

Je však zapotřebí, aby se zájmy lidstva na Zemi stali opravdu našimi zájmy. Pozorujme z tohoto hlediska ony dvě legendy, o nichž jsme mluvili včera. Jsou-li tyto lidstvu dávány, pak jsou dávány právě s ohledem na to, aby se člověk pozvedl od jednotlivého zájmu k zájmu všeobecnému. Legenda o ráji vede člověka přímo až k onomu počátku v zemském vývoji, v němž člověk dosud nenastoupil první inkarnaci, respektive, kdy se do ní právě hrouží, kdy k němu přistupuje Lucifer, kdy stojí na počátku celého vývoje, kdy skutečně dovede přijmout do svého nitra všechny lidské zájmy. Tato legenda o ráji je tou myslitelně nejlepší výchovnou legendou, v ní je obsažen ten myslitelně největší výchovný problém, neboť dovede pozvednout člověka ke všelidským hlediskům, dovede do nitra každého člověka vložit zájem, jenž je s to promluvit k srdci každého člověka.

Proniknou-li obrazy legendy o ráji, jak jsme se je snažili pochopit, do lidské duše, tu prostupují astrální tělo, a to pak smí zahrnout do svého zájmu také všechno to, co vstupuje do jeho sféry pod vlivem rozšířené lidské bytosti (bytosti, jež rozšířila svůj obzor na celou Zemi).

Toto astrální tělo se pak vychovalo k tomu, že dovede považovat zájmy Země za své vlastní zájmy. Pokuste se, milí přátelé, pochopit s plnou vážností a důstojností, jaká je vlastně v této legendě obsažena univerzální výchovná síla, jaký je v ní obsažen duchovní impuls.

Podobně je tomu také s legendou o svatém Grálu. Zatím co legenda o ráji je dána – tak řečeno – pozemskému lidstvu, pokud se ono obrací k původu, k počátku pozemského vývoje – a toto má pozvednout člověka až k obzorům celého lidského vývoje; – legenda o svatém Grálu byla dána za tím účelem, aby se vnořila až do nejhlubšího nitra astrálního těla, aby pronikla do nejvlastnějších zájmů tohoto těla astrálního. To proto, jelikož člověk, je-li ponechán pouze sám sobě, stane se sobcem, který pozoruje jenom své nejvlastnější zájmy tohoto astrálního těla. Pokud jde o zájmy astrálního těla, je možno zabloudit pouze na dvě strany. Tyto dvě strany směřují jednak k Amfortasovi a jednak – dříve než je Amfortas úplně vykoupěn – k Parsifalovi. Uprostřed nich se má dít správný vývoj člověka, pokud jde o jeho tělo astrální. Toto astrální tělo tedy usiluje o to, aby mohlo v sobě rozvíjet síly egoismu. Když však do svého egoismu zahrnuje jen zájmy osobní, zatím co by se mělo

rozprostřít (*rozpínat*) přes celou Zem, tu je jím jakoby nahlodáváno, scvrkává se na jednotlivou osobnost. To nesmí být! Neboť dochází-li k tomu, pak je celá lidská osobnost zraňována působením, jež z ní vychází, a jež nachází svůj projev jáství v krvi.

Toto je zbloudění na stranu Amfortase. Jeho základní omyl (*chyba Amfortase*) spočívá v tom, že vnáší do sféry, v níž si astrální tělo mělo získat oprávnění být egoistou, že do ní vnáší to, co zůstává v člověku ještě z osobních žádostí a přání.

V tom okamžiku se stává něčím nevyhlášeným, přináší-li člověk své osobní zájmy do sféry, kde se od nich mělo astrální tělo odpoutat. Tím se stáváme raněným Amfortasem.

Ale i druhé zbloudění může vést k neštěstí. Vyhnout se mu lze jen tehdy, je-li bytost člověka, která je tímto neštěstím ohrožena, zahalena takovou nevinností jako Parsifal. Parsifal vidí několikrát nést kolem sebe svatý Grál. Dopouští se přitom jistého bezpráví (*křivdy*). Pokaždé když je svatý Grál nesen kolem, má na rtech otázku, pro koho je vlastně tento pokrm určen. Nezeptá se však a nakonec je po hostině, aniž by se zeptal. Musí proto po této hostině odejít, aniž by měl možnost dostat zpět to, co tam zapomněl. Je tomu skutečně tak, jakoby se člověk, dosud ne plně zralý, stal v noci jasnovidným a spatřil se propastí oddělen od toho, co je uzavřeno (*obsaženo*) v hradu jeho tělesnosti a jakoby tam na okamžik nahlédl; potom však, aniž by nabyl přiměřeného poznání – tzn., kdyby se neotázel – by se mu vše zase uzavřelo. Nemohl by se pak znovu i kdyby opětně jasnovidně procítl, do tohoto hradu zase vrátit.

V čem spočívá Parsifalovo zapomnění?

Slyšeli jsme, čím je naplněn svatý Grál. Obsahuje to, čím se musí fyzický člověk na Zemi živit, obsahuje výtazek, čistý minerální výtazek, získaný ze všech potravin, jenž se pak spojuje v nejušlechtlejší části lidského mozku s nejušlechtlejšími smyslovými dojmy, které do nás vstupují smysly.

Nuže, komu je tato potrava určena?

Má vlastně být podána člověku, který nabyt porozumění pro to, co jej činí zralým pozvednout se postupně k tomu, co je svatý Grál. To se nám ujasní tehdy, když přejdeme z exoterního básnického podání k esoternímu mysterijnímu vylíčení.

Čím je tedy možno člověku nabyt schopnosti pozvednout se vědomě k tomu, co je v podstatě svatý Grál?

V básni je doslova prstem poukázáno na to, pro koho vlastně je svatý Grál určen, pro koho zde vlastně je; jestliže se uchýlíme k mysterijnímu podání – pak je to teprve jasné.

V původní legendě o svatém Grálu je pánem hradu král rybářů, král vládnoucí rybářskému národu. Avšak někdo jiný byl též takto spojen s rybáři. Ten však nechtěl být králem těchto rybářů, nýbrž něčím jiným mezi rybáři. Ten však odmítl být králem rybářů a přinesl jim něco jiného, než co by jim mohl přinést jako panovník. Byl to – Ježíš Kristus. Poukazuje se tedy na to, že zbloudění krále rybářů – neboť tím je vlastně Amfortas v původní legendě – směřuje oním jedním naznačeným směrem. Není vlastně zcela hoden, aby přijal skrze svatý Grál své uzdravení (*spásu*). Není toho hoden proto, jelikož chce ovládat svůj rybářský lid mocenskými prostředky. Avšak nenechává nad tímto rybářským lidem vládnout pouze duchu.

Parsifal není zpočátku tak dalece vnitřně otevřený, aby se sebevědomým způsobem zeptal: K čemu je zde svatého Grálu zapotřebí? Co je teď nutné?

Král rybářů má zapotřebí umrtvit v sobě svůj osobní zájem a rozšířit jej – podle vzoru Ježíše Krista – na zájem o celé lidstvo.

U Parsifala je pak nutné, aby pozvedl svůj zájem nad pouhé nevinné nazírání k vnitřnímu pochopení toho, co je obsaženo v každém člověku, co má celé lidstvo jako dar svatého Grálu.

Tak se obdivuhodným způsobem vznáší uprostřed mezi Parsifalem a Amfortasem, respektive původním rybářským králem – ideál mystéria na Golgotě. A právě nad klíčovým místem legendy je velmi jemným způsobem naznačeno, že na jedné straně bylo rybářským králem vneseno do oblasti astrálního těla příliš toho osobního, kdežto na druhé straně zde stojí Parsifal, který si přinesl nahoru ještě málo všeobecného zájmu, který je ještě příliš naivní, ještě příliš málo prožívající (*vnímající*) všeobecný zájem světa.

Právě v tom spočívá onen nesmírně výchovný prvek této legendy, že mohla tímto způsobem působit do duší žáků svatého Grálu, takže tito pak měli před sebou něco na způsob váhy: na jedné straně to, co bylo u Amfortase, a na druhé straně to, co bylo u Parsifala; uvědomili si, že je zapotřebí mezi oběma zjednat rovnováhu. Jestliže astrální tělo jde za svými nejvlastnějšími zájmy, povznese se k oněm obzorům nejjobecnějšího lidství, jichž možno dosáhnout, když se stanou pravdou slova: Kde jsou dva shromážděni ve jménu mém, „já“ jsem uprostřed nich; nechť kdykoli během zemského se tito dva sejdou.

Prosím vás právě u tohoto bodu, milí přátelé, aby část nebyla chápána jako celek, ale abyste spojili úvahu dnešní a zítřejší, neboť jednotlivá část může vzbudit nedorozumění. Přesto však je nutno pochopit, že v tomto místě vývoje je astrální tělo člověka pozvedáno k obzorům lidství, takže se nejvšeobecnější lidské zájmy stanou jeho vlastními zájmy. Je-li pak někde lidství poníženo, pošlapáno, tehdy se člověk cítí být sám také poníženo a pošlapán. K tomu je nutné, aby se člověk (dospěje-li ponenáhlou k tomu, že se jeho astrální tělo esoterním vývojem uvolňuje a stává se tak na ostatních člancích nezávislé) obrnil (*chránil*) ihned na počátku proti libovolným vlivům vycházejícím z jiných astrálních těl. Neboť když se uvolní astrální tělo, není již nadále chráněno tělem fyzickým a éterickým, která pro něj tvoří jakoby pevný hrad. Astrální tělo je nyní volné, prostupné, a proto mohou na něj (*do něho*) velmi snadno působit síly jiných astrálních těl. Proto mohou nad ním získat moc astrální těla silnější, než je vlastní astrální tělo, jestliže by se proti jejich vlivu včas neobrnili vlastními silami. Bylo by osudné, kdyby někdo dospěl až k (*své*)volnému ovládnutí vlastního astrálního těla a měl přitom zůstat – ve svém vztahu k astrálnímu tělu – tak nevinný, jako je Parzival na začátku. Tak tomu nesmí být, neboť pak by jej mohly všemožné ovlivňovat všemožné vlivy vycházející z jiných z astrálních těl.

Milí přátelé, po určité stránce může to, na co se zde právě poukazuje, mít také význam v zevním světě. Lidé žijí na Zemi v určitých náboženských soustavách. Tyto mají své kultury, rituály. Tyto obřady obklopují člověka tím, co lze označit jako imaginace, které jsou s pomocí astrálního těla vzaty z duchovních světů. V okamžiku, kdy přijme takové náboženské společenství člověka do svého středu, tento se ocitá v oblasti působení imaginací, které uvolňují jeho astrální tělo po dobu působení obřadu. Astrální tělo se tedy během určitého náboženského obřadu do jisté míry alespoň na krátkou chvíli uvolňuje. A čím působivější (*mocnější*) je obřad, čím více tento potlačuje vliv těla fyzického a éterického, čím více pracuje s takovými prostředky, jež napomáhají emancipaci těla astrálního, tím více je také během příslušných ceremonií toto astrální tělo vytahováno z těla éterického a fyzického. Není také proto nikde tak nebezpečné usnout – promiňte mi toto upozornění, neboť

bych nechtěl, aby to bylo chápáno v posměšném smyslu, tak to míněno není – jako právě v kostele. Protože se ve spánku již beztak astrální tělo uvolňuje od těla fyzického a éterického a proto to, co se odehrává při obřadu, to se zahrnuje do astrálního těla. Jde tu totiž o něco, co bylo dolů pomocí astrálních těl sneseno z vyšších světů. Tedy toho tzv. kostelního spánku, který je v některých krajinách oblíben, by se měli lidé vyvarovat. Jde tu spíše o církve, které mají určité obřady, méně o ty, které vlivem určitého novodobého nazírání se zřekli určitých kultických úkonů, nebo tyto omezili na nejmenší míru. Zde nemluvím o těchto věcech s nějakou zálibou či nezálibou pro to či ono vyznání, nýbrž čistě s přihlédnutím k objektivním skutečnostem. Jestliže tedy člověk tak dalece již emancipoval své astrální tělo od ostatních článků (*těl*), tu na něj lehce působí právě ony podněty, ony síly, které také byly vydobyty pomocí astrálních těl. Jde pak dále o nebezpečí, že by mohla určitá silnější osobnost, jež se dopracovala (*dospěla*) svobodného používání svého astrálního těla, nesmírně ovlivňovat jinou osobu, schopnou rovněž určitým způsobem uvolňovat své astrální tělo, ale která by nebyla tak silná jako ona. Je tomu pak podobně, jako by byly síly astrálního těla silnější osobností doslova přenášeny na osobnost slabší. A pozorujeme-li potom jasnovidně tuto slabší osobnost, tu chová její astrální tělo v sobě vlastně zcela přesně tytéž obrazy a imaginace jako silnější astrální osobnost.

Vidíme, jak je nutné, aby na půdě, na níž je pěstován okultismus, byly také ve zvýšené míře pěstovány morální kvality, neboť pěstování okultismu se nemůže ve skutečnosti obejít právě bez tohoto nutného uvolnění astrálního těla od ostatních článků lidské přirozenosti. Nejzhorbnější však přitom může být, jestliže na tomto okultním poli usilují ještě některé silnější osobnosti po uplatnění své moci, aby mohly uskutečnit své osobní zájmy a své osobní záměry.

Na půdě okultismu mají právo působit vlastně jen takové osobnosti, které se zcela zřekly jakéhokoli osobního vlivu, jejichž největším ideálem je naprosto nechtít něco pro sebe a které se co nejvíce snaží oprostít své působení od osobních sympatií a antipatií.

Ten, kdo má tedy sympatie a antipatie pro to či ono a chce okultně působit, musí důsledně omezit své sympatie a antipatie jen na nejskromnější oblast svého konání a jen v této nejomezenější oblasti je nechat platit.

Do půdy, na níž má vzkvétat okultní hnutí, nesmí být vkládáno nic z těchto osobních antipatií a sympatií.

A jakkoli to zní paradoxně, přece je možno říci, že pro duchovního učitele má vlastně být tím nejlhostejnějším jeho vlastní nauka, kterou je schopen podávat na podkladě svých vloh a temperamentu. Tato může mít význam jen tenkrát, když mu na jeho nauce jako takové vlastně osobně nijak nezáleží, když mu na ní záleží pouze potud, pokud tato může pomoci jiným. Proto také nebude nikdy ani jeden duchovní (*okultní*) učitel své době něco ze svých poznatků vnucovat, jestliže ví, že tato část vědění se pro tuto dobu vůbec nehodí a že by mohla vyhovovat jen době jiné. To vše tedy přichází v úvahu, když hovoříme o zvláštní povaze astrálního těla, jež je podrobeno okultnímu vývoji.

V naší době, v jejím přípravném stadiu, jakož i v tom, jak se tato vyvíjela dále, je tu ještě jedna komplikace.

Co je to vlastně za dobu, tato naše doba?

Je dobou vývoje duše vědomé. Nic není právě tak těsně spojeno s egoismem, který proniká k nejbližším, nejosobnějším zájmům, jako duše vědomá. Proto se

v žádné jiné době nesetkáváme s takovým pokušením, jež by svádělo k záměně těch nejosobnějších zájmů s nejobecnějšími zájmy lidství – jako v naší době. Toto naše údobí muselo tak poněnáhu zájmy lidství jakoby stáhnout do nitra lidského „já“, totiž právě do oné jeho části, která je duší vědomou. Vidíme, jak se lidské zájmy směrem k naší době stahují k bodu našeho „já“, k bodu egoity. Po této stránce je ohromně poučné, zeptá-li se člověk jednou s nejhlubší vážností, bylo-li by vůbec kdy možné ve starém Řecku něco takového, co napsal např. svatý Augustin ve svých „Konfesích“.

Nuže, tehdy to bylo zcela vyloučeno

Řek byl celým svým založením tak uzpůsoben, že jeho nitro bylo v určitém souladu s vnějším světem, takže jeho zevní zájmy byly zároveň jeho zájmy vnitřními, a vnitřní zájmy zasahovaly do světa vnějšího. Vezměte si jen onu celou řeckou kulturu. Je taková, že nutno všude předpokládat určitou úzkou souvislost nitra se zevním světem. Řeckému umění, řeckým tragikům, filosofům, historikům porozumíme teprve tehdy, víme-li, jak se duševnost u Řeků ještě rozlévala do vnějšího světa, a oné, jakoby samozřejmé souvislosti vnějšího okolí s lidským nitrem. S tím teď porovnejme něco jako Augustinovy „Konfese“. Pro něj všechno žije; on ve svém nitru hledá, hloubá, bádá. Pokusme se v Augustinových spisech sledovat tento zcela osobní, individuální ráz. Najdeme jej tam.

Je nutné si říci: Augustin žil (r. 394 – 430) dávno před úsvitem naší doby. On ji však připravuje; je duchem, v jehož spisech najdeme první ranní červánky dávno před východem Slunce, červánky doby, která je zcela uzpůsobena duši vědomé. Jemnější citění může u každého jeho řádku poznávat, u každého jeho řádku vycítit odlišnost od všeho, co bylo možné ve starém Řecku.

A nyní, jestliže víme, že Augustin žije vstříc nové době, v níž se stane egoismus člověka, jeho obírání se svým vlastním nitrem již v rámci jeho tělesnosti, jakoby něčím, pro toto údobí charakteristickým, tu můžeme pochopit, proč Augustin, jež měl vedle tohoto i zájmy širší a dovedl vzhlížet k vývoji celého lidstva, proč se hrozí toho (proč jej jímá hrůza), setká-li se s lidskou bytostí, která dává tušit, že při určitém vývoji směrem vzhůru, musí astrální tělo přirozeným způsobem dospět k egoismu.

Augustin se pouští čistou ušlechtilostí a velkorysostí do egoismu. Mohlo by se říci, že se do něho pouští nesobecky. Přichází však do doby, kdy se lidstvo odpoutalo od velkých všeobecných zájmů vnějšího světa. Považme jen, jak ještě ve třetím poatlantském období upíral každý egyptský člověk svůj pohled vzhůru ke hvězdným světům a jak četl lidské osudy ve hvězdách, jak tu byla duše spojena se všeobecnými zájmy. Toho všeho bylo možno dosáhnout pouze proto, že člověk byl ještě schopen udržovat své astrální tělo ve starém elementární jasnozření, odděleně od fyzického těla. Proto musel Augustin pojmut hrůzu, když se setkal s člověkem, který mu připomínal, že s vyšším vývojem roste nejprve egoismus. Augustin může instinktivně chápat, cítit, že žije vstříc věku egoismu. To cítí, když k němu přistupuje člověk, jenž prokazuje vývoj převyšující jeho tělesnost, že to míří (*směřuje*) k egoismu. A nemůže zároveň pochopit, že tento člověk je schopen ještě s sebou přinést (*vnést*) všeobecné lidské zájmy.

Pokuste se získat tento pocit, který Augustin podle vlastního doznání choval k manichejskému biskupu Faustinovi – neboť toho jsem líčil. Když se s ním setkal, tu Augustin pocítil, co může pocítit člověk, který kráčí vstříc věku egoismu určitým ušlechtilým způsobem a chce tento věk proti egoismu chránit pouze vnitřními silami a který se musí odvrátit od takového člověka, jako byl manichejský biskup Faustinus. Odvrátil se od něho, protože mu představoval to, co se jeví být jako něco, čeho se nemáme dotýkat; neboť v sobě skrývá něco, co se v době egoismu nemůže již nikdy

setkat v exoterním, vnějším životě s porozuměním. Církevní otec Augustin vystupuje tedy proti manichejskému biskupu Faustinovi. Augustin, který kráčí vstříc věku duše vědomé, vystupuje proti lidské osobnosti, která tím, jak setrvává ve spojení s duchovními světy (jak je možno něco takového v okultním světovém proudu uchovávat) – si také uchovává základní vlastnost astrálního těla, před níž se Augustin děsí, ze svého stanoviska právem děsí.

Jdeme o několik století dále. Tu se na Pařížské universitě setkáme s člověkem, který je v literatuře málo známý, neboť to, co napsal, nedává lidem možnost učinit si o něm správnou představu. To, co napsal, jeví se lidem jako pedantské, ale jako osobnost musel působit velkolepě. Jeho osobní působení spočívalo pak především v tom, že usiloval ve svém celém okolí o obnovení řeckého světového názoru. Byl pravým mužem renesance. Zemřel v roce 1518 a působil až do té doby na Pařížské universitě.

Choval se k řectví – ač mnohem exoterněji – jako se choval Faustinus k manichejství, které do svých tradic vedle mnohého jiného přijalo především všechny dobré a velké stránky třetího poatlantského, egyptsko-chaldejského kulturního období.

Existuje tedy tento manichejský biskup Faustinus, s nímž se setkáváme v souvislosti s Augustinem a který si uchovává právě ony okultní zásady třetího poatlantského kulturního období. Roku 1518 umírá v Paříži člověk, který vnáší do svého okolí – byť i exoterně – určité stránky základů čtvrtého poatlantského období. Tím děsil ty, kteří tehdy působili v jeho okolí ve smyslu tradičního křesťanství. Mniši jej považovali za úhlavního nepřítele. Na Erasma Rotterdamského udělal tento člověk velký dojem, když se tento zdržoval v Paříži; jenom mu připadalo, že se zevní okolí špatně hodilo k tomu, co vlastně žilo v nitru této pozoruhodné duše.

A když Erasmus zase odcestoval a odebral se do Anglie, napsal jednou tomu, jenž se mezitím stal jeho přítelem, aby se příležitostně odpoutal od svého fyzického těla, jež bylo stiženo podagrou (*dnou*) a přenesl se duchovně do Anglie, kde by našel v tamních vnějších poměrech lepší půdu pro to, co cítí ve své duši. Že tato osobnost, která v té době působila, mohla dát obnovit se určitým názorným způsobem řeckému citění, to vysvětluje zvláště z toho, když uvážíme vztah jemnocitného Erasma Rotterdamského k této osobnosti. Tak tedy žila, možno říci, na samém počátku údobí egoismu tato osobnost, jež zemřela roku 1518 v Paříži a byla považována za nepřítele těmi, kteří chtěli přizpůsobit život lidských duší době egoismu a kteří pociťovali hrůzu před tím, kdo se snažil znovu vykouzlit ducha starého řectví v době, kdy se člověk cítil více spjat s egoitou astrálního těla. Na Erasma Rotterdamského působila tato osobnost naprosto sympaticky.

Touto osobností byl pak Faustus Andrelinos.

V 16. století máme co činit ve střední Evropě s osobností, o níž je hovořeno jako o potulném pěvci, o níž příslušné lidové báje vypráví, že se odvrátila od tradiční theologie. Tato osobnost se nechtěla nazývat theologem, ale světoobčanem a lékařem. Odložila na čas bibli a zabývala se studiem přírody. Nuže, také toto studium přírody v době, kdy se uskutečňoval přechod od všeho starého ke všemu novému, uvádělo člověka do blízkosti astrální egoity, jako tomu bylo u manicheismu a starého řectví. Tak seznámila tato astrální egoita lidi s tím, co tehdy stálo na rozhraní staré alchymie a nové chemie, staré astrologie a nové astronomie atd. Toto podivné kolísání a těkání přírodní vědy mezi stanoviskem starým a novým – to přibližovalo člověka, když na okamžik odložil bibli, k oné astralitě, v níž je třeba vypořádat se se svým egoismem. Není tedy divu, že hrůza jímala ty, kteří chtěli se

svými tradicemi vystačit v době egoismu, v níž se již plně začala rozvíjet duše vědomá. A tak ve střední Evropě vznikla pověst o třetím Faustovi, o Janu Faustovi, nazývaném též Jiří Faust, který byl skutečnou historickou osobností. 16. století pak spojilo dohromady všechnu onu hrůzu před egoitou astrálního těla tím, že spojilo tři Fausty – Augustinova, Erasмова a Fausta střední Evropy – v jednu postavu, v onu postavu středoevropské lidové pověsti, která se potom stala také Faustem Marlowovým.

Úplným obrácením udělal z tohoto Fausta Goethe svého, v němž nám chce objasnit, že je možno, abychom se neděsili nositele toho, kdo nám přináší astralitu, nýbrž abychom mu lépe rozuměli, tak aby se mohl projevit dalším vývojem, a my mohli vyřknout slova: můžeme jej vykoupit. Celé věky se vypořádávaly s otázkou egoity astrálního těla a v celých legendárních dílech básníků, ba i v celé historii zaznívá tato hrůza člověka před egoismem astrálního těla, jakož i touha vyřešit problém astrálního těla správným způsobem tak, jak to odpovídá moudrému vedení světa a esoternímu vývoji jednotlivé duše.

VIII. přednáška

Haag 27. 3 1913

Milí přátelé,

přístupujeme-li k pochodům astrálního těla a „já“ člověka, pokud je lze prožít při vnitřním vývoji, stává se takové líčení stále obtížnější. Neboť toto prožívání je velmi vzdáleno od toho, co jsme zvyklí prožívat v každodenním životě. V obyčejném duševním životě pokládáme za svůj vnitřní život hlavně to, co prožíváme v astrálním těle, v jeho vzdouvajících se a klesajících vášních, vzrušeních myslí, pudech, náruživostech a tak dále. Jako svůj vnitřní život pocítujeme také to, co se projevuje v souvislosti s naším „já“. Ale to, co takto prožíváme, není přece nic jiného než odlesk, zrcadlení jáství a astrálního těla v éterickém a fyzickém těle. To není přímé, vědomé spoluprožívání astrálního těla a jáství. V našem obyčejném duševním životě, není možno si vůbec učinit správnou představu o vlastním prožívání se ve vyšších světech v astrálním těle a v „já“. Líčíme-li tyto věci, musíme se proto uchýlit k takovému způsobu popisování, který je přirozený pro vyšší světy, musíme se uchýlit k imaginacím; a ty pak skutečně prožíváme. Ale nesmíte si, milí přátelé, představovat, že pohlížení, strnulé zírání na tyto jasnovidné imaginace je snad to jediné, co lze prožívat. Do jisté míry to ani není podstatné. Hlavní věc spočívá v tom, co při tom vnitřně proděláme, jaké pochody a vnitřní zkoušky prodělává duše, když máme tyto imaginace před sebou.

A tak je tomu pak zejména u tak významných a mohutných imaginací jako je imaginace o ráji. Kdo je skutečně prožívá, kdo je má před sebou jako výdobytek vyššího prožívání, ten se cítí být uprostřed jakéhosi vnitřního vlnění v duši, cítí se být uchopen vnitřním duševním vlněním a cítí, jak může určitou měrou zbloudit dvěma směry (včera vyznačenými). Cítí se být přitahován všemožnými vášněmi, náruživostmi, které sem působí z osobního života, který proděláváme na fyzické úrovni. Neboť jako stonásobné, jako znásobené, jako stále víc a více se zvětšující magnetické přitažlivé síly – tak působí stále mocněji ony naše osobní zájmy, které si ponenáhlu člověk k sobě na fyzické úrovni připoutal. Na druhé straně cítí člověk ještě něco jiného: čím blížeji k nám imaginace ráje přistoupí, tím zřetelněji se tato před námi rýsuje, tím větší moci nabývají ony síly, které člověka stahují dolů k osobním zájmům. A to, co způsobují, možno označit následovně: tuto imaginaci o ráji mu stále více zahlazují, či lépe řečeno – nedávají jí ani správně vzniknout, člověk je jako omámen. To, co tu člověk vleče jako své osobní zájmy, afekty, city a pocity atd., to jsou jakoby znásobené magnetické síly, jakési omamné prostředky. A potom, pokouší-li se člověk, aby ve své sebevýchově dospěl tak daleko, že je schopen pohlížet na své astrální tělo stále více pravdivě (má-li člověk tuto imaginaci o ráji, pak je již mimo své fyzické a éterické tělo a je tedy uvnitř těla astrálního a „já“), jestliže tedy pochopí povahu a ráz (*charakter*) astrálního těla, potom si uvědomuje: to je pravé sobectví (*skutečná egoita*). A to je na tomto místě, k němuž jsme dospěli sebevýchovou, oprávněně jen tehdy, jestliže ve svých egoistických zájmech neučiní hlavní věcí věci osobní, které k nám potom přicházejí sterými a sterými silami, nýbrž ztotožňuje se vzrůstající měrou se všeobecnými zájmy lidstva a světa. Na tomto místě okultního vývoje pocítujeme totiž jako protiváhu k egoismu astrálního těla něco jiného, co se vynořuje stále více, čím více se hýbají v našem uvolněném astrálním

těle jeho egoistické síly (*tendence*). Cítíme stále více samotu, ledovou osamocenost. Ta náleží také k tomu, co člověk prožívá v onom naznačeném vnitřním vlnění. A je to tato mrazivá osamocenost, jež nás jakoby léčí z přemíry egoismu; a naše sebevýchova je tehdy správná, jestliže pociťujeme v sobě v tomto místě své esoterní cesty nejen to, co nás pudí být toliko skrze sebe sama a být jen pro sebe, ale právě i tuto ledovou osamocenost.

Je právě tak důležité mít tento pocit, jako se postupně blížit k imaginaci ráje. A působí-li společně obě tyto dvě síly – síla egoismu, který se rozšiřuje na zájmy celosvětové, jakož i mrazivá osamocenost, pak teprve se člověk blíží imaginaci o ráji stále víc a více. A vynořila-li se s potřebnou silou, je-li skutečně zde, pak také nadešel okamžik, kdy možno naprosto správným způsobem prožít setkání se Strážcem prahu. Je obtížné charakterizovat tohoto Strážce prahu najednou – učinil jsem tak již v různých našich úvahách dříve.

Všimněme si dnes méně popisu Strážce prahu, ale spíše, jak vnitřně prožíváme lidské schránky a lidské „já“. Přijdeme-li do blízkosti imaginace o ráji, tzn. oživujeme-li stále více tuto imaginaci a setkáme se potom se Strážcem prahu, teprve tehdy ucítíme hodně silně ony magnetické síly. A když stojíme potom před Strážcem prahu, cítíme se – a je to zdrcující pocit – jako bychom byli spoutáni, přikováni (*přimrazení*). Neboť teď působí všechny ony magnetické síly, které stahují člověka dolů k osobním věcem, ty nyní vrcholí ve svém náporu. A jedině tehdy, jestliže jsme dospěli tak daleko, vychovala-li nás mrazivá samota tak, že jsme skutečně schopní učinit zájmy světa svými vlastními, můžeme přejít kolem Strážce prahu. A potom můžeme pocítit: spojujeme se s imaginací ráje, sjednocujeme se s ní. Cítíme se potom být v jejím nitru. Tento zážitek, toto cítění se v nitru imaginace ráje, to je zároveň jakoby oprávněným pocitem skrze světové zájmy, takže si pak můžeme říci: ano, své vlastní zájmy smíš nyní uplatnit, neboť teď se staly zájmy světovými.

Nepřejdeme-li však kolem, nezískali-li jsme ještě dostatečně zájem o všeobecné zájmy, pak osobní zájmy stáhnou člověka nezadržitelně zpět a pak se dostaví to, o čem okultismus praví: člověk ještě nenabyl dost sil, aby prošel kolem Strážce prahu. Potom tyto naše osobní zájmy zatemní imaginaci ráje; potom z ní získáme jen určitou část, dostává se nám nejasného a neúplného dojmu, a jakoby nás to zase strhlo nazpět do osobního života. Ale může se stát, že jsme určitou měrou získali schopnost mít jasnovidné zážitky. Ty jsou potom skutečnou májou, jsou naprosto klamné, neboť jsou všude prostoupeny a zamlženy osobními zájmy.

Teprve tento zážitek způsobí, že člověk plně pochopí, doopravdy ví, jak (*proč*) musí osobní zájmy přejít ve světové, chce-li skutečně správně vidět v duchovním světě. Je tomu skutečně tak, že člověk tomu nemůže uvěřit dříve, když osobní zájmy mluví proti této víře. Avšak na tomto místě jsme již nuceni to připustit.

Ocitáme se tak, milí přátelé, tak řečeno na velmi odvážném místě popisování okultních poměrů. Přesto však se pokusíme vylíčit tímto dosavadním způsobem také další kroky tak, jak tyto vyplývají ze zkušeností duchovního badatele a jež je nutno sdělit, jestliže má být dosaženo toho, aby se tyto skutečnosti mohly stát určitým způsobem vlastnictvím naslouchajících lidí – a tito je v sobě mohli zpracovat. Neboť tyto věci nelze podat abstraktně, nelze je odět do abstraktních pojmů. Je nutné pokusit se to, co se jeví jasnovidnému pohledu, spíše jen zachytit nákresem. Tomuto jasnovidnému zření se však nesmí rozumět tak, že je možno je popsat (*zachytit*)

s obvyklou strnulostí a schématicností. Nuže, to, co budu nyní líčit, je opět typickým zážitkem – jako byla imaginace ráje. Ale člověk musí vlastně mít ten zážitek, aby mohl poznat, co to je vlastně okultní poznání a co to je duchovní zření. Předtím nelze mít správný pojem; míním tím žádný prožitý pojem o okultním zření. Je však potom možno, jsou-li nám líčeny takové věci, pochopit je i tehdy – dokud ještě nejsme přímo jasnovidní – použije-li se zdravého lidského rozumu. Toto však musí být vylíčeno a to takovým způsobem, který vyplývá ze samotného nazírání.

Předpokládejme, že člověk již prošel kolem Strážce prahu, že může nyní oslavit své sjednocení s imaginací ráje a prožívat se uvnitř této, jakoby se teď tato imaginace stala jeho vlastní větší astrální schránou. A to tak, že člověk cítí sice ještě přesně na sobě své astrální tělo, takže ví, že toto souvisí s jeho „já“. Toto astrální tělo však rozšiřuje zároveň své zájmy také na všechno to, co se týká skutečností a bytostí z imaginace o ráji. Když člověk oslavil toto sjednocení s imaginací ráje, pak může mít asi následující pocit: bude vnímat své astrální tělo, jako náležející sobě, a cítil-li dostatečně, co bylo vylíčeno jako mrazivá samota, pak bude v něm tento pocit silou. Tento pocit mrazivé samoty jej uchrání před tím, aby viděl – při tomto svém sjednocení s imaginací ráje – jenom sám sebe. Vybuduje si tím orgán, který mu dává vidět i jiné bytosti. Jeho jasnovidný (*okultní*) pohled spočine nejprve na bytosti, která na něho učiní zvláštní dojem právě tím, že se mu podobá tak, jako by to byl on sám. On sám se cítí ve svém „já“ a ve svém astrálním těle. Ale i druhá bytost se mu bude zprvu také jevit s jástvím a astrálním tělem. To pochází od toho, že vlastnosti a síly, které si člověk přináší s sebou pro takovýto okamžik, způsobí, že člověk může zřít právě takovou bytost, která se jeví jako obdařená jástvím a astrálním tělem.

A teď dotyčný člověk bude mít následující pocity – jež jsou způsobeny mrazivou samotou, kterou se naučil snášet: jeho astrální tělo se ve svých silových účincích projeví tak, jakoby chtělo proudit směrem nahoru. Kdybych to měl znázornit schematicky, pak bych to musel nakreslit takto:

Jáství („já“) jako jádro komety a astrální tělo jako její vzhůru směřující ohon.

Ale to je jen schéma. My před sebou vidíme bytost, vidíme sebe jako bytost – a toto nazírání, o něž tu jde, je něčím daleko komplikovanějším, než obyčejné pohlížení na sebe jakožto fyzickou bytost. Onu druhou bytost, k níž obracíme nyní svůj zrak, vidíme také v jejím jáství.

Je to – tak řečeno – typický zážitek a je to míněno tak, že náš pohled se jednoduše upře nejdříve na bytost takto uzpůsobenou. Cítíme však, že se tato bytost nenalézá v takové sféře mrazivé samoty jako my sami a proto se také její astrální tělo obrací jakoby dolů.

Je nejvyšší významné, abychom prožili, jak se my sami nacházíme v astrálním těle, které se otvírá směrem nahoru, rozvíjí se působení sil nahoru, chce proudit nahoru – a toho druhého, druhou bytost vidět jako jáství, jehož astrální tělo vysílá své síly směrem opačným, směrem dolů.

Nyní se našemu sebevědomí objeví v tomto typickém zážitku toto: „Ty jsi v nevýhodě, ty jsi méně dokonalý než ona druhá bytost.“ To dokonalejší u ní spočívá v tom, že se svým astrálním tělem dovede otvírat směrem dolů; že dovede své síly jakoby dolů rozlévat.

A člověk nabude dojmu: „Ty jsi opustil fyzický svět – kdežto síly, které směřují z astrálního těla druhé bytosti směrem dolů, ty se vrací do fyzického světa, ty do něho proudí a působí v něm jako síly požehnání (*žehnající*).“ Zkrátka, člověk má dojem, že stojí před bytostí, která umí to, čeho si vydobyla v duchovních světech,

sesílat dolů na Zem jako žehnající duchovní déšť (*déšť ducha*). A člověk sám není schopen obracet se svým tělem astrálním směrem dolů, nýbrž ono chce proudit nahoru. Máme pocit, že jsme právě proto méně hodnotní (*podřadnější*). A dostavuje se ještě další pocit: toto vědomí, které v tobě vzešlo, tě musí vést (*přimět*) k nějakému duchovnímu činu. Zraje v nás určité duchovní odhodlání. Toto duchovní rozhodnutí spočívá pak v tom, že svou osamělost přinášíme pojednou k této druhé bytosti, že se snažíme svůj mrazivý pohled proteplit jejím teplem, že se s ní sjednocujeme. Po nějaký okamžik máme dojem (*pocit*), jakoby se naše vědomí mělo zcela vymazat, jako bychom měli usmrtit sebe sama, jako bychom měli svou bytost spálit.

Potom nastane něco, co lze popsat následovně: do našeho vědomí, které se již cítilo jako vymazané, proniká něco, s čím se seznamujeme jakoby poprvé. Cítíme, že do nás vniká inspirace. Člověk se cítí inspirován.

Je to jako rozhovor, typická rozmluva, kterou vedeme s bytostí, se kterou se seznamujeme pouze proto, jelikož tato nám poskytuje svou inspiraci. Je-li člověk schopen, aby skutečně rozuměl tomu, co tato bytost do něj vysílá jako svůj inspirující hlas, pak by se to dalo asi přeložit do slov: „Jelikož jsi k němu našel cestu a spojil ses s jeho žehnajícím deštěm, tak se smíš s ním a v něm vrátit k Zemi a „já“ tebe ustanovuji na Zemi jeho ochráncem.“ A člověk má pocit, že přijal něco nekonečně významného do své duše tím, že směl slyšet tato slova inspirace. A skutečně potom ví, že v duchovnu existuje bytost, jež má větší hodnotu, která smí rozlévat svou astralitu žehnajícím způsobem dolů. Tím, že se s ní smíme spojit a že se smíme po návratu dolů stát jejím strážcem, učíme se teprve rozumět tomu, kterak jako fyzický člověk chodíme po Zemi, jak se chováme se svou fyzickou a éterickou schránou k tomu, co prostoupilo naše „já“ a astrální tělo jako vyšší síly. Svou fyzickou a éterickou schránou jsme strážci toho, co se v nás má stále více rozvíjet k vyšším sférám. Až cítí člověk svou vnější bytost jako strážce bytosti vnitřní, teprve potom se mu dostává ve vnitřním prožívání vlastně pravdivého a skutečného porozumění pro poměr vnějších schrán člověka k jeho vnitřním článkům (*k vnitřní bytosti člověka*).

Jestliže jsme tedy prošli kolem Strážce prahu, nezůstane tento zážitek, který jsem zde popsal, osamocený, nýbrž následuje po něm vzápětí zážitek další. Nejdříve jsem vám vylíčil čistě jasnovidný a inspirovaný zážitek, který může člověk mít, když vně svého fyzického a éterického těla dospěje k tomu, aby se spojil s imaginací ráje. Když se mu pak dostane oné inspirace, která člověku teprve dává ponětí o poměru schrán k jáství člověka – jestliže jsme pak prošli kolem Strážce prahu, tehdy se k prvnímu dojmu (*zážitku*) přidružuje další. Náš pohled jakoby míjí Strážce prahu a my pohlížíme kolem něho dolů do světa fyzického. Kreslím zde tuto čáru jako hranici mezi vyššími duchovními světy a světem fyzickým, takže zde nahoře je jakoby oblast světa duchovního a zde dole světa fyzického.

Nyní tedy pohlížíme sem dolů – do světa fyzického a objeví se nám další obraz, obraz toho, jací jsme jako takoví zde dole na Zemi. Vidíme zde dole své astrální tělo. Avšak toto astrální tělo, které se nyní jeví jako zrcadlený obraz, směřuje dolů, nechce rozvinout sílu, aby proudivo do duchovního světa. Zůstává jakoby lpět, viset na fyzické úrovni, nepozvedá se do výše. Člověk vidí také zrcadlený obraz druhé bytosti, jejíž astrální tělo však proudivo nahoru, takže máme pocit: toto astrální tělo směřuje vzhůru do duchovního světa. Vidíme sebe a vidíme toho druhého. Máme pocit: zde dole stojíš ty ještě jakoby jednou; na místě druhé bytosti stojí zde dole skutečně

druhý člověk. Je to člověk který je lepší než ty; jeho astrální tělo usiluje nahoru a směřuje vzhůru jako kouř. Tvoje astrální tělo usiluje (*obrací se*) k Zemi, směřuje jako dým dolů. Při pohledu dolů člověk pojednou pocítí svoje jáství („já“), které žije uvnitř něho, a vznikne v něm hrozný pocit: „V tobě se začíná rodit (*probouzet*) rozhodnutí, hrozná rozhodnutí – toho druhého, kterého poznáváš jako lepšího, zabít, usmrtit.“

Člověk ví: toto rozhodnutí nepřichází zcela z našeho „já“, neboť „já“ máme zde nahoře. Je to jiná bytost, která z nás tam dole promlouvá; ale ona ponouká k rozhodnutí toho druhého usmrtit. A teď člověk slyší znovu hlas, který nás dříve inspiroval, ale teď mu zaznívá jako strašlivý hlas trestajícího: „Kde je tvůj bratr?“

A z tohoto „já“ (*jáství*) navenek proniká hlas, připojující se k hlasu předešlému.

Dřívější inspirace k nám hovořila: „Tím, že ses spojil s žehnajícimi silami druhé bytosti, budeš se s těmito žehnajícimi silami rozlévat směrem dolů a „já“ tě učiním ochráncem druhé bytosti.“

Nyní se pak derou z úst bytosti, v níž poznáváme sebe sama, slova: „Nechci být ochráncem svého bratra!“

Nejprve ono rozhodnutí toho druhého zabít a pak protest proti inspirujícímu hlasu, jenž pravil: „Jelikož jsi chtěl spojit svůj chlad s jeho teplem, ustanovuji tě za strážce toho druhého.“

Protestující slova pak zní: „Já“ nechci být jeho ochráncem!

Když by měl člověk tento imaginativní zážitek, pak, milí přátelé, ví, čeho všeho může být lidská duše schopna a ví především jedno: že i ty nejušlechtilejší věci duchovního světa, jestliže jsou obráceny ve svůj opak, mohou se stát těmi nejhroznějšími věcmi ve fyzickém světě. Víme pak, že v hloubi lidské duše zvrácením nejušlechtilejší obětavosti v její opak, může vzniknout přání usmrtit svého bližního. A tak teprve od této chvíle víme, co je míněno v bibli, když nám vypráví o Kainovi a Abelovi. Nyní víme, že je to jen vylíčením okultního zážitku a to onoho, o němž byla právě řeč. Kdyby měl líčit pisatel vyprávění o Kainovi a Abelovi z jiných důvodů než z těch, které tu vplynuly z vývoje lidstva, co se dělo s člověkem před událostí v ráji, byl by popisoval ve smyslu nákresu zážitek horní.

Takto však začíná událostí v ráji a popisuje ono zrcadlení. Neboť Kain k Abelovi choval, dříve než tu byla doba pozemského vývoje (v ráji), takové city, jak to bylo zde nahoře naznačeno. A po pokušení a po ztrátě onoho zření, jehož člověk znovu dobývá skrze imaginaci ráje v okultním zření, proměnila se u Kaina obětavost v to, co se objevuje zde dole. A přání duše usmrtit toho druhého se proměnilo ve skutečnost, o níž nám vypráví bible: Snad strážcem svého bratra jsem „já“?

To je vlastně zrcadleným (*převráceným*) obrazem oné druhé inspirace: „Chci tě zde dole na Zemi ustanovit strážcem toho druhého.“

Právě na základě tohoto vylíčení můžete zvážit, jak významné jsou takovéto typické zážitky, neboť vytvářejí určitou spojitost mezi tím, čím jsme dnes a čím jsou ty nejvšeobecnější zájmy lidstva. Ale zároveň nám zcela zřetelně ukazují, že tím hlavním v tomto jejich vzdouvajícím se a opadávajícím duševním životě je uvědomovat si, jak lidský vývoj udělal tento kolosální skok od toho, co jsem vám vylíčil jako první – tak řečeno – předzemskou imaginaci, k tomu, co je znázorněno ve vypravování o Kainovi a Abelovi – jako o všelidské události po onom vyhnání z ráje, po vyhnání, po němž se stal Strážce prahu pro lidi neviditelným. Teprve poznání tohoto skoku ve vývoji lidstva nám vlastně teprve může ukázat, čím vlastně je pozemský člověk. Neboť jestliže zcela procítíme to, co bylo právě vypravováno, pak

se poněmáhlu dozvídáme o tom, jak je tento pozemský člověk postaven do této sféry Země, že je vlastně převrácením toho, čím kdysi byl. A my jsme si pojednou jisti tím, čím bychom se byli museli stát, kdyby se nepříhodilo něco jiného.

Kdybychom se byli prostě beze všeho ostatního během tohoto pozemského vývoje rozvíjeli dále, pak bychom se dozvěděli, čeho je to pozemské zde dole zrcadleným obrazem. O tom se však zprvu nesmělo vědět. V podstatě je teprve v dnešní době dána lidem možnost, že se smějí něco dozvědět něco o tom, čeho zrcadlením je příběh o Kainu a Abelovi; že je to vlastně zrcadlením vznešené oběti. Všechno to, co bylo nahoře, co bylo před rájem, bylo zahaleno. Bylo to zastřeno samotným Strážcem prahu. Jinými slovy – lidé byli vyhnáni z ráje. A to se mohlo stát pouze tím, že bylo fyzické a éterické tělo člověka prostoupeno silami, jež mu neumožnily vykonat to, co je oním zrcadleným obrazem – neboť zcela určitě by to člověk proměnil v čin, kdyby si v plném rozsahu mohl uvědomit, co všechno je skryto v astrálním těle. A je to fyzické a éterické tělo člověka, která jej omamují do té míry, že se jeho přání usmrtit druhého nestává skutkem.

Považte jen, co vše je řečeno takovouto prostou větou: Tím, že dobré duchovní božské mocnosti daly člověku fyzické a éterické tělo, aby se nemohl ohlížet nazpět, tím nastalo zároveň také jakési utlumení, určité zahlušení přání války všech proti všem. Toto přání se neoživuje v duši, protože fyzické a éterické tělo člověka je uzpůsobeno tak, že se takové přání utlumuje. Člověk nemůže vidět své astrální tělo, proto také neví nic o tomto přání a neuskutečňuje je.

Podívejte se, chce-li člověk líčit astrální tělo v jeho vzájemných vztazích k „já“, pak musí líčit věci, které nejen zůstávají jednoduše před člověkem skryty, nýbrž před ním také skryty být musely. Co se vlastně stalo tím, že bylo utlumeno přání, jakož i jiná podobná přání, která směřují ke zničení, k rozkladu lidského a jiného soužití, uskutečňujícího se na fyzické úrovni?

Tato jeho přání byla tím zeslabena. Lidská duše si je uvědomuje jen slabě, lehounce. Cítí je v sobě hovořit jen tiše. A toto lehounké pociťování oněch přání, jež by se stala něčím hrozným, kdyby je člověk uvedl v život, to je skutečné lidské pozemské poznání.

Vyslovuji zde nejprve definici toho, co je lidské pozemské poznání. Toto pozemské poznání jsou otupené pudy ničení. Je to Šiva se svou nejstrašlivější mocí, jenž je tak dalece oslaben, že se plně nevyžívá, jenž je jakoby jen stínovitě naznačen, jenž se otiskl pouze do lidských představ. To je mája lidského nitra, to je poznání člověka. Tak muselo být oslabeno poznání, respektive musely být oslabeny lidské pudy a jeho vnitřní síly tak, aby člověk nemohl v sobě vyžívat to strašné, to, v čem vládne Ahriman (neboť původně je to Ahriman, který v nás toto přání vzbuzuje, *podněcuje*). Ahrimanova moc musela být oslabena tou měrou, aby člověk neuváděl stále do života Ahrimana a nečinil se tak stále služebníkem Šivovým. Touto měrou bylo třeba oslabit souhrn těchto sil, aby vládly v člověku pouze tak, že se může svými pojmy a idejemi nořit do jiných bytostí. Pokouší-li se člověk proniknout svými pojmy do jiné bytosti, pokouší-li se nořit své představy do bytosti druhého, pak je tato – do bytí druhého vnořená – představa vlastně otupenou zbraní Kainovou, jež proklála Abela. To, že byla tato zbraň takto oslabena, umožnilo potom, aby to, co bylo naráz obráceno ve svůj opak, mohlo vejít do vývoje. A tak pomalým vývojem dospívá člověk prohlubováním svých poznatků k tomu, že dále postupně vyvíjí to, co jinak nemohl plně vyžít ve fyzickém světě, v němž by se to stalo ničivým pudem; že to pak pomalu vyvíjí v předmětném poznání, potom v imaginativním poznání (které již více

proniká do bytí druhého), v inspirativním poznání (které vniká do jiné bytosti ještě více) a konečně v poznání intuitivním (které do ní vstupuje již zcela a s ní duchovně dále žije). Tak se ponenáhlu dopracováváme k pochopení, co je to vlastně toto „já“ člověka. Astrální tělo je – co do své nejniternější přirozenosti – velkým sobcem (*egoistou*). „Já“ je více než velký sobec, nechce pouze sama sebe, chce být ještě i v druhém, chce se ještě dostat i do druhého. A poznání, jež dosahujeme zde na Zemi, je právě touto otupenou, zeslabenou dychtivostí, chtít přejít do nitra druhého, rozšířit vše to, čím člověk je, nejenom v sobě, nýbrž dále mimo sebe ven do jiných bytostí. Tato snaha je tedy vystupňování egoismu nad sebe sama.

Obrátíte-li svůj zřetel především k tomuto původu poznání, potom pochopíte, jak je všude kolem dána možnost, aby se tohoto poznání zneužilo. Neboť v okamžiku, kdy se toto poznání dostane na scestí, tu vede ihned ke zneužití – a to právě tehdy, je-li toto poznání skutečným poznáním v jáství. Jenom tím, že člověk pokračuje a činí toto pronikání do nitra druhého stále duchovnějším a duchovnějším (podobně jako též dospíváme k astrálnímu tělu, rozšířenému na zájmy světa) – k tomu je třeba zřít se jakéhokoli vnikání do druhé bytosti, pokud nejsme schopni ji nechat zcela nedotčenou v její vlastní podstatě, pokud tedy zájem druhé bytosti nedovedeme stavět nad zájmy vlastní – jen tím se stáváme zralými vystoupit vzhůru na cestě poznání.

Člověk nemůže tak jako tak poznat nějakou bytost z hierarchie Andělů, nedospěl-li k tomu, že ho nitro Anděla zajímá více než nitro vlastní. Pokud máme větší zájem o svou vlastní bytost než o bytost andělskou, potud nejsme schopni ji poznat. Musíme se tedy nejprve vychovat ke světovým zájmům a od těch potom k zájmům, které jdou ještě dále, takže se nám pak druhá bytost jeví být významnější, důležitější než jsme my sami. V témže okamžiku, kdy se člověk pokouší dostat se svým „já“ v okultních zážitcích dále a přitom se nám jeví být toto naše vlastní „já“ přece cennější než bytosti druhé, v tom okamžiku se ocitáme na scestí. A budete-li sledovat tento myšlenkový pochod, můžete nabýt představu o tom, co je černá magie. Neboť ta začíná tam, kde se okultní činnost vnáší do světa, aniž by člověk byl s to, aby nejprve rozšířil své zájmy na zájmy světové, aniž by druhé zájmy hodnotil (*cenil*) více než své vlastní.

Věci tohoto druhu se mohou sdělovat vlastně jenom takovým způsobem, že tím podněcujeme určité představy, neboť tyto skutečnosti jsou příliš významné, než aby se k jejich pochopení mohlo poskytovat více než pouhý podnět. Chtěl jsem poukázat, jak je možno ponenáhlu dospět k uvědomění si toho, že to, co v našem nitru žije jako tělo astrální a „já“, nelze v jejich pravé podobě poznat ve světě iluze (ve světě máji). Neboť to, jak člověk niterně prožívá své astrální tělo, tak to není jeho skutečným astrálním tělem, ale jen jeho zrcadlením v éterickém těle. A co člověk nazývá svým „já“, není ve skutečnosti jeho pravé „já“, nýbrž jen jeho obrazem v zrcadle éterického těla. Člověk tedy prožívá pouze zrcadlové obrazy svého nitra. A kdyby měl jako nezralý prožít skutečné útvary svých vyšších vnitřních článků (vlastního astrálního těla a „já“), tu by se v něm probudily ničivé pudy, stal by se agresivní bytostí s touhou škodit. A všechny tyto věci jsou základem černé magie. I když cesty, jimiž tato kráčí, jsou velmi rozličné, její účinky jsou vždy takové, že nesou znamení (*znaky*) spojenectví s Ahrimanem nebo Šivou. Učíme se tedy poznávat astrální tělo a „já“ v jejich skutečné podobě tím, že si uvědomujeme, že je smíme poznávat pouze tehdy, jestliže zároveň uznáváme nutnost, že se musí vyvíjet, že se musí stát

hodnými toho, čím mají být. Nejnítěrnější (*vrozenou*) povahovou vlastností astrálního těla je egoismus. Musí se však stát ideálem – smět být tímto egoistou, protože se světové zájmy stanou našimi. Ideálem musí být smět se vnořit do jiných bytostí, protože je zde vůle nehledat v druhé bytosti sebe samého se svými zájmy, nýbrž nalézat ji významnější než jsme my sami. Ve své sebevýchově musíme jít tak daleko, abychom mohli cítit tento horní obraz v jeho celém okultně mravním významu. Tento obraz, to, co jsme my sami, nutno pozvolna přetvořit tak, aby nás naše afekty, naše pudy, žádosti a vášně nemohly již hřát, nýbrž abychom se vžíváním do astrálního těla vžívali také do mrazivé osamělosti a tím se otevřeli teplu; to znamená hřejivému zájmu, jenž proudí z jiných světů, jakož se i spojili se žehnajícími silami, které vycházejí z těchto druhých bytostí. Tím se zároveň dostáváme k východisku, z něhož se lze povznést k vyšším hierarchiím v jejich skutečné podobě. Nedostaneme se k nim, jestliže se nedovedeme důstojným způsobem postavit vůči této imaginaci a inspiraci (jak byla vylíčena), jestliže je nedovedeme snést. To znamená, jestliže nedovedeme snést ony možnosti, skryté v hlubinách lidské přirozenosti z doby, kdy došlo k jejímu pádu z duchovních světů do světa fyzického. Nechceme-li vidět dole podvojný obraz Kaina a Abela, sebe dole, jakož i reprezentanta svého vyššího „já“ (jenž je však jako prostředník mezi námi a vyššími hierarchiemi), potom nemůžeme vystoupit nahoru. Avšak jsme-li s to, abychom v sobě kultivovali tento cit, který je zde naznačen, potom prožijeme své „já“ a s ním také přístup k vyšším hierarchiím.

IX. přednáška

Haag 28. 3. 1913

Milí přátelé.

Znal jsem kdysi dnes již zemřelého básníka. Ten se mi jednou, bylo to v osmdesátých letech, svěřil, že má velký strach z budoucnosti lidstva. Způsob, jakým to vyjádřil, byl snad trochu paradoxní. Bylo však cítit, že to se svými obavami, jakož i s tím, oč mu přitom šlo, myslí zcela vážně. Proto také upadal do jisté tomu odpovídající nálady. Říkal, že se mu zdá, jako by budoucí vývoj lidstva směřoval k tomu, že člověk bude vyvíjet stále více jen svou hlavu a že vše ostatní u něj zakrní. Myslel to – jak jsem řekl – vážně a vyjádřil to určitým paradoxním způsobem – když řekl, že se obává, že rozumová, intelektuální stránka člověka nabude jednou u člověka takové převahy, že se v důsledku toho lidská hlava rozroste do veliké koule a že lidé se potom budou koulet kupředu jako se kutálí koule po zemi. Myslel to smrtelně vážně, neboť si uvědomoval, že žijeme v době intelektualismu, ve věku vytváření intelektuálních sil (*schopností*), které se projevují právě v hlavě a že tyto intelektuální síly budou stále více mohutnět. Je tedy dostatečné množství důvodů k tomu, aby si člověk mohl uvědomit, jak málo radostné budoucnosti kráčí lidstvo vstříc.

Je to ovšem naprosto paradoxní výrok a my bychom mohli říci, že i strach, z něhož jeho pesimismus prýštil, byl rovněž do jisté míry paradoxní. Ale jak tomu již s lidským rozumem bývá i v jiných věcech, podobně je tomu i v tomto případě. Lidský rozum má totiž často tendenci přestřelit a v důsledku toho vyvozovat z určitého pozorování určité závěry. Můžeme to pozorovat jak ve vnějším (*exoterním*) životě, tak např. i v rámci samotného theosofického hnutí.

Ve vnějším exoterním životě se stačí jen trochu porozhlédnout, abychom zjistili, že určité zkušenosti, že určitá skutečná pozorování, k nimž dospívá člověk v průběhu doby, mají za následek vždy bezpočet teorií a hypotéz. Kolik již bylo v průběhu lidského vývoje vybudováno hypotéz, a kolik jich bylo shledáno bezcennými a zapadlo během lidského vývoje. Na poli duchovní vědy lze též pozorovat, že někdo, kdo má okultní školení, kdo má tedy v určitém smyslu jasnovidné schopnosti, poznání – to či ono ze svého skutečného jasnovidného pozorování sdělí, načež se toho ihned zmocní teoretikové a vynalézají k tomu všemožná schémata a teorie. Věci tak nabývají velkých rozměrů. Mnohdy jde jen o určitá omezená pozorování, avšak konstrukce a teorie, které se na nich postaví, ty jakoby měly obsáhnout celé světy. Právě to je na věci to nedobré, jestliže se k rozumu pojí takovéto tendence. S touto tendencí se setkáváme ještě v určitém slušném smyslu například u slavné Sinnetovy knihy „Esoterní buddhismus“. Základem této knihy je určitý počet opravdových okultních skutečností, které je možno nalézt v její střední partii a schematicismus okruhů a ras, kterými se to doslova jen hemží a jež se rozrůstají v nejrůznějších obměnách všemi směry. Jsou to závěry a teorie, jež byly vybudovány jen z oněch několika málo opravdových, skutečností odpovídajících údajů, jež je možno tedy také v této knize nalézt. Právě tak tomu bylo i s mým básníkem. V pozadí jeho nálady byl určitý druh nevědomě instinktivní imaginace, která mu sdělovala něco pravdivého,

možno říci něco, na čem byla – řekněme – špetka pravdy, a on z ní udělal celý cent, ba dokonce mnoho centů toho ostatního. Podobné věci se často ve světě odehrávají.

V čem je tedy vlastně jádro celého problému, kterým se tento básník trápil?

Pravdou je to, že v přítomné době, v tomto našem časovém údobí zemského vývoje se člověk skutečně nalézá, co se týká hlavy, v určité vývojové fázi a že v budoucnu dozná hlava a celé její utváření určitých změn. Pohlédneme-li na velmi dalekou budoucnost, pak si skutečně musíme představit, že například utváření lidského čela, nosu a čelistí prodělá určité podstatné změny a že dojde určitým způsobem k atrofii toho, co tvoří jeho ostatní pozemský organismus. Samozřejmě že nedojde však nikdy k tomu, aby se člověk nakonec stal snad jakousi koulí, jež by se pohybovala oním charakteristickým způsobem po zemi. Ovšem, v opravdu zcela malé míře to přesto pozorovat lze. Zato ve starších vývojových obdobích Země, před polovinou atlantské epochy, byl tento ostatní lidský organismus ve stadiu velké proměnlivosti, neboť se tehdy teprve vlastně začal tvořit.

Avšak od poloviny atlantské epochy se organismus člověka (kromě hlavy) změnil poměrně málo. Naproti tomu (*jak již bylo řečeno*) opravdu velké změny prodělával v předatlantských dobách ostatní organismus člověka. Z toho si můžete učinit závěr – tentokrát však závěr správný, poněvadž je jen ve slova oděným pozorováním – že člověk, čím dále jde nazpět do doby atlantské a lemurské, vypadal v podstatě úplně jinak než dnes a že se jevil být zcela jiným i jeho vlastnímu pohledu. Především ve staré době lemurské vypadal člověk podstatně jinak, jeho podoba byla zcela jiná, než jak ji známe dnes. Onen pohled, který by se naskytl člověku, kdyby hleděl na sebe řekněme v posledním lemurském údobí – naskytuje se dnes člověku určitým způsobem tehdy, když se ponenáhlu přibližuje onomu jasnovidnému dojmu, který vede k tomu, co jsme již charakterizovali jako imaginaci ráje. Řekli jsme si – a je to tak správné – že tato imaginace ráje odpovídá zcela tomu, čím lidská bytost v podstatě je, čím je fyzické tělo člověka, a že tedy člověk sám je tímto rájem. Člověk se jakoby rozestupuje, rozšiřuje. Současná tělesnost se jeví jako rozprostřena oním způsobem, jak to bylo znázorněno. Avšak v oné době (tedy v době, kdy to bylo skutečností), k níž dnes jasnovidně pohlížíme jakoby nazpět, a kdy tuto legendu o ráji máme imaginativně před sebou, udál se ve vývoji lidstva veliký skok kupředu, mohutný rozběh vpřed. A tímto rozběhem, který je možné zjistit jasnovidným pozorováním, se poměrně rychle stáhlo to, co by se dalo nazvat rozprostřením (*rozšířením*) lidské bytosti do onoho stavu, jenž se později stal východiskem pro další vývoj člověka.

Přesto se člověk bezprostředně po době, která odpovídá imaginaci ráje, velmi nepodobal tomu, čím je člověk dnes. A v podstatě bylo tehdy i vše to, co člověka obklopovalo jako říše přírody, velmi nepodobné tomu, co člověka jako příroda obklopuje dnes. Hovořil jsem již v předchozích přednáškách o tom, že člověk by mohl prožít onu imaginaci ráje, kdyby se stal během spánku na okamžik jasnovidným a mohl tak pohlížet dolů na své tělo fyzické a éterické, nechávaje se jimi podnítit k příslušnému imaginativnímu zážitku.

Všeobecně je možno říci, že je nutno mnoho prodělat z esoterního vývoje, jestliže chceme dospět k této naznačené imaginaci ráje. Je třeba mnohé překonat, je třeba mnoho pracovat na přeměně osobních zájmů na zájmy obecné a všelidské (*světové*). Když potom jasnovidně procitneme za nejhlubšího spánku (spánek má svoje stupně hloubky) do spánku méně hlubokého a staneme-li se v tomto méně hlubokém spánku jasnovidnými, tu se před námi objeví to, co se stalo v pozemském vývoji

dříve – doslova realitou. Před námi je stav, jak vypadal kdysi člověk ve staré lemurské době, když prodělal onen velký skok kupředu. Můžeme tedy říci, že je zde možnost pohlížet na tuto pradávnu zemskou dobu – tím, že se oddělujeme svým „já“ a svým astrálním tělem od těla fyzického a éterického. Poněvadž potom – řekli bychom – příroda sama nám podává svou pomocnou ruku tím, že jsme v noci během spánku vně těla fyzického. Tehdy je možno tohoto přirozeného stavu věci využít a my můžeme zařídit své cvičení tak, že se snažíme probouzet se ze spánku, aniž bychom se přitom zase hroužili do těla fyzického, procitajíce tak do jiného vědomí, z něhož pak pohlížíme na tělo fyzické. Z toho můžeme poznat, že tento způsob nahlížení, o němž byla právě řeč, skýtá jedinou skutečnou možnost poznat, jak člověk v pradávne minulosti vypadal.

Bude to sice ještě dlouho trvat, jednou však přijde doba, kdy člověk bude vědět, kdy bude moci říci: Jak podivní to byli lidé v onom 19. a 20. století! Věřili, že je možno dopátrat se vnějším zkoumáním přírody původu člověk, věřili, že mohou usuzovat z toho, co je obklopuje na fyzické úrovni jako svět zvířat, na předky člověka. Avšak skutečnému vývoji lidského poznání se jeví, že k pravdivému, skutečnosti odpovídajícímu vědění o původu člověka na Zemi, o jeho pradávne podobě možno dospět jenom jasnovidným pozorováním, bez něhož se nikdy nelze dozvědět o tom, jak vypadal člověk například v době lemurské. To je možno jen jasnovidným zpětným pohlížením, k němuž se dáváme podnítit dojmy, jimiž na nás působí naše tělo fyzické a éterické. Pak se však ukáže (to budou již lidé v budoucnu vědět), že člověk nebyl nikdy podobný některé zvířecí formě žijící dnes. Neboť ony podoby, které člověk tehdy měl (a jež se odhalují naznačeným způsobem jeho jasnovidnému vědomí), ty se liší od všech zvířecích forem. A dokonce výrazy, které jsme použili – býk, lev atd. – jsou použity jen jako přirovnání. Obzvláště groteskní se jeví – řeknou-li si lidé budoucnosti – jak se tito lidé 19. a 20. století snažili odvodit svůj rodokmen až od opic. Ale tehdy (v době lemurské) ještě opice v podobě, v níž se později objevují na Zemi, ještě vůbec neexistovaly. Opice vznikly teprve mnohem později ze zchátralých a odpadlých lidských podob.

Teprve asi uprostřed atlantské doby se objevují při zpětném pohledu na zemský vývoj takové zvířecí bytosti, které se dají přirovnat k dnešním opicím. Čím více se jde totiž ve vývoji lidstva nazpět, tím více také zjišťujeme, že pro jasnovidný pohled lidského „já“ během spánku, během noci, zůstává uchována naše pradávna podoba. A tak se také stává, že když člověk na sebe takto pohlíží, že se učí poznávat svou fyzickou tělesnost v její mnohem jemnější – řekli bychom – éterické tělesnosti, avšak ne ve smyslu našeho dnešního éteru. Tak se člověk jeví sám sobě. Člověk se spíše podobá jakémusi živému snovému obrazu, než postavě z masa a krve. Musíme se pak obeznámit také s představou, že „já“ a astrální tělo člověka, jestliže dlí mimo fyzickou bytost, sotva je schopno vnímat jeho uspořádání hlavy, které se jeví (*rýsuje*) jako ve stínovém obraze. Nemizí sice úplně, ale stává se stínové. Naproti tomu ostatní části organismu vystupují zřetelněji. Jsou sice také stínové, ale tak, že člověk si sice nepřipadá jako by byl z masa a krve, ale má přesto zřetelný dojem, že tato část jeho organismu je mohutnější. Bude vám to připadat paradoxní, ale člověk, dívá-li se na sebe jasnovidně, vypadá v některých okamžicích tak (jeho fyzické a éterické tělo se jeví jeho „já“ a astrálnímu tělu tak), že to člověku připomíná podobu kentaura. Jenomže to, co pokračuje u kentaura směrem nahoru do podoby lidské, co se jeví jako lidský obličej, to je právě znázorněno jako stín. To však, co neodpovídá

žádné dnešní zvířecí podobě, co je však přece jen trochu připomíná, to nabývá na síle a my si pak říkáme:

Pro duchovní pohled se tato naše část jeví být dokonce silnější, hutnější než dnešní postava z masa a krve. Zmínil jsem se letmo o těchto věcech již jednou v jednom svém přednáškovém cyklu.

Musíte si však být přirozeně vědomi toho, že všechny tyto imaginace, s výjimkou imaginace o ráji, jsou prchavé a že je možno je znázorňovat z různých stran. Mohl bych právě tak dobře znázornit poněkud jiný pohled a viděli byste, že ten odpovídá jinému vývojovému momentu – a pak bychom došli k podobě sfingy. Po sobě následující vyvojové fáze člověka se odhalují právě rozdílným pohledům z různých aspektů. Mnohem správnější, mnohem pravdivější jsou obrazy, zachycené mytologicky (tak zvané mytologické symboly), než ony fantastické rozumové kombinace, které si konstruuje dnešní věda.

V noci se stáváme skutečně velmi podivnou postavou. Při tom se nám však ještě něco ujasňuje. Jestliže pojmem do svého jasnovidného pohledu toto své pokračování dolů, upamatovávající nás na jakousi zvířecí bytost, tu se učíme poznávat něco, co na nás činí zcela určitý dojem. A již včera jsem naznačil, že tyto dojmy, tyto vnitřní zážitky jsou vlastně to podstatné. Obrazy jsou důležité, ale vnitřní zážitky jsou ještě důležitější. Člověku se tedy dostane určitého dojmu (*pocitu*) a my pak víme: To, co tě za dne vlastně nutká ke tvým osobním zájmům, co ti naočkovává do duše pouze osobní zájmy, pochází z toho, co vidíš za noci jako své zvířecí pokračování směrem dolů. Za dne je nevidíš; avšak je v tobě jako síly. To jsou síly, které tě jistou měrou stahují dolů a svádějí právě k osobním zájmům.

Jestliže vytváří (*pěstuje*) v sobě člověk tuto impresi stále víc, pak dospěje k poznání, kdo vlastně působí v evoluci lidstva reálně jako Lucifer. Čím více se totiž obracíme zpět svým jasnovidným pohledem do doby, která odpovídá imaginaci ráje, tím krásnější se stává útvar, který vlastně teprve v pozdější době svou podobou připomíná zvířecí prvky. A jdeme-li dokonce zpět až do doby ráje, z níž se toto zvířecí pokračování jakoby od člověka odpoutalo a rozložilo v býka, lva a orla – tehdy smíme říci, že nám tyto postavy, které pro onu dobu označujeme těmito jmény, mohou po určité stránce představovat i symboly krásy. Tyto postavy se stávají stále krásnějšími. Jdeme-li potom ještě dál zpět do doby, o níž byla řeč včera, když jsme znázorňovali impresi o oběti, tu se ocitáme v době, kdy se nám objevuje pravá Luciferova postava ve své vznešené kráse, kterou si chtěl uchovat v evoluci z období starého Měsíce do období zemského.

Z líčení, jež je podáno v „Tajné vědě“, mohli jsme poznat, že se na starém Měsíci člověku dostalo astrálního těla. To, co nosíme ve svém astrálním těle, to celkově hrálo velkou roli na starém Měsíci. Charakterizovali (*označili*) jsme to, jako sobectví, egoismus. Tento egoismus musel být na starém Měsíci člověku vštípen, a protože se člověku dostalo tehdy jeho astrálního těla, proto je tento egoismus jeho význačnou vlastností. A protože si Lucifer uchoval své měsíční bytí, vnesl tím egoismus do pozemského světa jako vnitřní duševní vlastnost své krásy. Lucifer je tedy na jedné straně duchem krásy, na druhé straně však i duchem egoismu. A to, co bychom mohli nazvat jako Luciferova nepravost (*neoprávněné počínání*), je, že vnesl do vývoje Země tento měsíční egoismus, tedy něco, co – smím-li se tak vyjádřit – příslušelo jen člověku měsíčnímu. Tehdy bylo skutečně zapotřebí, aby se egoismem prostoupil, aby se jím impregnoval. Tímto neoprávněným působením byla však

člověku dána možnost, jak jsem se již o tom často zmínil, stát se ve svém nitru oddělenou, svobodnou bytostí. Tou by se člověk nikdy nemohl stát, kdyby byl Lucifer nepřenesl egoitu z Měsíce na Zem. Vnitřním prožíváním se učíme tedy poznávat Lucifera doslova jako nočního ducha. A s onou změnou, která se za duchovního vývoje děje s astrálním tělem, je pak spojeno, že se v noci cítíme být v Luciferově společnosti.

Ulpí-li vaše představa jen na povrchu, zpočátku se vám může zdát snad hodně fatální, že člověk, stane-li se za spánku jasnovidným, poznává, že se v noci ocitá v Luciferově společnosti. Ale budete-li o tom zevrubněji přemýšlet, brzy vám vysvitne, že je rozumnější naučit se Lucifera poznávat, že je lepší uvědomovat si, že jsme v jeho společnosti, než když se domníváme, že tu vůbec není a že působí v nás jenom neviditelně svými silami. Tak tomu skutečně také je ve dne. Zlo nespočívá v tom, že je po našem boku Lucifer; neboť ho postupně poznáváme jako ducha, který přináší svobodu; zlo je právě v tom, že ho nepoznáváme. Ale určitým způsobem ho pak v pozdějších dobách lidé (když ho – tak řečeno – viděli při jeho svodu v době lemurské) již nesměli vidět. Neboť k onomu prvotnímu svodu v době lemurské musela by pak přistoupit také ještě mnohá částečná svedení další. Proto musela ona božsky duchovní bytost, které šlo o pokrok člověka, zastřít člověku závojem jeho noční nazírání. Tím člověk ovšem pozbyl i vše to, co by byl jinak mohl vidět během spánku. A tak tedy spánek přikryje tmou člověku svět, v němž je od usnutí do probuzení. V okamžiku, kdy by nám byl závoj odňat, shledali bychom právě, že po našem boku stojí Lucifer. Kdyby byl člověk dost silný, nevadilo (*neškodilo*) by mu to. Protože však zprvu nemohl být silný ve smyslu zemského vývoje, bylo nutno spustit závoj na dobu nočního spánku. A po prvotním svodu, který ve svém důsledku zanechal možnost lidské svobody, neměly již v době spánku k člověku přistupovat jiné svody z přímého zření Lucifera.

Nyní je tu však určitý ekvivalent. Lucifera není možno za noci zřít, jestliže nevidíme za dne jeho druhá, Ahrimana. A tak se člověku, který dospěl ve vývoji svého „já“ a astrálního těla tak daleko, stává denní život, který způsobuje za bdění zření věcí, docela jiný než člověku naivnímu. Člověk poznává, že předstupuje před věci jinak než dříve, před vývojem svého „já“ a astrálního těla. Především se učí pohlížet na určité dojmy, které dříve bral jen čistě abstraktně, jako na působení ahrimanských bytostí. Tak se učí např. poznávat, že žádostivost (nikoli ta, která pochází z nitra – ta je luciferská), co přichází zvenčí, co v člověku zvenčí probouzí žádost, čím nás tedy věci a bytosti kolem nás přitahují, takže se poddáváme tomuto přitahování z osobních zájmů, tedy vše to, co nás zvenčí láká k požitku – to se nyní člověk učí poznávat jako ahrimanskou impresi, ahrimanské dojmy. Potom se člověk učí poznávat jako ahrimanské dojmy vše to, co nám zvenčí nahání strach, co v nás zvenčí vzbuzuje strach. Jde tedy o dva póly ahrimanského působení: požitek a strach.

Kolem nás je rozprostřen tak zvaný hmotný a tak zvaný duchovní svět; oba se jeví zevnímu dennímu bdění jako mája. Lidé totiž nepozorují, že všude, kde jsou vnějšími věcmi a bytostmi lákáni k požitku, vykukuje Ahriman a že tento vyvolává pak v duši po nich žádostivost. Například to, co materialisté popírají, že v materii je všude skutečně působící duch, to je způsobeno strachem. A když materialisté pozorují, že se k nim z hloubi jejich duše, z astrálna blíží strach, pak se snaží tento strach přehlušit tím, že si vymýšlejí různé materialistické teorie. Je hluboce pravdivé, jestliže říká básník: Čerta (totiž Ahrimana), lidičky nevidí nikdy, i kdyby je už přímo za límec držel.

K čemu se např. konají shromáždění materialistů všeho druhu?

Proto, aby vlastně zaklínali čerta. To je pak nutno brát doslovně. Jenže lidé o tom nic nevědí. Všude tam, kde se dnes ve světě konají shromáždění materialistů, na nichž jsou hlášány krásné teorie o tom, že existuje jenom matérie – jsou lidé drženi Ahrimanem přímo za límec. A není dnes vlastně nikde lepší příležitost ke studiu čerta, než jít na tato materialistická nebo monistická shromáždění. Tak tedy provází všude na každém kroku Ahriman toho člověka, který prodělal určitý vývoj ve svém astrálním těle a ve svém „já“. Začne-li jej člověk zřít (*vnímat*), potom se před ním může ochránit, pak vidí, jak vykukuje jeho postava za vším tím, co nás svádí z vnějšku k požitku nebo co v nás vzbuzuje strach.

Zase musel pro nezralost člověka zůstat tento Ahriman skryt, to znamená, že byl nad jeho bytím rozestřen závoj (*jeho bytost musela být zastřena clonou*). Bylo to však uděláno jiným způsobem, než jak tomu bylo u Lucifera. Stalo se to potom tak, že zevní svět se člověku stal májou. Iluzí (*májou*), klamem se mu předstírá, že místo Ahrimana, který všude vykukuje, je venku ve světě matérie. Všude tam, kde se člověk domnívá mít před sebou hmotu, kdy sní o hmotě – tam je ve skutečnosti Ahriman. A k nejvyššímu (*největšímu*) svodu Ahrimana náleží ona materialistická teorie fyziky, jíž je nauka o materiálních atomech. Neboť tyto nejsou ve skutečnosti nic jiného než Ahrimanovy síly.

Lidstvo jako celek tedy podstupuje vývoj. Tento vývoj, tato evoluce pokračuje tak, že člověk skutečně směrem do budoucna vyvíjí stále víc a více své síly intelektuální, svůj intelektualismus. Tím se bude vnějšně jeho hlava plasticky jinak utvářet. V určitém ohledu dlužno hledat počátek tohoto vývoje k intelektualismu v době úsvitu novodobých přírodních věd, to je asi v době 16. století. Tento intelektuální vývoj, pokud se bude stále více prohlubovat, bude mít pak také velký vliv na astrální tělo a „já“ člověka. Bylo tedy období, kdy se v lidstvu uplatňovaly ještě určité tradice starého jasnozření – údobí, jež spadalo právě také do onoho úsvitu novodobých přírodních věd – do onoho 16. století. Tehdy člověk už věděl, že nadejde čas, kdy se lidé v důsledku svého vyššího vývoje svého „já“ a astrálního těla stanou právě také schopní postupně stále více a více vnímat Ahrimana v jeho skutečnosti. Potom ale došlo k zatemnění vlivem toho, že se intelektuální vývoj vši silou vzpíral proti vnímání duchovna. Avšak toto 16. století bylo ještě schopno v postavě Mefista, vystupující po boku Fausta, která není nikdo jiný než Ahriman, poukázat na to, že se tento Ahriman v podstatě stane určitým vědomým způsobem stále nebezpečnější a nebezpečnější pro budoucí vývoj lidstva, že se Mefisto bude – tak řečeno – stávat stále víc jakýmsi svůdcem lidského pokolení. V počátečních dobách se to projevilo jen částečně, neboť lidé měli ještě vzpomínky na dávnou duchovnost. Tyto však byly dnes lidstvem jako celkem zapomenuty. V budoucnu však přesto pronikne k člověku poznání, že je po celou dobu svého bdění provázen Ahrimanem.

Budoucnost vnutí již člověku poznání, že je po celou dobu bdělého života provázen Ahrimanem-Mefistem.

Tomu ovšem odpovídá obraz opačný, tj. – že člověk jde vstříc takové budoucnosti, která mu bude dávat při každém probuzení jako kmitnuvší se kolem něho sen – a potom stále zřetelnější dojem, pocit, impresi: Tvým nočním společníkem byl Lucifer. Z toho vidíte, že člověk vyvíjející vnitřním vývojem své „já“ a své tělo astrální, může předem vytušit něco z toho, co jednou v budoucnu u lidstva nastane, že je schopen vytušit něco ze svého společenství s Ahrimanem a Luciferem. Pod vlivem určité vývojové zákonitosti přistoupil k člověku v lemurské

době nejprve Lucifer, teprve potom jako důsledek luciferského vlivu uplatnil se vliv ahrimanský. V budoucnosti tomu bude obráceně: Nejprve bude silně působit vliv ahrimanský a potom se k němu přidruží vliv luciferský. Vliv ahrimanský bude působit převážně ve stavu bdělého vědomí člověka, luciferský vliv především v době spánku, jakož i v oněch stavech, jež se sice spánku podobají, ale jsou přitom vědomé, to je v oněch stále víc a více se vyvíjejících jasnovidných stavech lidské duše.

Tak měl člověk, jelikož se měl uplatnit v jeho vnějším smyslovém životě během bdění Ahriman, zapotřebí nejprve pro tuto část dne ochrany před jeho silami. Takové ochranné impulsy poskytují se lidskému vývoji po mnohá staletí jaksí předem, dříve ještě, než se příslušné nebezpečí stane aktuálním. Zatím co tu pořád ještě není plné vědomí Ahrimana-Mefista u všech lidí, objevil se již ohromný impuls na počátku našeho letopočtu – ochranný impuls v objevení se Krista na fyzické úrovni. Tím, že se jednou na Zemi kdysi zjevil Kristus ve fyzickém těle v pozemském vývoji, bylo řízením Prozřetelnosti postaráno o to, aby se člověk mohl přijetím Kristova impulsu vyzbrojit právě i proti nutnému vlivu, který bude působit Ahriman-Mefisto ve vývoji Země. Aby člověk byl později vyzbrojen i proti vlivu Lucifera (když se uplatní pro jiný druh jeho vědomí) – to způsobí objevení se Krista v éterickém těle, o němž jsme již častěji hovořili, že se blíží. Podobně, jako se jednou Kristus zjevil ve fyzickém těle, z kteréžto skutečnosti se pak tento impuls šířil dále, tak bude Kristus viditelný v éterickém těle již od tohoto 20. stol., zprvu pro nepatrný, pak stále pro zvětšující se počet lidí. A tak vidíme uskutečňovat se pokračování vývoje člověka určitou rovnováhou různých impulsů. Tím, co je vylíčeno v evangeliích jako pokušení Krista Luciferem a Ahrimanem, v jednom evangeliu tak, v druhém onak – to je svědectvím toho, že člověk může v budoucnosti skrze Kristův impuls mystéria na Golgotě najít správný vývoj. Patří právě k vývoji našeho „já“ a našeho astrálního těla člověka, že může právě v tomto svém proměněném „já“ a v tomto svém proměněném astrálním těle prožít ony dojmy, jak je tomu ve vývoji lidstva s Ahrimanem, Luciferem a s bytostí Kristovou.

Správný vývoj našeho „já“ a našeho astrálního těla vede k poznání tří impulsů (Ahrimana, Lucifera a Krista), podmiňujících evoluci lidstva.

Tento správný vývoj zahrnuje však v sobě ono naznačené usměrnění egoity astrálního těla k zájmům všeobecně lidským a světovým. A působí jako jed, vnese-li člověk osobní zájmy a aspirace do oblastí jasnovidného pozorování, jejichž skutečnosti by měl nazírat jen silou při níž by měl být prostoupen jen všelidskými a všeobecnými zájmy světa. Pak se jasnovidné pozorování neprojevuje jako něco pravdivého, nýbrž předstupují před něj imaginace, jež jsou jen zrcadlením jeho osobních zájmů a aspirací (tedy nepravdivé).

Tu se může časem přihodit, že jasnovidec, který je ještě zcela naplněn osobními zájmy a aspiracemi, může dospět k následujícímu:

Dostal jsem kdysi dopis, kde mi někdo psal, že mi musí něco oznámit, co musím vědět. Prý se znovu narodil Kristus ve fyzickém těle a jeho adresa je: Londýn... Že se znovu fyzicky zrodila panna Marie, jejíž adresa že je totožná s adresou jeho neteře... ulice ta a ta. Že se znovu narodil svatý Pavel, jenž je jeho švagr; též uvedena adresa. A tak se celé společenství líčené v evangeliích znovu zrodilo v onom příbuzenstvu. Tento dopis bych mohl každému ukázat. Je dokladem, ač se sebegroteskněji vyjímá, o vnášení osobních zájmů do oněch sfér, kde mají vládnout jen zájmy světové a všelidské.

Nyní si však musíme ujasnit, že když někdo bloudí ve směru abstraktního rozumového poznávání, že se tím dopouští vlastně něčeho, co lze snadno kontrolovat, že se dopouští něčeho, co lze opětovně poměrně snadno odstranit, i když uvážíme onen – řekl bych – strašný původ tohoto poznávání, o němž byla učiněna zmínka včera. Jelikož poznání člověka, tak jak se vyžívá v našem denním bdělém stavu, pozůstává jen z velmi zředěných impulsů, takže každý může oproti nim rozvíjet naprostou svobodu. Potom není zapotřebí dát se zaslepit tím, jaké pošetilosti si vymyslí intelekt člověka.

Ti, kteří se pak těmito pošetilostmi dávají svést, ti z nich mohou být v poměrně krátké době vyléčení. Předpokládejme však, že dojde při jasnovidném nazírání oním naznačeným způsobem k nesprávným imaginacím.

Pak působí tyto imaginace určitým duševně nakažlivým způsobem.

Působí nakažlivě tak, že tyto nesprávné imaginace přímo vyřazují zdravý lidský rozum a intelekt. Škodí tudíž daleko větší intenzitou, než jak mohou škodit pošetilosti pouze intelektuálního druhu. Pokoušíme-li se proniknout zdravým rozumem všechno to, co je možné získat na poli okultismu, pak si počínáme správně. Líčíme-li imaginace jen tak beze všeho, aniž bychom se je pokoušeli tímto způsobem před rozumem ospravedlňovat (způsobem, jak se o to právě v tomto přednáškovém cyklu pokoušíme) a označujeme-li takový druh nesprávných imaginací jako tak zvané pouhé imaginace, pak šálíme v druhém člověku to, co by se mělo uplatnit k odmítnutí takových imaginací. Zatím co ten, kdo kolem sebe šíří rozumové pošetilosti, vybízí (*provokuje*) přímo ke kritice, tu naopak ten, kdo šíří zvěsti o falešných imaginacích, odnímá těm, kteří mu důvěřují, těmito nesprávnými imaginacemi jakoukoli možnost kritizovat je. To znamená, že je činí k těmto imaginacím slepé a neschopné je odmítnout.

Můžeme z toho vidět, milí přátelé, jak musí právě ten, kdo se chce pozvednout k jasnovidným poznatkům, kdy se jeho poznávání pozvedá nad přirozený vývojový proces, bezpodmínečně umět řídit svůj vývoj směrem ke všeobecným zájmům lidství a světa.

To je něco, co bude v pravém okultismu v každé době uznáváno. Opačné tvrzení, to je tvrzení, že by bylo možné zdravě vstoupit do duchovních světů, že by tedy mohlo dojít ke zdravému vývoji astrálního těla a „já“, aniž by bylo třeba přihlížet k rozšíření lidských zájmů do nesobeckých zájmů všelidských a světových, to může vyplynout jen z takového druhu okultismu, jenž je prostoupen frivolním smýšlením.

Právě to musíme mít před očima jako něco nejvýše důležitého, jestliže hovoříme o proměnách, jež se uskutečňují při vyšším spirituálním vývoji v astrálním těle a v jeho „já“.

X. přednáška

Haag 29. 3. 1913

Viděli jsme, že se čtyřmi hlavními články lidské bytosti se dějí během vážně prodělávaného esoterního, respektive okultního cvičení určité změny a mohli jsme i pozorovat, že hlavní důraz v našem líčení byl položen na vnitřní přeměnu těchto čtyř článků; na onu přeměnu, které se tedy do jisté míry dožíváme ve svém nitru. Tuto vnitřně prožívanou proměnu musíme dobře rozlišovat od líčení, jež může podat jasnovidec, když pohlíží na tuto proměnu z vnějšku. Samozřejmě, že to potom vypadá jinak. U samotného vývoje je pak především na prvním místě důležité to, co se děje v nitru člověka, je důležité vědět, co nás čeká, jestliže se odhodláme prodělat tento vývoj. Avšak zajímavé jsou i ony změny, jež se jeví jasnovidnému pohledu z vnějšku, i když tyto snad nemají pro nás tak velkou bezprostřední důležitost.

Abychom věc krátce charakterizovali, můžeme říci: To, co člověk v nitru vnímá jako zvýšenou pohyblivost a osamostatnění jednotlivých částí fyzického těla, to se jeví jasnovidnému pohledu, který tedy neprožívá změnu fyzického těla z nitra, nýbrž který se na ni dívá zvenčí, tím způsobem, že vidí, kterak se fyzické tělo člověka, který prodělává okultní vývoj, do jisté míry jakoby štěpí, rozděluje na části. Toto štěpení má pak za následek, že se fyzické tělo pro jasnovidný pohled zvětšuje. Pro jasnovidný pohled skutečně mohutní a roste fyzické tělo člověka, který stále víc a více proniká svým okultním úsilím do duchovní oblasti. A lze říci: Setkáme-li se v určité době s někým, kdo prodělává opravdový okultní vývoj, tu se jeví to, na co jasnovidně pohlížíme jako na fyzické tělo, narostlé do určité velikosti. Setkáváme-li se pak s tímto člověkem zase po letech, pak se toto fyzické tělo rozrostlo ještě více, stalo se podstatně větším. Máme zde co činit s narůstáním fyzického těla nad jeho fyzickou velikost. To pak je spojeno s tím, že se fyzické tělo stává stínovitější. Toto zvětšené fyzické tělo se skládá potom jakoby z jednotlivých částí a tyto se pak pozorovateli jeví oním způsobem, který nazýváme imaginativní. Stále více se fyzické tělo osoby prodělávající okultní vývoj jeví jako souhrn imaginací, do jisté míry vnitřně živých a pohyblivých obrazů. Tyto obrazy nejsou zpočátku, kdy dotýčný je teprve na počátku okultního vývoje, nikterak zvlášť významné, stávají se však při postupujícím vývoji stále zajímavější, neboť nejsou libovolné. Nejméně jsou významné jasnovidnému pohledu u okultně nevyvinutého člověka.

Pozorujeme-li takového okultně nevyvinutého člověka, tu vnímáme rovněž určitý počet obrazů, určitý počet imaginací. To, co je fyzickou matérií, to zmizí jasnovidnému pohledu a je nahrazováno imaginacemi. Imaginace jsou však navzájem tak promíseny, že nevykazují onen příjemný, vnitřně prozářený pohled, který poskytuje ten, kdo se okultně vyvíjí. Projevuje se jako neprozářená zatemněná hmota. Avšak i u nevyvinutého člověka lze tyto imaginace vidět, projevovat se jako části, jež se jednotlivě vztahují k něčemu v makrokosmu. V podstatě možno rozeznávat dvanáct takových článků. Každý z nich je vlastně malbou, malovaným obrazem části velkého světa. Máme-li jich všech dvanáct pohromadě, tu máme dojem, jakoby neznámý malíř namaloval mistrně miniaturní obrazy makrokosmu (v počtu dvanáct) a vytvořil z nich fyzické tělo člověka. Prodělává-li dotýčný okultní vývoj, pak se tento obraz stává stále větším a přitom se však stává vnitřně stále krásnějším, z nitra zářivějším. To vzniká tím, že u osoby, která se okultním vývojem nezabývá, zobrazuje se makrokosmos pouze svým fyzickým aspektem; kdežto

u člověka, který na sobě okultně pracuje, projevuje se v těchto obrazech stále více i duchovní obsah, projevují se obrazy duchovních bytostí makrokosmu.

A tak okultní vývoj umožňuje vidět u člověka, který se okultně vyvíjí, kterak se stává stále víc a více z mikrokosmu pouze fyzického mikrokosmem duchovním. To znamená, že v sobě projevuje stále více nejen obrazy planet a Slunce, nýbrž víc a více i bytostí vyšších hierarchií. V tom je tedy rozdíl mezi člověkem okultně se nevyvíjejícím a člověkem, jenž se okultnímu vývoji podrobil. Čím více člověk proniká okultně kupředu, tím vyšší a vyšší hierarchie se v něm projevují. A proto, když pozorujeme tedy jasnovidně fyzické tělo člověka, učíme se vlastně i zároveň poznávat – tak řečeno – stavbu a skladbu celého světa.

Éterické tělo člověka, jenž na sobě okultně nepracuje, vykazuje spíše děje, které se uplatňují ve světě při jeho vzniku (to, co následuje po sobě v průběhu času). Vydává svědectví o tom, jak dochází k proměnám planet a Slunce, jakož i lidských kultur na Zemi, respektive, jak se mění jednotliví lidé během inkarnací, jak se jeví v průběhu proměnného tvůrčího procesu.

Éterické tělo je tedy vlastně jakýmsi vypravěčem, jenž vypráví o tvůrčích dějích ve světě. Zatímco fyzické tělo člověka je jakoby sumou určitých obrazů, malovaných neznámým malířem, jeví se jeho tělo éterické jakýmsi vypravěčem, jenž znázorňuje dějiny světa ve svých vlastních vnitřních pochodech. A čím více se člověk okultně vyvíjí, tím dále sahá vyprávění jeho těla éterického.

Člověk, který na sobě ještě poměrně málo okultně pracoval, ten odkazuje jasnovidce svým éterickým tělem snad jen k několika málo generacím, jež ho předcházely ve směru vnější fyzické dědičnosti. Čím více se však člověk dostává v okultním vývoji vpřed, tím více činí možným, aby bylo v jeho éterickém těle vidět také běh lidských kultur, jednotlivá vtělení těch nebo oněch individualit, a dokonce umožňuje vystoupit až nahoru k samotnému tvůrčímu procesu kosmického vzniku, jakož i k účasti vyšších hierarchií na něm.

Astrální tělo člověka prosvítá pro obyčejné pozorování jenom skrze svůj vnitřní stínový obraz, jen skrze zážitky myšlenkové, zážitky vůle a zážitky citu. Astrální tělo se stává stále více výrazem toho, jakou hodnotu má člověk jako bytost v kosmu. Toto zjištění (*vyličení*), prosím, abyste považovali za zvlášť významné. Astrální tělo člověka prodávajícího okultní vývoj se stává stále více výrazem hodnoty člověka v kosmu. Vyličili jsme již, jak možno dospět k poznání, že astrální tělo dle své prapodstaty je jakýmsi egoistou a že musí být okultní výchovou překonáno (– tím, že povýšíme zájmy čistě osobní na zájmy světové). Pozorujeme-li astrální tělo člověka prodávajícího okultní, vyšší vývoj, pak na tomto astrálním těle uvidíme, podle toho, zda se zatemňuje nebo vnitřně světelně září, zda se projevuje pronikavými, nelibými tóny nebo v harmonickém, melodickém souznění – na tom poznáme, zda dotyčný řídil svůj vývoj tak, aniž se odpoutal od svých osobních zájmů, anebo zda skutečně učinil světové zájmy svými vlastními zájmy. To tedy může vyplynout z pozorování astrálního těla člověka, který nastoupil cestu vyššího duchovního vývoje. Jeho astrální tělo může vydávat svědectví o tom, že když se tento vývoj odehrává ve smyslu správné okultní morálky, jak neobyčejnou bytostí se může stát ten, kdo rozšířil horizont svých osobních zájmů na zájmy všelidské a všesvětové. Stále zářivější, slunečnější stává se astrální tělo tím, že se člověk učí osvojovat si stále více záležitosti všeobecně lidské a všeobecně světové jako záležitosti svoje.

Čím více se člověk dostává ve vývoji kupředu, vykazuje jeho „já“ stále více tendenci se rozštěpovat, rozdělovat. Vysílá ze sebe jakoby obsah svého vědomí. Tento obsah vědomí koná po světě pochůzky jako posel. Chce-li např. člověk skutečně poznat bytost z hierarchie Andělů, pak nestačí, aby použil poznávacích sil obvyklého druhu; chce-li ji skutečně poznat, musí umět přemístit své vědomí, tzn. musí umět od sebe odloučit síly svého „já“ a umět tak přeložit část svého sebevědomí do oné bytosti z hierarchie Andělů. Ať poznáme jakoukoli bytost, můžeme ji poznávat pouze tak, že překládáme své sebevědomí do ní. Je to neodolatelná touha „já“ vyjít ze sebe sama, přemístit se do jiné bytosti a dát tomu, co žilo dříve pouze v člověku samém, žít dále v bytosti druhé. Toto neodolatelné puzení se projevuje na nižším vývojovém stupni lidstva, na stupni obyčejného lidského bytí tím, že toužíme dostat se svým vědomím mimo sebe sama. Projevuje se to v naší potřebě spánku. A to, co pudí člověka duševně ke spánku, je právě tímtož impulsem, který nedává upadnout – při jeho přetvoření na vyšší úroveň – našemu vědomí do nevědomé oblasti spánku, nýbrž přechází do vědomí bytosti andělské nebo bytosti Duchů formy nebo do bytosti ještě vyšší hierarchie.

Tak by člověk mohl vyřknout paradoxní slova: Co vlastně znamená poznat některého z Elohimů, některého z Duchů formy?

To znamená vyvinout se tak daleko, že je člověk s to přejít spánkem do vědomí tohoto Elohima a v Elohimu se umět probudit s vědomím tohoto Ducha formy, tohoto ducha vyšších hierarchií. Poznávání vyšších bytostí znamená zřít se svého vědomí podobně, jako se ho každodenně zřikáme ve spánku. Ale zřít se ho s pomocí v nás probuzených vyšších sil, takže toto vědomí pak procitá a září nám vstříc jako vědomí této vyšší bytosti.

Tak se stává astrální tělo ve správném okultním vývoji jakoby Sluncem, které vyzařuje své světové zájmy navenek. Avšak „já“ se stává při vyšším vývoji jakoby planetami, které krouží kolem Slunce astrálního těla a které se při svém kroužení světem setkávají s ostatními bytostmi, a poznávajíce tyto druhé bytosti přinášejí o nich zvěst poznávající bytosti člověka. A tak opravdu skýtá při okultním vývoji astrální tělo člověka a jeho „já“ podobu Slunce, pokud jde o tělo astrální, obklopené planetami – to je určitým počtem rozmnoženin „já“, jež jsou vysílány do jiných bytostí, aby tak mohl člověk tím, co mu jeho rozmnožené „já“ z těchto jiných bytostí vyzařuje zpět, poznávat jejich podstatu.

A pocit, milí přátelé, který má člověk při poznávání článků vyšších hierarchií v jejich vnitřní bytosti, možno vyličít asi následovně:

Je to jako bychom se museli ve svém astrálním těle učinit Sluncem a vyloučit ze sebe svoje „já“, jež má schopnost ponořit se do hierarchie Andělů a jiné „já“, které je schopno ponořit se do hierarchie Archandělů, jakož i další „já“, jež se dovede nořit do hierarchie Duchů formy. Naše čtvrté „já“ se pak noří do hierarchie Duchů pohybu, páté do hierarchie Duchů moudrosti a vůle, šesté naše „já“ se noří do hierarchie Cherubů a sedmé do hierarchie Serafů. (Je nutno poznamenat, že svým tělem fyzickým a éterickým poznáváme bytosti vyšších hierarchií po stránce vnější bytostnosti, kdežto vnitřně je poznáváme tělem astrálním a „já“, skrze něž – tak řečeno – se s nimi stýkáme.)

Je opravdu možné, milí přátelé, že člověk, přetvoří-li čtyři články své bytosti a pozvedne-li je k onomu vysokému stupni, může skutečně dospět k prožívání oněch zážitků, jak bylo právě naznačeno. Toto je skutečně možné. Avšak vedle toho, že člověk může dospět k takovému naznačenému vývoji svého „já“, může dospět určitou měrou také k jeho vyšším vývojovým stupňům.

Tím totiž, že „já“ vyloučí ze sebe sedm dalších „já“, prodělá jako osmé, zbylé „já“ vyšší vývoj. Tedy, prosím, dívejte se na věc následovně: Máme zde původní „já“ člověka, které je mu dáno, dříve než prodělal nějaký okultní vývoj. Nyní takovýto vývoj podstupuje a tím vysílá tento člověk ze sebe sedm „já“.

Aby mohlo to, co je mu původně dáno, vyslat ze sebe sedm svých částí, musel k tomu použít určité vnitřní síly. Tím, že naše „já“ prošlo takovým dějem, samo tím postoupilo o jeden stupeň výše. Prosím, abyste nyní uvážili, že tento pochod, který jsem tu líčil – tak řečeno – v jeho extrému, probíhá poněnáhu. Člověk, který prodělává okultní vývoj, nestane se ve svém astrálním těle přirozeně hned dokonalým Sluncem, obklopeným oběžnicemi (*planetami*) svého „já“, nýbrž dospívá nejprve k nedokonalému slunečnímu bytí, k nedokonalým výtvarům svých planetárních „já“. Toto vše se děje velmi poněnáhu. Tím se však odehrává i naprosto pomalu vývoj obyčejného „já“ ve „vyšší já“. Když tento vývoj dospěl k určitému bodu, když tedy skutečně postoupilo naše „já“ výš, potom se poněnáhu dostavuje možnost dívat se nazpět na své dřívější inkarnace. Vyznačuji zde tedy místo, které dává člověku možnost, aby se díval zpět do dřívějších inkarnací. Je to chvíle, kdy se naše „já“ vyvíjí nad sebe sama, takže se dostává ven nad sebe sama silami, které mu zároveň propůjčují možnost zřít vyšší hierarchie. Mohli bychom tedy říci: člověk se svým okultním vývojem stává pro jasnovidný pohled – pokud jde o jeho „já“ a astrální tělo – podoben hvězdám, hvězdné soustavě.

Tím jsem vám, milí přátelé, vylíčil to, co se jeví vnějšimu jasnozření, co se jeví nahlížení jiného jasnovidného člověka, zatímco v uplynulých dnech jsem vám popsal především zážitky vnitřní. Je však nutno zmínit se ještě o něčem důležitém, o něčem, co má být podrobnějším rozvedením určité zmínky, která byla učiněna již dříve.

Člověk tedy dospívá, jak jste viděli, přetvářením svého astrálního těla a svého „já“ k tomu, že vidí nyní svět, jenž se mu před tím zdál prázdný, vyplněn bytostmi vyšších hierarchií, Anděly, Archanděly, Archai atd.

Nyní můžete položit otázku: Proměňují se také říše přírody kolem člověka, prodělávajícího duchovní vývoj?

Skutečně, tyto přírodní říše se mění zcela podstatně. Pohledte, řekl jsem prve, že pro jasnovidce se fyzické tělo již u obyčejného člověka jeví jako souhrn obrazů, které při pokračujícím vývoji začínají stále víc a více vnitřně zářit.

Jak je tomu u zvířat?

Pohlédneme-li na zvířata jasnovidným pohledem, pak se jejich fyzické tělo rovněž proměňuje v imaginace a člověk potom ví: tato zvířata nejsou tím, čím se jeví být ve světě iluze (*máji*), nýbrž jsou imaginacemi; tzn. jsou to imaginace, které si představuje určité vědomí.

Kde je potom ten, jenž představuje zvířata jako imaginace? U koho jsou imaginacemi?

Zvířata i rostliny ve svých zevních tvarech – leč rostliny méně než zvířata a nejméně minerály (*nerosty*) – jsou imaginacemi Ahrimana. Naši fyzikové se pídí po materiálních zákonitostech v zevních přírodních říších. Okultně poznávající badatel dospívá však stále více k tomu, že zevní přírodní říše, pokud se projevují jako

hmotné bytosti, jsou imaginace Ahrimanovy. Víme také, že např. zvířatům jsou základem skupinové duše. Tyto skupinové duše nejsou imaginace Ahrimanovy, nýbrž jeho imaginacemi jsou pouze jednotlivá zvířata; a to jen v případě, že jde o zevní podobu. Máme-li tedy před sebou například říši lvů, pak jejich skupinová duše náleží – tak řečeno – k dobrým duchovním bytostem; a boj Ahrimana proti dobrým duchovním bytostem spočívá právě v tom, že vtlačuje skupinovou duši do jednotlivých individuálních postav zvířat a vtiskuje jim své imaginace. Vzhled jednotlivých lvích postav, jak reálně venku pobíhají světem, vyloučil Ahriman ze skupinových duší. Tak se nám poněkud i okolní svět proměňuje v něco naprosto jiného, než jak nám jej předvádí iluze (*mája*).

Tedy bych vám rád udělal schematický náčrtek, abyste měli něco, po čem byste mohli se svými myšlenkami (k nimž jsme během tohoto cyklu dospěli) vystoupit nahoru jako po žebříku.

Nejdříve nakreslím zde vlevo rozčlenění obyčejného člověka na tělo fyzické, éterické, astrální, „já“, na duši citivou, myslivou neboli rozumovou, vědomou, na duchovní „já“, životního ducha a duchovního člověka. To tedy známe jako články lidské bytosti.

Známe to jen čarami. Uvnitř je duše citivá, duše rozumová, dále duše vědomá a konečně pak ještě duchovní „já“.

Články vyšší jen předpokládejme, protože je nyní nebudeme potřebovat.

Tato lidská skladba se jeví zevně tak, že: to tělesné je obsaženo v člověku ve třech člancích nižších; to, co je prožíváno duševně, ve třech člancích středních a duchovní „já“ potom zde v něm je pouze jako schopnost, jen jako perspektiva do budoucnosti. Když člověk prodělává okultní vývoj, tu jde především o to, že se v jeho duši potlačují určité věci. Viděli jsme, že zvláště jde o potlačení zevních smyslových dojmů. To je první požadavek skutečného okultního vývoje na cestě vpřed. Tím, že člověk potlačí vnější smyslové dojmy, změní se vnitřně článek jeho duše, jenž se utváří hlavně pod jejich účinky, mění se jeho duše vědomá. Rozumějte prosím správně: dnes vyvíjíme hlavně duši vědomou, protože se opírá především o vnější smyslové dojmy. To, že tato duše vědomá vnitřně nejvíce sílí pod dojmy smyslovými, netřeba zaměňovat se skutečností, že smyslové dojmy jsou zprostředkovány duší citivou. Jde-li o okultní vývoj, nutno přihlídnout k tomu, pod jakými vlivy mohutní (*síli*) duše vědomá nejvíce – tj. pod vlivy zevních smyslů. Jestliže je potlačíme, pak je tím duše vědomá tlumena. U okultně se vyvíjejícího člověka musí tedy ustoupit do pozadí především tato duše vědomá. Tou je míněno to, co vede člověka v obyčejném životě k tomu, aby zdůrazňoval své „já“ ve všech oblastech.

V naší době se pak toto „já“ zdůrazňuje již v oblasti myšlení. Člověk nemůže dnes nic tak často slyšet jako slova: „Moje stanovisko je to a to, „já“ si myslím to nebo ono!“

Jako by záleželo na tom, co si ten či onen člověk myslí a ne spíše na tom, co je pravdou. Pravdou je například, že součet tří úhlů v trojúhelníku tvoří sto osmdesát stupňů a je lhostejno, jaké stanovisko k tomu člověk zaujímá. Pravdou je, že se hierarchie rozdělují v tři krátké počítáno nahoru od člověka, a že při tom naprosto nerozhoduje jaké stanovisko k tomu zaujímá člověk. Toto zdůrazňování a uplatňování „já“ musí tedy v první řadě ustoupit do pozadí. Zato duše vědomá, která dříve sloužila převážně kultivování „já“, se naplňuje poněkud imaginacemi. Můžeme přímo říci: u člověka vyvíjejícího se okultně se duše vědomá proměňuje v duši imaginační (*imaginativní*).

Víme (z minulých dnů), že se musí proměnit i samo myšlení, které se převážně vytváří v duši rozumové neboli myslivé. Slyšeli jsme již, že se naše myšlení musí naučit zříkat se stále víc a více toho, aby vytvářelo vlastní myšlenky, že si musíme odvyknout myslet sami. Jestliže se podaří člověku potlačit v sobě to, co si vypěstoval v obyčejném životě ve své duši rozumové, tu nastupuje na místo toho inspirace, tu se proměňuje duše rozumová neboli myslivá v duši inspirační neboli duši inspirovanou. Inspirovaná díla kultury byla inspirována do proměněné duše rozumové.

Duše citivá je pak hlavně postupně vyřazována tím, že úplně překonáváme své astrální tělo, že činíme zájmy světové zájmy vlastními a tím se dostáváme stále víc a více nad své cítění osobní. Tím se mění duše citivá. Tím se mění všechny vnitřní impulsy, vnitřní vášně, pudy a afekty v intuice. A na místo duše citivé nastupuje pak duše intuitivní.

duše vědomá

duše imaginační

duše rozumová

duše inspirační

duše citivá

duše intuitivní

tělo astrální

tělo éterické

tělo fyzické

Takže můžeme zde napravo nakreslit okultně se vyvíjejícího člověka, o němž pravíme: Pozůstává jednak z těla astrálního, éterického a fyzického, ale vnitřně také z duše intuitivní, inspirační a imaginační, což pak nahoře přechází do duchovního „já“. A teď si můžete ze schématu, které správně znázorňuje skutečnosti duchovního pozorování, z výtěžků přednášek – tak řečeno – podržet ono poznání, jak stupněm svého vývoje, stupněm svého morálního vývoje ovlivňuje člověk svůj okultní vývoj.

Čím pak je vlastně člověk, který je ještě zcela naplněn osobními afekty, osobními vášněmi, který jedná pod vlivem, možno říci, lidských instinktů?

Takový člověk žije ještě zcela ve své duši citivé. Ten nemírní své instinkty rozumovými pojmy, nemluvě ani o přetváření svého vědomí (*svědomí*). Ten je, nakreslíme-li nyní morální vývoj doprostřed jako tuto čáru (*malou šipku*), vyvinut téměř pouze sem – k duši citivé. Může tedy nastat případ, že člověk je vyvinut pouze v duši citivé, to znamená, že zcela nechává nad sebou vládnout osobní žádosti, pudy atd. Dejme tomu, že by se potom přesto tento člověk dostal okultním vývojem nahoru. Následkem toho proměnil tedy svou duši citivou v duši intuitivní a že by tedy měl určité intuice. Ale tyto intuice ve skutečnosti nejsou ničím jiným, než jen určitou pozměněnou formou jeho vlastních osobních pudů, žádostí a instinktů. Člověk, který na cestě svého morálního vývoje dospěl až k duši rozumové, tzn. osvojil si čisté, všeobecnější pojmy; člověk, který může určitým způsobem myšlením pojímat všeobecné světové zájmy, ten již promění alespoň svou duši rozumovou (*neboli myslivou*) v duši inspirační a může tedy dospět k určitým inspiracím, i když při tom jeho jasnovidné síly nejsou ještě v dostatečné míře pročištěny. Teprve, když člověk

proniknul svým „já“ skutečně až k duši vědomé, může proměnou své duše vědomé nabýt (*vyvinout*) duši imaginační. To ostatní vyplyne pak pro něho, protože ostatními stadii prošel, jako samozřejmý důsledek. V naší době musí proto příslušné usilování o skutečné jasnozření vést člověka k tomu, aby se morálně vyvíjel tak, aby své pudy, žádosti atd. dovedl vyzvednout z tohoto osobního a povýšit je na stupeň všeobecných světových zájmů. Potom musí být člověk veden k tomu, aby se pochopil (*pojal sebe*) jako „já“, avšak „já“ v duši vědomé. Potom se budou moci bez jakéhokoli nebezpečí proměnit duše citivá, rozumová a vědomá v duši intuitivní, inspirační a imaginační.

Pozorujeme-li obyčejné vědomí na fyzické úrovni, je duše citivá určitým způsobem nejbohatší. Neboť co všechno je vlastně ukryto na dně lidské duše jako souhrn instinktů a pudů, i když to je na sebenižším stupni! Jakých pudů a žádostí je taková duše schopna! Poněkud chudší je již tato duše co do obsahu myšlení a rozumu, ale nejchudší je jako duše vědomá, scvrklá až k vědomí „já“, tedy téměř až k pouhému bodu. Mohli bychom říci: Obrazec, který nám představuje lidskou duši v přirozeném stavu na fyzické úrovni, vypadal by jako vzhůru směřující pyramida (viz ony dva trojúhelníky) – dole u základny souhrn pudů, žádostí a vášní, nahoře ve vrcholu bod vědomí. Obrácená pyramida představuje vyvinutou duši pravého jasnovidce: pyramida, která je základnou nahoře, totiž všemožné imaginace, k nimž je možno dospět a které zde vyjadřují vše to, co nám může zobrazovat obsah světa. A v její špičce dole se nachází to, co vyplývá z vyššího vědomí člověka jako jednotlivce.

Ale i po jiné stránce je toto schéma směrodatné. Naznačil jsem již také v nových vydáních „Theosofie“, že lze také říci, že duše citivá je jakoby dočasně přetvořeným astrálním tělem. Potom tedy můžeme naznačit následující složení (*skladbu*): dole tělo fyzické, potom tělo éterické a astrální.

Provizorně přetvořené (*přeměněné*) astrální tělo je na fyzické úrovni duší citivou; provizorně přetvořené tělo éterické je potom duší rozumovou neboli myslivou; provizorně přetvořené tělo fyzické je duší vědomou.

V současném vývojovém cyklu lidstva máme ve fyzickém těle lokalizovanou duši vědomou, to znamená, že tato duše ho používá jako fyzického nástroje.

Duši rozumovou máme potom v těle éterickém, to znamená, že tato používá pohyby éterického těla.

Duše citivá, jež obsahuje pudy, žádosti a vášně, ta používá sil, které jsou lokalizovány v těle astrálním.

Duše rozumová (*myslivá*), která zahrnuje v sobě vnitřní síly cítění, jako například vnitřní síly soucítění atd., ta tedy používá těla éterického.

Duše vědomá používá mozků těla fyzického.

astrální tělo	duše citivá	— duše intuitivní
éterické tělo	duše rozumová	— duše inspirační
fyzické tělo	duše vědomá	— duše imaginační

Přetváří-li se v tomto naznačeném smyslu duše citivá v duši intuitivní, potom si musíme podle toho také představovat, že také intuitivní duše má svůj nástroj v astrálním těle člověka.

O duši inspirativní víme, že je přeměněnou duší rozumovou (*myslivou*). Inspirativní duše má svůj nástroj v těle éterickém.

Duše imaginativní, přeměněná to duše vědomá, má pak svůj nástroj ve fyzickém těle člověka.

Srovnajte nyní to, co je zde znázorněno jako schéma s tím, o čem jsem se právě zmínil a shledáte, že vám toto schéma něco připomíná.

Uvedl jsem, že se fyzické tělo mění při jasnovidném pohlížení v imaginace, jež zobrazují makrokosmos.

Vidíte, že zde ve schématu naplňuje imaginativní duše tělo fyzické. Ve skutečnosti se imaginativní duše noří do těla fyzického, proniká jej, takže potom jasnovidné vědomí, čím více má co činit s člověkem okultně vyvinutým, spatřuje články fyzického těla prostoupeny stále vyššími a vyššími imaginacemi, jež jsou do fyzického těla vtisknuty z nitra dotýčného člověka. V obyčejném člověku je řada imaginací, které otiskují do jeho tělesných článků vyšší duchovní bytosti. U výše vyvinutého člověka přistupují k těmto původním imaginacím ještě imaginace další, jež on sám ze svého nitra do svých tělesných článků vysílá (*otiskuje*), takže se potom stávají u okultně se vyvíjející osobnosti orgány fyzického těla stále bohatšími a bohatšími.

Chtěl jsem vám dát v tomto schématu něco, co má být jakýmsi souhrnem toho, co jsem vám zde v těchto přednáškách vylíčil. Upozorňuji pak zvláště na to, že toto schéma je s to vám vždy připomenout, že duše citivá, rozumová a vědomá se obracejí (*přeměňují*), takže se duše vědomá (jak bychom mohli předpokládat) – nejvyšší – nestává duší intuitivní, nýbrž duší imaginativní, a duše citivá se nestává duší imaginativní, ale duší intuitivní.

Zachytili jsme zde, milí přátelé, schematicky, co jsme si řekli během těchto přednášek na téma: Změny lidských schrán a lidského „já“ během vážně chápaného duchovně vědeckého vývoje nebo okultního esoterního vývoje, což obojí může spadat v jedno. Viděli jste, že jsme začali s oněmi – tak řečeno – malými, sotva viditelnými změnami těla fyzického, jež začne okultně se vyvíjející zpočátku vnímat jen slabě; že jsme hovořili o tom, jak se jednotlivé články lidského fyzického těla stávají vnitřně stále pohyblivější a oživenější, kdežto živoucím se nám jinak předtím zdálo fyzické tělo jenom ve svém souhrnu.

Potom jsme viděli, jak se uskutečňují určité proměny, jež znázorňují mnohé skutečnosti našeho vnitřního života. Jde o změny těla astrálního a o změny v našem „já“, jež vytvářejí mohutné imaginace, jimiž se ocitáme jakoby na počátku svého pozemského lidského vývoje, ba dokonce i dále zpět a jež nám předvádějí imaginaci ráje a imaginaci Kaina a Abela. Viděli jsme, jak ve fyzickém těle vzniká a stává se skutečností síla, jež mu dává schopnost rozkouskovat se a rozčlenit, přičemž však přesto zůstává pohromadě, nepoddávajíc se tomu, protože v tomto našem lidském vývoji okultní cvičení nesmí jít tak daleko, aby vedlo k poškození fyzického těla. Přesto je však možno dosáhnout v okultní práci takové intenzity, jež může přivodit možnost vypěstování si vnitřních rozrušujících sil v těle fyzickém a éterickém.

A v podstatě jsou tyto síly stále zde, jakmile se člověk setkává se Strážcem prahu. Toto setkání se Strážcem prahu není vlastně ani možné, aniž jsme vystaveni nebezpečí získání v určitém ohledu těchto ničivých sil a jejich otisknutí do těla fyzického a éterického.

Ale každý správný okultní vývoj vytváří proti tomu zároveň prostředky (*mechanismy*). O těchto prostředcích je možno se dočíst v „Tajné vědě“, jako o šesti vedlejších okultních cvičeních – koncentrace myšlenek (tj. je usilovné myšlenkové vypětí, koncentrované uchopení myšlenek); vyvinutí určité iniciativnosti vůle; vyvinutí

určité rovnováhy mezi utrpením a radostí; určitá pozitivnost k poměru ke světu; určitá nepředpojatost. Kdo se snaží pěstovat tyto vlastnosti v duši souběžně s okultním vývojem, u toho se ovšem na jedné straně vyvíjí tendence k rozrušení, zničení těla fyzického a éterického přijímáním do sebe zárodků smrti, avšak tou měrou, jak je toto v něm vyvíjeno, je to současně také ihned rušeno, takže to vlastně nikdy nepůsobí. To ovšem jen tehdy, jestliže se v člověku vyvinuly ony zmíněné vlastnosti, nebo má-li již svým mravním vývojem beztak dosti vlastností, které se těmito šesti vyrovnají.

Ještě více než o samotné vylíčení šlo tu především o snahu vyvolat ve vašich srdcích city, pojící se k tomu, čím v podstatě okultní vývoj je a jak tento mnohotvárně zasahuje do lidské bytosti.

Mohli jste vytušit a vycítit, že člověk stojí před mnohým otřesem a nebezpečím, prodělává-li okultní vývoj. Leč mimo mnohé, co snad již při pouhém teoretickém pozorování vám nahnalo mírnou hrůzu, bylo zde také něco, co zbavovalo duši všeho strachu, co bylo s to odstranit všecken strach z nebezpečí, co naplňovalo naše duše nadšením a silou. Bylo to vědomí, že sami ze své vůle se dostáváme o kus vpřed v evoluci, jež je bohy chtěna, že sami jsme dále pokročili. Kdo je s to pochopit tuto myšlenku v celé její velikosti, v celém jejím uchvacujícím a rozněcujícím významu, kdo dovede tuto myšlenku pochopit tak, že se mu evoluce, okultní vývoj zjeví v nejkrásnějším smyslu jako jeho povinnost, kdo to umí pocítit, ten pociťuje začátek toho, co je vedle všech nebezpečí, vedle všech bojů, vedle všech možných zmatků (*poblouznění*) a všech překážek spojeno s každým vývojem – jako začátek své cesty vstříc blaženostem duchovních světů.

Neboť tím, že cítím tuto rozohňující sílu ideálu vývoje, jsme schopni pociťovat blaženost z uskutečňování se tohoto vývoje. Avšak tato blaženost znamená, že je zapotřebí tento vývoj, tento duchovní pokrok uznat jako nutnost.

Budoucnost duchovně esoterických hnutí, jako je naše, je taková, že se spirituální vývoj lidských duší bude stále více považovat za nutnost a že vyloučení ze spirituálního vývoje a každé zaujímání nepřátelského postoje k tomuto spirituálnímu vývoji bude znamenat spojování se s úpadkovými produkty Země, spějícími ve své pozemské tíži k zániku, bude znamenat vypadnutí z bohy chtěné evoluce celého vesmíru.

Závěrečná slova k cyklu v Haagu

Jak jsem na počátku tohoto přednáškového cyklu poznamenal, pro mne samotného byl tento přednáškový cyklus určitým způsobem slavnostní, vážný počin. Slavnostní a vážný z toho důvodu, že máme první cyklus v kruhu našich anthroposofických přátel (nazvěme to dnes z toho aspektu, z kterého to můžeme také pozorovat) po našem osvobození od toho, co nám jistým způsobem přece jen kladlo pouta, která, chceme-li skutečně pokračovat v souladu s požadavky duchovního vývoje lidstva, bychom museli nacházet stále nesnesitelnější.

Myslím, že na mnoha místech právě tohoto cyklu bylo dobře cítit, že určité zdržující (*opozděné*) duchovní síly od nás odpadly, a že mnohé z tajemství vyššího života se mohlo v tomto cyklu před našimi ctěnými přáteli přednést méně brzděným způsobem. Mohlo se přednést více, než tomu bylo dříve, kdy jsme přece jen stále ještě s sebou nosili ono trápení (v určitém ohledu to pro nás bylo utrpení) – že do naší společnosti byly vneseny myšlenkové formy, které pocházejí z pramenů, které – i když se rozšířily k lidem teprve knihami – působily na lidi jistým brzdícím vlivem. Neboť tam, kde máme co činit s duchovnem, máme co činit s reálnými silami. Máme co činit s osvobozením, máme co činit s tím, že myšlenky dříve nás brzdící táhnou pryč z našich řad, skutečně táhnou pryč...

Stále více budeme cítit jako osvobození to, co se stalo; ale bude nutno porozumět velmi mnohému, milí přátelé.

Museli jsme zvláště v Německu pozorovat, že vystoupilo určité hnutí s nároky, jejichž věrné líčení dle pravdy by vylíčilo něco přímo neslýchaného; neboť způsob, jak např. vystoupili naši protivníci v Německu, což vedlo k nutné obraně, to ukázalo všude, v každém bodě opak toho, oč musí usilovat skutečné okultní hnutí; ukázalo všude tyranizační snahy, vlité do objektivních nepravd. Skutečný okultista může dospět jen k tomu, že nechce mít nic s těmi, o kterých ví, že nemohou k němu patřit; tzn. že je nechce mít ve svých řadách. To je jediná zásada, která může vládnout v okultním hnutí: Pozitivní práce, nechtít se starat o jiné, kteří pracují na jiné půdě. To bylo to jediné, co jsme nárokovali v našich řadách. A ten, kdo to zkouší, bude moci toto pradávné svaté kritérium skutečného porozumění pro okultismus najít právě v našich řadách uskutečněné...

A nemohlo zde být nic jiného než pocit povinnosti (*odpovědnosti*) k této práci, co nám poskytlo možnost přijímat s jistým klidem vše to, co k nám přistupovalo tak odporným a dotěrným a často až drzým způsobem.

Tož – nechte právě tento cyklus, milí přátelé, ve svých srdcích vyvolat pocit slavnostního zahájení našeho nového pracovního údobí. Podobně jsem vás pozdravil již na začátku cyklu. Myslím, milí přátelé, že jsme tak byli přece jen pospolu ve stejné náladě. A nevidíme-li zde tentokrát sedět tak mnohé, tu může nás přenést přes vše to něco jiného: právě tento cyklus nám ukázal – smím to zvláště v tomto případě říci – k nejhlubší radosti přímo před našima očima, před naším srdcem – že dlí v našem středu a s námi, spojena s našimi názory, ta osobnost která se nám stala tak drahou: náš milý Eduard Schuré, jenž vykonal pro moderní esoteriku tolik svou cennou literaturou. Že tato osobnost dala Anthroposofické společnosti s sebou na cestu při tomto cyklu klenot své přítomnosti – je dar, který nemůžeme vůbec dosti vysoko ocenit.

Tím jsem chtěl jen dát zbarvení, citovou nuanci pozdravům, které k vám pronáším na konci tohoto přednáškového cyklu; v tom směru, že ve starém theosofickém smyslu námi míněném se cítíme spojeni v našich duších, srdcích i tam, kde se rozejdeme, a že prostorové, fyzické prodlévání pohromadě, jako při takovémto cyklu, budeme cítit jako východisko sounáležitosti duší, srdcí pro něco duchovně trvalého, pro to, co smí pracovat na duchovním vývoji lidstva.